

PROBLEMY NAUK PRAWNYCH TOM 9

Praca zbiorowa pod redakcją
Klaudii Pujer

Recenzenci

dr hab. Agata Jurkowska-Gomułka, prof. WSLiZ

dr hab. Krzysztof Waliszewski, prof. UEP

dr Klaudia Pujer

Redakcja

dr Klaudia Pujer

PROBLEMY NAUK PRAWNYCH. TOM 9

exante.com.pl, wydawnictwoexante.pl, Wrocław 2018

Nie wszystkie prawa zastrzeżone: tekst niniejszej publikacji jest dostępny na licencji
Creative Commons (CC BY-NC-ND 4.0)

Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne – Bez utworów zależnych
4.0 Międzynarodowe

Zezwala się na wykorzystanie publikacji zgodnie z licencją – pod warunkiem zachowania niniejszej
informacji licencyjnej oraz wskazania Wydawnictwa jako licencjobiorcy praw
do korzystania z tekstów i Autorów jako właścicieli praw do tekstów.

Treść licencji jest dostępna na stronie:

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/pl/legalcode>

Źródło zdjęć na okładce: pixabay.com (geralt) udostępnione na licencji
CC0 Creative Commons, Public Domain, treść licencji jest dostępna na stronie:

<https://creativecommons.org/publicdomain/zero/1.0/legalcode.pl>

Wersja elektroniczna publikacji jest wersją pierwotną

Wydawnictwo Exante

Exante Wydawnictwo Naukowe

dr Klaudia Pujer

ul. Buforowa 24 lok. 10, 52-131 WROCŁAW

tel. + 48 606 168 165

wydawnictwo@exante.com.pl

www.exante.com.pl

Wydawca nie ponosi odpowiedzialności za treść, formę i styl rozdziałów

Ark. wyd. 6

ISBN 978-83-66187-18-4 (PDF)

ISBN 978-83-66187-17-7 (oprawa miękka)

PROBLEMY NAUK PRAWNYCH

TOM 9

Praca zbiorowa pod redakcją
Klaudii Pujer

Exante
Wrocław 2018

Spis treści

WSTĘP	5
 1. PROBLEMATYKA PRAWNOKARNEJ OCENY PŁATNOŚCI ZBLIŻENIOWEJ PRZY UŻYCIU CUDZEJ KARTY PŁATNICZEJ – STUDIUM PRZYPADKU	 9
Grzegorz Surma	
WPROWADZENIE.....	9
WYKŁADNIA POJĘCIA „ZABÓR”	10
UŻYCIE KARTY ZBLIŻENIOWEJ A ZNAMIE „WŁAMANIA”	11
PROBLEM TRANSFERU DANYCH W SYSTEMIE PŁATNICZYM.....	13
KWESTIA PRZYWŁASZCZENIA PRAWA MAJĄTKOWEGO	14
PODSUMOWANIE	17
PIŚMIENICTWO.....	18
 2. UJĘCIE SPRAWCY <i>IN FLAGRANTI</i> A KWESTIE DOWODOWE W PROCEDURZE KARNEJ.....	 19
Łukasz Brzezowski	
WPROWADZENIE.....	19
OMÓWIENIE TRYBU PRZYSPIESZONEGO	20
FRANCUSKIE <i>L'ENQUÊTE DE FLAGRANCE</i>	23
CIEŻAR DOWODU WINY	24
PODSUMOWANIE	28
PIŚMIENICTWO.....	28
 3. PROSTA SPÓŁKA AKCYJNA- ZAŁOŻENIA PROJEKTU I ANALIZA POTRZEBY REFORMY	 31
Aleksandra Nowacka	
WPROWADZENIE.....	31
GŁÓWNE MOTYWY PROJEKTU USTAWY.....	32
UWAGI ZGŁOSZONE W PROCESIE OPINIOWANIA.....	33
OBOWIĄZUJĄCY STAN PRAWNY A NOWELIZACJA.....	35
WYBRANE PROBLEMY DOTYCZĄCE KONSTRUKCJI PSA.....	36
ANALIZA POTRZEBY ISTNIENIA PROSTEJ SPÓŁKI AKCYJNEJ	41
PODSUMOWANIE	42
PIŚMIENICTWO.....	42

4. ANALIZA UPRAWNIEŃ NAUCZYCIELI DO WCZEŚNIEJSZEJ EMERYTURY 45

Karolina Niedzielska

WPROWADZENIE.....	45
DEFINICJA NAUCZYCIELA NA GRUNCIE KARTY NAUCZYCIELA.....	46
UPRAWNIENIA NAUCZYCIELA DO WCZEŚNIEJSZEJ EMERYTURY NA GRUNCIE KARTY NAUCZYCIELA	47
<i>Wymóg rozwiązania stosunku pracy.....</i>	<i>48</i>
<i>Okres zatrudnienia w szczególnym charakterze .....</i>	<i>50</i>
UPRAWNIENIA NAUCZYCIELI DO WCZEŚNIEJSZEJ EMERYTURY NA PODSTAWIE ROZPORZĄDZENIA RADY MINISTRÓW Z DNIA 7 LUTEGO 1983 R. W SPRAWIE WIEKU EMERYTALNEGO ORAZ WZROSTU EMERYTUR I RENT INWALIDZKICH DLA PRACOWNIKÓW ZATRUDNIONYCH W SZCZEGÓLNYCH WARUNKACH LUB W SZCZEGÓLNYM CHARAKTERZE	51
PODSUMOWANIE	53
PIŚMIENNICTWO.....	54

5. ODPOWIEDZIALNOŚĆ PRAWNOMIĘDZYNARODOWA PAŃSTW A ODPOWIEDZIALNOŚĆ PRAWNOMIĘDZYNARODOWA JEDNOSTEK..... 57

Karolina Radkowska

WPROWADZENIE.....	57
ODPOWIEDZIALNOŚĆ PRAWNOMIĘDZYNARODOWA PAŃSTW	57
ODPOWIEDZIALNOŚĆ PRAWNOMIĘDZYNARODOWA JEDNOSTEK.....	61
PODSUMOWANIE	65
PIŚMIENNICTWO.....	65

6. SAMORZĄD STUDENTÓW 2.0 – SZANSE I ZAGROŻENIA W ŚWIELE USTAWY PRAWO O SZKOLNICTWIE WYŻSZYM I NAUCE..... 67

Justyna Rokita-Kasprzyk

WPROWADZENIE.....	67
SAMORZĄD STUDENTÓW PO 1 PAŹDZIERNIKA 2018 R.	68
<i>Zmiany w zakresie funkcjonowania uczelni.....</i>	<i>68</i>
<i>Sprawy studenckie.....</i>	<i>72</i>
PODSUMOWANIE	73
PIŚMIENNICTWO.....	74

7. ZARZUT NARUSZENIA PRAWA MATERIALNEGO W PROCESIE CYWILNYM..... 77

Bartosz Mielczarek

WPROWADZENIE.....	77
ISTOTA I CHARAKTER PRAWNY APELACJI W PROCESIE CYWILNYM	78
POJĘCIE PRAWA MATERIALNEGO.....	82
ZARZUT NARUSZENIA PRAWA MATERIALNEGO	84
PODSUMOWANIE	86
PIŚMIENNICTWO.....	87

Wstęp

Opracowanie to kolejny – dziewiąty – tom poświęcony wybranym problemom nauk prawnych. Publikacja składa się z siedmiu rozdziałów. Podobnie jak tomy poprzednie, jest efektem współpracy badaczy z różnych krajowych jednostek naukowych – teoretyków i praktyków.

Tom prezentuje aktualne i ważne problemy życia społeczno-gospodarczego. Autorzy opisują i diagnozują wybrane zjawiska w ich różnorodności przedmiotowej, eksponując przy tym istotę prawa jako regulatora całokształtu stosunków społecznych.

Publikację otwiera rozdział autorstwa Grzegorza Surmy, pt. *Problematyka prawnokarnej oceny płatności zbliżeniowej przy użyciu cudzej karty płatniczej – studium przypadku*. W opracowaniu Autor krytycznie odnosi się do jednego z wyroków Sądu Najwyższego w sprawie dotyczącej dokonania płatności zbliżeniowej skradzioną kartą płatniczą. W ocenie Autora zakwalifikowanie przez sądy takiego zachowania jako kradzieży z włamaniem (art. 279 § 1 kodeksu karnego) jest niewłaściwe. Zaproponowano odmienne spojrzenie na zagadnienie i wysunięto propozycję kwalifikacji karnoprawnej, która uwzględni specyfikę takich przypadków, budowę karty płatniczej oraz systemu obrotu bezgotówkowego, a także relacji pomiędzy dysponentem karty a bankiem. Celem pracy jest ocena zasadności przyjęcia powyższej kwalifikacji i wysunięcie propozycji oceny prawnej, która w świetle całości kontekstu faktycznego i normatywnego wydaje się najbardziej adekwatna.

Łukasz Brzezowski opracował rozdział drugi, pt. *Ujęcie sprawcy in flagranti a kwestie dowodowe w procedurze karnej*. Celem opracowania jest zwrócenie uwagi na fakt, że „przyłapanie na gorącym uczynku” ułatwia kwestie dowodowe, a tak naprawdę nie pozostawia wątpliwości, co do popełnienia czynu przez oskarżonego. Autor określił także, na jakich płaszczyznach można to wykorzystać, poprzez wskazanie – między innymi – na rozwiązania we francuskim *code de procédure pénale*.

Rozdział trzeci, pt. *Prosta spółka akcyjna – założenia projektu i analiza potrzeby reformy*, przygotowała Aleksandra Nowacka. Wśród problemów nauk prawnych na uwagę zasługuje projekt nowelizacji kodeksu spółek handlowych z maja 2018 r. Ustawodawca proponuje bowiem nowy typ spółki handlowej – prostą spółkę akcyjną. Wokół konstrukcji powstaje wie-

le pytań dotyczących rzeczywistej potrzeby bytu regulacji oraz podstawowych zasad prawa handlowego. Celem rozdziału jest przedstawienie głównych motywów projektu oraz stworzenie zarysu wybranych zagadnień diskutowanych na tle omawianej reformy.

Karolina Niedzielska to autorka rozdziału czwartego, pt. *Analiza uprawnień nauczycieli do wcześniejszej emerytury*. Nauczyciele są grupą zawodową, której ustawodawca zagwarantował prawo przejścia na wcześniejszą emeryturę. W praktyce większość nauczycieli występuje z wnioskami do właściwego organu emerytalnego o przyznanie prawa do emerytury w oparciu o przepisy tzw. Karty Nauczyciela. Istnieje również możliwość przyznania prawa do wcześniejszej emerytury na podstawie Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego oraz wzrostu emerytur i rent inwalidzkich dla pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze. Celem pracy jest analiza wskazanych regulacji prawnych w zakresie przyznania prawa do wcześniejszej emerytury nauczycielom, prześledzenie przesłanek jakie winny zostać spełnione, aby osoba ubiegająca się o przyznanie świadczenia otrzymała decyzję pozytywną oraz ocena scharakteryzowanych instytucji.

Autorką rozdziału piątego, pt. *Odpowiedzialność prawnomiędzynarodowa państw a odpowiedzialność prawnomiędzynarodowa jednostek*, jest Karolina Radkowska. Wśród czynów zakazanych przez prawo międzynarodowe należy wyróżnić dwie kategorie zachowań, tj. zbrodnie międzynarodowe i delikty międzynarodowe. Czynów, które należy zaliczyć do powyższych kategorii, dopuścić się może każdy podmiot prawa międzynarodowego, w tym państwo oraz jednostka. Dopuszczając się popełnienia czynu międzynarodowo bezprawnego, podmioty te ponoszą odpowiedzialność prawnomiędzynarodową, którą należy zdefiniować jako powstanie nowego stosunku prawnego w konsekwencji popełnienia czynu zakazanego. Celem opracowania jest wskazanie cech charakterystycznych dla odpowiedzialności prawnomiędzynarodowej państw i jednostek oraz zasygnalizowanie różnic między nimi.

Rozdział szósty, pt. *Samorząd Studentów 2.0 – szanse i zagrożenia w świetle ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce*, opracowała Justyna Rokita-Kasprzyk. Rozdział podejmuje tematykę rozwoju uprawnień samorządów studenckich w kontekście zmian dokonanych ustawą z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Autorka tekstu dokonuje analizy przepisów regulujących działalność Samorządów Studenckich oraz Parlamentu Studentów RP w stanie prawnym przed Konstytucją dla Nauki oraz przepisami obecnymi. Opracowanie przedstawia zmiany jakie dokonały się w kompetencjach tych instytucji, w szczególności skupiając się na uregulowaniach wpływających na organizację i funkcjonowanie uczelni

wyższych w Polsce po 1 października 2018 r. Celem opracowania jest wskazanie nieznanych dotąd, w obowiązujących przepisach, uprawnień przedstawicieli studentów wraz z ich oceną pod kątem ewentualnych szans oraz zagrożeń, jakie niosą one dla stabilnego działania szkół wyższych w Polsce i realizowanego przez nie procesu kształcenia.

Tom zamyka rozdział siódmy opracowany przez Bartosza Mielczarka, pt. *Zarzut naruszenia prawa materialnego w procesie cywilnym*. Publikacja ma na celu przedstawienie istoty naruszenia prawa materialnego, jako zarzutu apelacyjnego w procesie cywilnym. Sądy polskie mają obowiązek wziąć pod uwagę naruszenie prawa materialnego. Jest to szczególnie istotne, albowiem zapewnia stronie gwarancję wydania orzeczenia zgodnego z obowiązującymi przepisami prawa. Dla całościowego wyjaśnienia zagadnienia konieczna jest analiza poglądów doktryny i judykatury, które ukształtowały się na przestrzeni lat.

Tom 9 ma charakter wielowątkowy i wieloaspektowy. Intencją opracowania jest wyeksponowanie aktualnych problemów nauk prawnych, zwrócenie uwagi na obszary wymagające dalszych opracowań naukowych i tym samym zainspirowanie do własnych poszukiwań badawczych.

Klaudia Pujer i Zespół Autorski

1. PROBLEMATYKA PRAWNOKARNEJ OCENY PŁATNOŚCI ZBLIŻENIOWEJ PRZY UŻYCIU CUDZEJ KARTY PŁATNICZEJ – STUDIUM PRZYPADKU

Grzegorz Surma

Słowa kluczowe: płatność zbliżeniowa, karta kredytowa, przywłaszczenie, kradzież, włamanie.

Wprowadzenie

Wyrokiem Sądu Rejonowego w S. z dnia 4.12.2015 r. uznano oskarżonego S.K. za winnego czynu polegającego na użyciu w transakcji zbliżeniowej karty bankomatowej Banku (...) S.A. należącej do pokrzywdzonego P.S. i pokonaniu w ten sposób zabezpieczenia elektronicznego i włamaniu się do systemu bankowego, a następnie dokonaniu kradzieży pieniędzy w kwocie odpowiednio 48,19 zł, 17,30 zł, 25,79 zł, 10,00 zł oraz 14,70 zł, stanowiących płatność za zakupiony towar w postaci alkoholu i tytoniu, co zostało zakwalifikowane jako czyn z art. 279 § 1 kodeksu karnego¹ i art. 278 § 1 i 5 k.k. przy zastosowaniu art. 11 § 2 k.k. Powyższy czyn był następnie rozpoznawany w toku postępowania apelacyjnego, a Sąd Okręgowy w S. wyrokiem z dnia 14.04.2016 r. utrzymał w mocy zaskarżony wyrok. Kasację wniósł obrońca oskarżonego, co spowodowało zawisłość przedmiotowej sprawy przed Sądem Najwyższym, zakończoną wydaniem orzeczenia w dniu 22.03.2017 r.²

W uzasadnieniu Sąd Najwyższy (SN) przychylił się do przyjętej przez sądy I i II instancji kwalifikacji prawnej opisanego czynu, uznając za prawidłową subsumpcję opisanego stanu faktycznego pod typ czynu zabronionego statuowanego w art. 279 § k.k.

Celem opracowania jest ocena zasadności przyjęcia powyższej kwalifikacji i wysunięcie propozycji oceny prawnej, która w świetle całości kontekstu faktycznego i normatywnego wydaje się najbardziej adekwatna.

¹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2018 r., poz. 1600), dalej jako „k.k.”.

² Wyrok SN z dnia 22 marca 2017 r., III KK 349/16, OSNKW 2017/9/50.

Wykładnia pojęcia „zabór”

W pierwszej kolejności należy zweryfikować, czy w podanym stanie faktycznym w rzeczywistości mam do czynienia ze zrealizowaniem znamienia czynnościowego „zabór” w rozumieniu typów z art. 278-281 k.k. W literaturze komentarzowej w sposób jednolity przyjmuje się, że na pojęcie „zaboru” składają się dwa konieczne i komplementarne aspekty: negatywny – w postaci pozbawienia dotychczasowego dysponenta rzeczy ruchomej władztwa nad tą rzeczą, oraz pozytywny – rozumiany jako włączenie przedmiotu zamachu do majątku sprawcy³. W przedmiotowej sprawie zostaje spełniony aspekt negatywny zaboru, gdyż prawowity właściciel karty, będący pełnoprawnym dysponentem środków pieniężnych w wyniku działania sprawcy zostaje ich pozbawiony, jednakże brak jest realizacji komplementarnego aspektu pozytywnego. Wynika to z faktu, że suma pieniężna, obciążająca rachunek właściciela karty, zostaje przetransferowana bezpośrednio na rachunek podmiotu sprzedającego towary, niejako pomijając w toku rozliczeń majątek sprawcy. W konsekwencji zmniejszenie aktywów po stronie pokrzywdzonego (obciążenie rachunku właściciela karty) nie jest równoważne ze zwiększeniem aktywów po stronie sprawcy (zwiększenie majątku o kwotę pieniężną „ściągniętą” z rachunku właściciela karty). Sąd w swoim wywodzie zdaje się dostrzegać ten problem, wskazując, iż pomimo że sprawca nie otrzymuje owych wartości pieniężnych wprost, „fizycznie nie obejmując ich w posiadanie”, lecz „otrzymując w zamian ich ekwiwalent w postaci towaru czy usługi.”. W ten sposób SN pośrednio chce wyrazić, że spełniony został także pozytywny aspekt zaboru.

Z takim stanowiskiem nie można się zgodzić. Oba wymienione aspekty zaboru muszą odnosić się do tego samego przedmiotu zamachu. Przyjęcie w danym przypadku stanowiska SN prowadzi w konsekwencji do uznania, że także otrzymane w sklepie „alkohol i tytoń” stały się przedmiotem zaboru, gdyż zostały otrzymane jako rezultat bezprawnego obciążenia rachunku właściciela karty, niejako w ramach tej samej jednostkowej bezprawności, a takie stanowisko budzi jednak uzasadnioną wątpliwość i powinno zostać odrzucone.

---

³ B. Michalski [w:] A. Wąsek (red.), *Kodeks karny. Część szczególna. Tom II. Komentarz do art. 222-316*, C.H. Beck, Warszawa 2006, s. 809; A. Marek, T. Oczkowski [w:] R. Zawłocki (red.), *System prawa karnego. Tom 9. Przestępstwa przeciwko mieniu i gospodarcze*, C.H. Beck, Warszawa 2015, s. 70.

Użycie karty zbliżeniowej a znamię „włamanie”

Obok nieprawidłowo dokonanej przez SN na kanwie przedmiotowej sprawy wykładni pojęcia „zabór”, liczne obiekcje można wysunąć także wobec potraktowania użycia karty zbliżeniowej jako „włamania”, a samej karty jako narzędzia tegoż włamania. Dla dalszych rozważań konieczna jest jednak uprzednia rekonstrukcja tła normatywnego, na którym dochodzi do transakcji z użyciem kart płatniczych oraz zrozumienia samej konstrukcji karty płatniczej.

Ustawa z dnia 19 sierpnia 2011 r. o usługach płatniczych (dalej: u.u.p.) w art. 2 pkt 15a zawiera definicję legalną karty płatniczej⁴. Według jej brzmienia za kartę płatniczą uważa się „kartę uprawniającą do wypłaty gotówki lub umożliwiającą złożenie zlecenia płatniczego (oświadczenia zawierającego polecenie dokonania transakcji płatniczej – przyp. aut. G.S.) za pośrednictwem akceptanta lub agenta rozliczeniowego, akceptowaną przez akceptanta w celu otrzymania przez niego należnych mu środków (...)”. Podana definicja wprost wskazuje, że konstytutywną cechą karty płatniczej jest zdolność do wykonywania za jej pomocą określonych transferów finansowych (wypłata gotówki, złożenie zlecenia płatniczego). Należy dodać, że karta płatnicza jest funkcjonalnie powiązana z określonym rachunkiem bankowym, umożliwiając wykonywanie czynności skutkujących obciążeniem tegoż rachunku. Z normatywnego punktu widzenia karta płatnicza jest więc jedynie narzędziem umożliwiającym dokonywanie określonych operacji, sama w sobie nie pełni żadnej funkcji zabezpieczającej ani ochronnej, lecz jedynie jest przyrządem techniczno-informatycznym umożliwiającym korzystanie z powiązanego rachunku bankowego. Właściwą funkcję zabezpieczającą pełni jedynie kod PIN (ang. *Personal Identification Number*), którego niewpisane bądź błędne wpisanie skutkuje brakiem autoryzacji, a w konsekwencji nieprzeprowadzeniem określonej transakcji.

W świetle powyższych rozważań uznać trzeba, że użycie karty płatniczej samo w sobie nie może być kwalifikowane jako „włamanie”. Sama karta, jak wskazano, służy jedynie jako narzędzie do zlecania określonych operacji, a jej przyłożenie do terminala płatniczego skutkuje jedynie uruchomieniem ciągu transmisji danych informatycznych (o dość złożonym przebiegu), finalnie prowadzącym do transferu środków pieniężnych między rachunkami bankowymi. Można przeprowadzić prostą analogię: przyłożenie karty do czytnika jest identyczną kategoriałnie czynnością, co wręczenie osobie sprzedającej kwoty pieniężnej w banknotach lub monetach. Odwo-

---

⁴ Ustawa z dnia 19 sierpnia 2011 r. o usługach płatniczych (Dz.U. 2011 nr 199 poz. 1175 z późn. zm.).

łanie się przez SN do budowy karty, a w szczególności jej mikroprocesora jako pierwotnego zabezpieczenia, jest nieadekwatne, gdyż nie można utożsamiać faktu uruchomienia przez mikroprocesor transmisji danych z przełamaniem zabezpieczenia chroniącego dostęp do środków pieniężnych.

Czynnikiem delimitującym pojęcia „karta zabezpieczona” oraz „karta niezabezpieczona” jest – przynajmniej przy obecnym stanie techniki – jedynie istnienie aktywnego wymogu autoryzacji transakcji w postaci konieczności wpisania kodu PIN. Sąd Najwyższy w uzasadnieniu przypisuje niewystarczającą wagę temu zabezpieczeniu, określając je mianem „dodatkowego”, choć w rzeczywistości jest on podstawową formą ochrony. Co więcej, SN wprost przyznaje, że płatności zbliżeniowe do kwoty 50 złotych są zwolnione z konieczności autoryzacji kodem PIN, co oznacza, że choć co do zasady do skutecznego użycia karty jego wpisanie jest wymagane, to jednak wprost trzeba przyznać, że brak konieczności wpisania kodu PIN przy transakcji zbliżeniowej (do określonej kwoty) jest równoznaczny z realnym brakiem jakiegokolwiek zabezpieczenia, tym samym wystawiając środki pieniężne bezpośrednio na niebezpieczeństwo zamachu, niejako je „odsłaniając”. Co więcej, warto zaznaczyć, że główną ideą kryjącą się za płatnościami zbliżeniowymi w skali małych kwot jest ułatwienie i uczynienie wygodniejszym dokonywania czynności płatniczych związanych z drobnymi transakcjami życia codziennego, co jest uzyskiwane kosztem ograniczenia zwykłego zakresu zabezpieczeń, tj. uchylenia obowiązku wpisywania kodu PIN. Ponadto w zakresie swobodnej dyspozycji właściciela karty pozostaje decyzja, czy funkcja płatności zbliżeniowych pozostaje aktywna – w dowolnej chwili można z niej dobrowolnie zrezygnować. Umożliwienie uruchomienia procedury wyłączenia płatności zbliżeniowych przewidują rekomendacje Rady ds. Systemu Płatniczego, działającej przy Zarządzie Narodowego Banku Polskiego⁵.

M. Dąbrowska-Kardas i P. Kardas podają, że na gruncie art. 279 § 1 k.k. zabezpieczenie musi nie tylko mieć formę jakiegoś obiektywnie istniejącego urządzenia, które właśnie w tym celu zostało ustanowione⁶, ale także musi mieć charakter aktywny w chwili podejmowania bezprawnego zamachu na mienie, przy czym obie te cechy powinny wystąpić łącznie⁷. Przez aktywność zabezpieczenia należy rozumieć taki jego stan, w którym speł-

---

⁵ *Komunikat prasowy dotyczący rekomendacji Rady ds. Systemu Płatniczego w zakresie bezpieczeństwa kart zbliżeniowych z dnia 30 września 2013 r.*, https://www.nbp.pl/systemplatniczy/rada/20130930_rsp_rekomendacje.pdf (online: 05.02.2018).

⁶ O. Górniok [w:] I. Andrejew, L. Kubicki, J. Waszczyński (red.), *System prawa karnego. Tom IV. O przestępstwach w szczególności. Część II*, Ossolineum, Wrocław 1989, s. 438.

⁷ M. Dąbrowska-Kardas, P. Kardas [w:] A. Zoll (red.), *Kodeks karny. Część szczególna. Tom III. Komentarz do art. 278-363 k.k.*, Wolters Kluwer, Warszawa 2016, ss. 84-85.

nia ono swoją zasadniczą funkcję, tzn. zamyka osobie nieuprawnionej dostęp do mienia. W analizowanym tutaj stanie faktycznym istnieje co prawda zabezpieczenie (kod PIN), ale w zakresie płatności zbliżeniowych do 50 zł ma ono charakter nieaktywny, gdyż nie spełnia swojego zadania – blokady dostępu do środków pieniężnych. Tym samym w przedmiotowej sprawie nie istnieje zabezpieczenie zdadne do przełamania w rozumieniu art. 279 § 1 k.k.

Przedstawione argumenty wskazują, że w danej sprawie w rzeczywistości nie mamy do czynienia ze spełnieniem żadnego ze znamion czynnościowych z art. 279 § 1 k.k., co skutkuje niemożnością przyjęcia takiej kwalifikacji czynu.

Problem transferu danych w systemie płatniczym

Niemożność przypisania sprawcy odpowiedzialności za typ czynu zabronionego z art. 279 § 1 k.k., z powodu braku realizacji znamion, nie oznacza jednak bezkarności sprawcy. Z przyczyn natury kryminalnopolitycznej niezbędne jest określenie sposobu prawnokarnej reakcji na tego typu szczególne zamachy na mienie, który byłby zgodny z dotychczasowymi osiągnięciami dogmatyki prawa karnego, zwłaszcza w związku z rosnącą popularnością płatności zbliżeniowych. Wedle autora niniejszego opracowania kwalifikacją prawną oddającą pełną zawartość bezprawia ocenianego w niniejszym opracowaniu zachowania jest art. 287 § 1 k.k. w zw. z art. 284 § 1 k.k. w zw. z art. 11 § 2 k.k. Zastosowanie do przedmiotowego przypadku norm sankcjonujących rekonstruowanych z poniższych przepisów wymaga jednak wyjaśnienia.

Nie ulega wątpliwości, że dokonywanie bezgotówkowych transakcji płatniczych, polega na przekazie specyficznych informacji pomiędzy bankiem, centrum rozliczeniowym, właścicielem karty oraz odbiorcą kwoty pieniężnej (akceptantem). Z aspektu normatywnego wzajemne relacje pomiędzy tymi podmiotami regulowane są zarówno przez przepisy prawa bezwzględnie obowiązującego, m.in. wyżej wymienioną ustawę o usługach płatniczych oraz złożone umowy cywilnoprawne, statuujące prawa i obowiązki poszczególnych podmiotów, m.in. umowy o prowadzenie rachunku bankowego między bankiem (wystawcą karty) a jej dysponentem. Z technicznego punktu widzenia wszystkie te powiązania stanowią jednak system informatyczny, o złożonej strukturze (terminale *point of sale*, serwery, stacje przekątnikowe itd.) oraz cyfrowym oprogramowaniu, stanowiącymi łącznie techniczną infrastrukturę systemu umożliwiającego dokonywanie bezgotówkowych operacji finansowych, przy użyciu kart płatniczych

w sposób zautomatyzowany⁸. Kształt systemu spełnia zatem wymóg „automatyzacji”, zgodnie z przedstawioną w doktrynie wykładnią tego pojęcia, tj. działania w sposób samoczynny i mechaniczny, bez udziału i ingerencji człowieka⁹.

Wobec powyższego nie ulega wątpliwości, że dane przetwarzane w wzmiankowanym systemie płatniczym mogą stanowić przedmiot czynności wykonawczej z art. 287 § 1 k.k. (tzw. oszustwa komputerowego), a czynność „wpływanía na przekazywanie danych informatycznych” jest realizowana poprzez przyłożenie przez sprawcę karty do terminala, co wywołuje inicjację złożonej transmisji danych, która w konsekwencji prowadzi do niekorzystnych skutków w sferze majątkowej pokrzywdzonego (obciążenie rachunku określoną kwotą pieniężną), choć sam niekorzystny skutek majątkowy pozostaje już poza zakresem znamion tego typu. Realizacji czynności sprawczej towarzyszy także wyczerpanie znamienia negatywnego, tj. podjęcie jej bez „upoważnienia”, gdyż użycie karty następuje całkowicie bez wiedzy i woli jej właściciela. W analizowanym stanie faktycznym dochodzi także do wyczerpania znamion podmiotowych art. 287 § 1 k.k., gdyż z okoliczności sprawy (posłużenie się skradzioną kartą; zapłata za jej pomocą za zakupy; brak wyłożenia środków własnych w celu uiszczenia ceny) wprost wynika, że sprawca działał w zamiarze osiągnięcia korzyści majątkowej, co w konkluzji prowadzi do stwierdzenia, że wyczerpane zostają wszystkie znamiona typu z art. 287 § 1 bądź § 2 k.k. zależnie od kwalifikacji zdarzenia jako typu podstawowego (§ 1) lub wypadku mniejszej wagi (§ 2).

Kwestia przywłaszczenia prawa majątkowego

Zaprzestanie prawnokarnej oceny analizowanego czynu jedynie na zakwalifikowaniu go z art. 287 k.k. nie jest jednak wystarczające z dwóch powiązanych ze sobą powodów: po pierwsze – subsumpcja zachowania sprawcy jedynie pod typ z art. 287 § 1 k.k. nie oddaje pełni zawartości bezprawia przedmiotowego czynu; po drugie – szkoda majątkowa nie jest zakodowana w znamionach typu z art. 287 k.k.¹⁰, co skutkuje niemożnością zasądzenia wobec sprawcy obowiązku jej naprawienia (art. 46 § 1 k.k.).

Zastosowanie do opisywanego przypadku jedynie art. 287 k.k. powoduje, że normatywne odzwierciedlenie znajduje jedynie zachowanie polegają-

---

⁸ P. Opitek, *Kwalifikacja prawna przestępstw związanych z transakcjami kartą płatniczą*, „Prokuratura i Prawo” 2017, nr 2, ss. 85-88.

⁹ M. Dąbrowska-Kardas, P. Kardas, *op. cit.*, s. 349.

¹⁰ *Ibidem*, ss. 204-206.

ce na wpływaniu na automatyczne przetwarzanie danych, tj. inicjacja transferu danych przez poszczególne elementy i podzespoły składające się na system płatności przy użyciu karty. Poza zakresem owego normatywnego odzwierciedlenia pozostaje fakt naruszenia interesów majątkowych dysponenta karty, na które to zjawisko osoba pokrzywdzona kładzie zapewne większy akcent, niż na samo zdarzenie polegające na wpłynięciu na proces prawidłowego przetwarzania danych informatycznych.

Przy uwzględnieniu interesów pokrzywdzonego należy mieć na uwadze, że naprawienie wyrządzonej przestępstwem szkody może nastąpić jedynie w przypadku, kiedy szkoda ta mieści się w ramach znamion typu czynu zabronionego, którego realizacji dopuścił się sprawca¹¹. Typ czynu zabronionego z art. 287 k.k. jest tzw. przestępstwem bezszkodowym – efektywna szkoda nie jest elementem jego opisu ustawowego¹². W konsekwencji, w przypadku zakwalifikowania analizowanego zdarzenia jedynie z art. 287 k.k. pokrzywdzony nie mógłby skutecznie domagać się odzyskania utraczonych środków pieniężnych w ramach naprawienia szkody (art. 46 § 1 k.k.), możliwego do zasądzenia w ramach procesu karnego. Tym samym doszłoby do uchybienia prawidłowej realizacji funkcji kompensacyjnej prawa karnego, gdyż pomimo dokonania oceny odpowiedzialności karnej sprawcy i wymierzenia mu przewidzianej ustawowo sankcji ważkie interesy pokrzywdzonego pozostają niezaspokojone.

Remedium na owo niekorzystne zjawisko jest konieczność dalszego wartościowania analizowanego zachowania, tym razem przez pryzmat innych typów czynów zabronionych opisanych w rozdziale XXXV kodeksu karnego. Wobec wyeliminowania możliwości zastosowania typów „kradzieżowych”, co wykazano powyżej, zasadna wydaje się ocena zachowania sprawcy z perspektywy typu statuowanego przez art. 284 § 1 k.k., tj. przywłaszczenia prawa majątkowego.

W literaturze określa się czynność sprawczą „przywłaszczenia” jako włączenie cudzej rzeczy ruchomej lub prawa majątkowego do swojego majątku (przy czym włączenie to należy rozumieć identycznie jak przy pozytywnym aspekcie zaboru) poprzez wykonywanie wobec niej uprawnień właścicielskich (czy raczej wykonywaniu ich tak jakby się było właścicielem), z wyłączeniem osoby uprawnionej, za pomocą zachowań które uzewewnętrzniają i manifestują wobec osób trzecich taki stosunek sprawcy względem rzeczy ruchomej lub prawa majątkowego¹³. W. Makowski jako

---

¹¹ M. Iwański, M. Jakubowski, M. Szewczyk [w:] A. Zoll, W. Wróbel (red.), *Kodeks karny. Część ogólna. Tom I. Komentarz do art. 1-52 k.k.*, Wolters Kluwer, Warszawa 2016, s. 901.

¹² Wyrok SA w Szczecinie z dnia 14 października 2008 r., II AKa 120/08, LEX nr 508308.

¹³ M. Dąbrowska-Kardas, P. Kardas, *op. cit.*, ss. 204-206; L. Wilk [w:] M. Królikowski (red.), *Kodeks karny. Część szczególna. Tom II. Komentarz do art. 222-316*, C.H. Beck, Warszawa 2017, ss. 707-708.

przykłady takiego pozornie właścicielskiego postępowania podaje m.in. „zużycie, roztrwonienie czy zbycie przedmiotu”¹⁴. Określenie, czy w konkretnym stanie faktycznym mamy do czynienia z zamachem na rzecz ruchomą czy prawo majątkowe, ma niebagatelne znaczenie, gdyż modyfikuje to w istotny sposób rozumienie czynności sprawczej z art. 284 § 1 k.k. Innymi słowy – inne zachowania będą stanowić realizację znamion przywłaszczenia rzeczy ruchomej, a inne – przywłaszczenia prawa majątkowego. Różnice przejawiają się m.in. w warunku uprzedniego posiadania przez sprawcę przedmiotu zamachu, gdyż warunek taki istnieje względem rzeczy ruchomych, natomiast nie musi być zrealizowany – a ze względu na konstrukcje cywilistyczne nawet nie jest możliwe, aby był spełniony – w odniesieniu do prawa majątkowego¹⁵.

Należy zaznaczyć, że choć nowelizacja kodeksu karnego z dnia 23 marca 2017 r.¹⁶ rozszerzyła pojęcie rzeczy ruchomej (art. 115 § 9 k.k.) o „środki pieniężne zapisane na rachunku” to w istocie trzeba brać pod uwagę, że zarówno realizację czynności sprawczej „zaboru” jak i „przywłaszczenia” należy relatywizować do właściwych im przedmiotów zamachu. W analizowanej sprawie, co prawda przedmiotem czynności wykonawczej faktycznie są „środki pieniężne zapisane na rachunku”, a więc rzecz ruchoma (w rozumieniu art. 115 § 9 k.k. po nowelizacji), ale nie dochodzi do tejże rzeczy „zaboru” ani „przywłaszczenia”, z uwagi na brak włączenia tych konkretnych środków pieniężnych do majątku sprawcy.

W kontekście art. 284 § 1 k.k. za prawo majątkowe uważa się takie uprawnienie, które realizuje lub warunkuje interesy ekonomiczne danego podmiotu¹⁷, w tym m.in. wierzytelności. Do praw przysługujących dysponentowi karty płatniczej należy, obok innych uprawnień, wierzytelność, której treścią jest możliwość żądania przez wierzyciela (dysponenta karty/klienta banku) zrealizowania przez dłużnika (bank prowadzący rachunek) określonego zlecenia płatniczego przy użyciu środków zapisanych na rachunku¹⁸. Karta płatnicza służy w tym przypadku jedynie jako narzędzie umożliwiające wygodną realizację owego uprawnienia klienta względem banku.

---

¹⁴ W. Makowski, *Kodeks karny 1932. Komentarz.*, Księgarnia F. Hoesick, Warszawa 1937, s. 786.

¹⁵ Postanowienie SN z dnia 12 lutego 2009 r., IV KK 3/09, OSNKW 2009/6/47.

¹⁶ Ustawa z dnia 17 marca 2017 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2017 poz. 768).

¹⁷ M. Dąbrowska-Kardas, P. Kardas, *op. cit.*, ss. 228-229; L. Wilk, *op. cit.*, ss. 706-707.

¹⁸ Dokładna rekonstrukcja wzajemnych uprawnień i obowiązków banku i jego klienta wymaga uwzględnienia szczegółowej treści umowy łączącej te dwa podmioty oraz złożonego kontekstu normatywnego wynikającego z regulacji art. 725-733 kodeksu cywilnego (Dz.U. 2017 r. poz. 459) oraz przepisów ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe (Dz.U. 2017 r. poz. 1876), co wykracza poza ramy niniejszego opracowania.

Przedstawiona powyżej wykładnia pozwala zdaniem autora opracowania na właściwe zinterpretowanie zarówno samej czynności sprawczej, jak i przedmiotu zamachu. W analizowanym kazusie sprawca, przykładając do terminala kartę płatniczą, stwarza w ten sposób u osób trzecich wrażenie, że jest stroną umowy z bankiem i jego rzecz jest prowadzony określony rachunek rozliczeniowy oraz że przysługuje mu wyżej wspomniane uprawnienie do składania określonych zleceń płatniczych, skorelowane z koniecznością realizacji przez bank takiego zlecenia. W ten sposób sprawca pozbawia właściwego dysponenta karty określonej wierzytelności i włącza ją w sposób bezprawny do swojego majątku, wyrządzając tym samym pokrzywdzonemu realną szkodę, będącą elementem znamion, której wysokość stanowi nominalna suma pieniężna, wyświetlająca się na terminalu podczas dokonywania czynności i obciążająca rachunek dysponenta karty. Całość zachowania ma oczywiste zabarwienie podmiotowe w postaci motywacji polegającej na włączeniu wspomnianego uprawnienia do majątku sprawcy, a zatem *cum animo rem sibi habendi*.

W analizowany przypadku dochodzi do właściwego zbiegu przepisów, przy jednoczesnym braku jakichkolwiek instytucji wyłączających wielość normatywnych ocen danego zachowania, konieczne jest zatem powołanie w kwalifikacji prawnej art. 11 § 2 k.k. Co więcej, zastosowanie kumulatywnej kwalifikacji umożliwia pełniejsze odzwierciedlenie *modus operandi* sprawcy poprzez wykazanie, że przywłaszczenie prawa majątkowego nastąpiło za pośrednictwem wpływania na automatyczne przetwarzanie danych. Pełna kwalifikacja prawna czynu przyjmie więc postać: art. 284 § 1 w zw. z art. 287 § 1 w zw. z art. 11 § 2 k.k.

Podsumowanie

Wedle autora Sąd Najwyższy, badając kasację w przedmiotowej sprawie, dopuścił się nadmiernych symplifikacji i nie wykonał wystarczająco dogłębnej analizy zarówno stanu faktycznego, w szczególności struktury systemu płatniczego oraz budowy karty płatniczej i funkcji kodu PIN, a także, kwalifikując dany czyn jako kradzież z włamaniem (art. 279 § 1 k.k.), dokonał nieprawidłowej wykładni tego typu, pomijając istotne osiągnięcia piśmiennictwa karnistycznego w tym zakresie. Z tej przyczyny autor proponował własną, odmienną koncepcję, która może stanowić drobny krok w celu znalezienia odpowiednich narzędzi karnoprawnej reakcji wobec przestępstw przeciwko mieniu popełnianych w elektronicznym obrocie bezgotówkowym.

Piśmiennictwo

- Andrejew I., Kubicki L., Waszczyński J. (red.), *System prawa karnego. Tom IV. O przestępstwach w szczególności. Część II.*, Ossolineum, Wrocław 1989.
- Makowski W., *Kodeks karny 1932. Komentarz.* Księgarnia F. Hoesick, Warszawa 1937.
- Opitek P., *Kwalifikacja prawna przestępstw związanych z transakcjami kartą płatniczą*, „Prokuratura i Prawo” 2017, nr 2.
- Wąsek A. (red.), *Kodeks karny. Część szczególna. Tom II. Komentarz do art. 222-316*, C.H. Beck, Warszawa 2006.
- Zawłocki R. (red.), *System prawa karnego. Tom 9. Przestępstwa przeciwko mieniu i gospodarcze*, C.H. Beck, Warszawa 2015.
- Zoll A. (red.), *Kodeks karny. Część szczególna. Tom III. Komentarz do art. 278-363 k.k.*, Wolters Kluwer, Warszawa 2016.
- Zoll A., Wróbel W. (red.), *Kodeks karny. Część ogólna. Tom I. Komentarz do art. 1-52 k.k.*, Wolters Kluwer, Warszawa 2016.

Akty prawne

- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. 2018 r. poz. 1600).
- Ustawa z dnia 19 sierpnia 2011 r. o usługach płatniczych (Dz.U. 2011 nr 199 poz. 1175 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 17 marca 2017 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2017 poz. 768).
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. 2017 r. poz. 459).
- Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe (Dz.U. 2017 r. poz. 1876).

Orzecznictwo

- Postanowienie SN z dnia 12 lutego 2009 r., IV KK 3/09, OSNKW 2009/6/47.
- Wyrok SA w Szczecinie z dnia 14 października 2008 r., II AKa 120/08. LEX nr 508308.
- Wyrok SN z dnia 22 marca 2017 r., III KK 349/16, OSNKW 2017/9/50.

Źródła internetowe

- Komunikat prasowy dotyczący rekomendacji Rady ds. Systemu Płatniczego w zakresie bezpieczeństwa kart zbliżeniowych z dnia 30 września 2013 r.*, https://www.nbp.pl/systemplatniczy/rada/20130930_rsp_rekomendacje.pdf (online: 05.02.2018).

Autor
Grzegorz Surma
Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

2. UJĘCIE SPRAWCY *IN FLAGRANTI* A KWESTIE DOWODOWE W PROCEDURZE KARNEJ

Łukasz Brzezowski

Słowa kluczowe: sprawność postępowania, *in flagranti*, dowodzenie.

Wprowadzenie

Polskie postępowanie karne przewiduje przeprowadzanie dowodów zarówno w postępowaniu przygotowawczym, jak i postępowaniu jurysdykcyjnym. Kwestia udowodnienia okoliczności, które miałyby skłaniać sąd do orzeczenia o winie lub jej braku mogą powodować wiele wątpliwości natury prawnej, jak i faktycznej. Nauka postępowania karnego przewiduje pewne surogaty udowodnienia jak np. notoryjność (powszechna, jak i sądowa), oczywistość, uprawdopodobnienie oraz domniemania¹. Można uznać, że ułatwienia te mają w większym lub mniejszym stopniu na celu zapewnienie realizacji celu postępowania z art. 2 § 1 pkt 4 kodeksu postępowania karnego (k.p.k.), który wyraża się także w zasadzie szybkości procesu². Na drodze wyważania wartości takich jak sprawność postępowania i gwarancje procesowe oskarżonego występują liczne wątpliwości. Wydaje się słusznym – zdaniem autora – pogląd, że „przyłapanie na gorącym uczynku” może być wykorzystane w celu realizacji tej zasady, co jednocześnie nie musi prowadzić do naruszania praw oskarżonego, w tym praw człowieka.

Schwytanie *in flagranti*, czyli „na gorącym uczynku” jest to zgodnie z *opinio communis* sytuacja, gdy domniemany sprawca zostaje schwytany podczas popełniania czynu lub tuż po jego popełnieniu, ale jeszcze w miejscu zdarzenia³. Pojęcie to pojawia się w porządkach prawnych z obrębu prawa kontynentalnego. Można wskazać w tym zakresie prawo francuskie, jak i prawo polskie. Ustawodawca polski na gruncie k.p.k. z 1997 r.⁴ posłu-

¹ S. Waltoś, P. Hofmański (red.), *Proces karny. Zarys systemu*, Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 361-364.

² Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. 1997 nr 89 poz. 555 z późn. zm.).

³ J. Grajewski [w:] L. Paprzycki (red.), *Kodeks postępowania karnego. Tom II. Komentarz do art. 425-673*, Wolters Kluwer, Warszawa 2013, s. 248.

⁴ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego.

guje się tym pojęciem dwukrotnie. Pierwszy raz w art. 243, drugi w art. 517b, uzależniając od takiego sposobu ujęcia możliwość orzekania w trybie przyspieszonym (gdy zachodzą oczywiście także inne przesłanki).

Obydwa przypadki użycia takiego sformułowania, z jednej strony przy tzw. obywatelskim zatrzymaniu, zaś z drugiej przy regulacji trybu przyspieszonego, zdają się być jak najbardziej uzasadnione. Trudno byłoby ująć to inaczej z punktu widzenia konstrukcji tych przepisów pod względem semantycznym, tak aby nie budziła wątpliwości w aspekcie lokucyjnym, mimo że pojęcie to rozumiemy niejako intuicyjnie. „Przyłapać na gorącym uczynku” jest to bowiem związek frazeologiczny oznaczający „zastać, zaskoczyć kogoś w chwili popełniania jakiegoś czynu (raczej złego, naganne-go)”⁵. W dalszej części przedstawiono definicję legalną „przyłapania na gorącym uczynku”, która funkcjonuje we francuskim ustawodawstwie.

Celem tego rozdziału jest zwrócenie uwagi na fakt, że „przyłapanie na gorącym uczynku” ułatwia kwestie dowodowe, a tak naprawdę nie pozostawia wątpliwości co do popełnienia czynu przez oskarżonego. Autor określił także, na jakich płaszczyznach można to wykorzystać, poprzez wskazanie – między innymi – na rozwiązania we francuskim *code de procédure pénale*.

Omówienie trybu przyspieszonego

Omówienie trybu przyspieszonego w minimalnym zakresie autor uznaje na gruncie tego rozdziału za konieczne, z uwagi na postulaty *de lege ferenda* wysuwane w dalszej części opracowania. Należy zauważyć, że postępowanie przyspieszone jest trybem podlegającym najczęstszej krytyce w doktrynie. Wynika to z faktu niejako już wspomnianego we wstępie tego rozdziału. Chodzi mianowicie o kwestię naruszenia gwarancji oskarżonego, gdyż jak słusznie zauważa się, postępowanie karne już samo w sobie ma realizować załatwienie sprawy w rozsądnym terminie – art. 2 § 1 pkt 4 k.p.k., wobec czego przyspieszenie może budzić obawy o naruszenie gwarancji oskarżonego⁶. Jak podkreśla J. Skorupka, funkcja tego trybu (spośród funkcji trybów szczególnych), sprowadza się jedynie do tej o charakterze kryminalnopolitycznej, jako że służy on zwiększeniu represji sprawców określonych czynów, które są stosunkowo drobniejsze, a jednocześnie są znacząco dokuczliwe⁷. *De lege lata* obowiązują przepisy, które weszły w ży-

---

⁵ D. Podlawska, M. Świątek Brzezińska, *Słownik frazeologiczny języka polskiego*, Park, Warszawa-Bielsko-Biała 2011 r., s. 375.

⁶ S. Waltoś (red.) P. Hofmański (red.), *op. cit.*, s. 679.

⁷ J. Skorupka (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, C.H. Beck, Warszawa 2018,

cie 12 marca 2007 r. Czterokrotnie były one nowelizowane. Tryb ten swoje przyspieszenie zawdzięcza pewnym uproszczeniom. Jednym z nich jest skrócenie terminów procesowych. Faza przygotowawcza powinna być zakończona bowiem w kilkadziesiąt godzin. Szybkość tego postępowania będzie jednak zatracona, ze względu na możliwość przerw w postępowaniu jurysdykcyjnym.

Szczególną uwagę przy omawianiu tej instytucji w kontekście niżej przedstawionych postulatów, warto zwrócić na zakres przedmiotowy zastosowania tego trybu. Postępowanie przyspieszone może być prowadzone wtedy, gdy w sprawie w istocie prowadzi się dochodzenie. Oznacza to, że nie ma znaczenia czy ustawa przewiduje prowadzenie śledztwa, a to, czy jest prowadzone dochodzenie. Gdy zatem będzie wymagane obligatoryjne prowadzenie śledztwa, nie będzie możliwości orzekania w trybie przyspieszonym. To co także zawiera się w istocie tego trybu, stanowiąc drugą przesłankę jego zastosowania, to schwytanie sprawcy na gorącym uczynku popełnienia przestępstwa lub bezpośrednio po jego dokonaniu. Nie można jednak uznać, że ujęcie sprawcy *in flagranti* obala domniemanie niewinności *ex officio*⁸. Zauważa się, że ma ta przesłanka zapobiec sytuacji, w której do postępowania przyspieszonego trafią sprawy wysoce wątpliwe pod względem dowodowym, co uniemożliwi zachowanie terminów⁹. Kolejnym warunkiem jest doprowadzenie podejrzanego do sądu przez policję w ciągu 48 godzin od chwili jego zatrzymania. Ten czas musi być wobec tego wystarczający na zgromadzenie przez organ ścigania dowodów, które będą musiały uzasadnić wniosek o rozpoznanie sprawy w trybie przyspieszonym (który stanowi w tym trybie surogat aktu oskarżenia).

Negatywnym natomiast warunkiem zastosowania tego trybu jest to, że czyn jest zagrożony karą pozbawienia wolności przekraczającą 2 lata. Warto zwrócić uwagę, że weryfikacja tego jest nie zawsze łatwa w chwili ujęcia sprawcy, dlatego też sąd może zmienić tryb na zwykły, po stwierdzeniu, że przesłanki nie zachodzą. Zgodnie z art. 517c § 1 k.p.k. dochodzenie może być ograniczone do przesłuchania podejrzanego oraz zabezpieczenia dowodów w niezbędnym zakresie. Nie jest konieczne wydanie postanowienia o wszczęciu, jak i zamknięciu dochodzenia. Przyspieszenie ma też zapewnić to, że nie trzeba zapoznawać podejrzanego z materiałami dochodzenia. Mimo że te ułatwienia mają charakter fakultatywny, to w praktyce raczej są one wykorzystywane z uwagi na rygor czasowy narzucony przez ustawodawcę¹⁰. Warto wskazać także na regulację z art. 517d § 2 k.p.k., który stanowi, że tryb przyspieszony będzie miał także zastosowanie, gdy policja,

---

s. 1198.

⁸ S. Waltoś (red.) P. Hofmański (red.), *op. cit.*, s. 680.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*, s. 681.

prowadząc dochodzenie dostrzeże możliwość wystąpienia z wnioskiem o skazanie bez rozprawy, a także, gdy to podejrzany złożył wniosek o wydanie wyroku skazującego bez przeprowadzenia postępowania dowodowego.

Wniosek o rozpoznanie sprawy jest wówczas kierowany do prokuratora, który może go zatwierdzić lub tego odmówić. W wypadku zatwierdzenia, prokurator może dołączyć do niego wniosek z art. 335 § 2 k.p.k. lub wystąpić z wnioskiem z art. 335 § 1 k.p.k. Następnie, po przekazaniu wniosku do sądu, prezes tego sądu przekazuje odpisy wniosku oskarżonemu i jego obrońcy. Reżim czasowy stawia pod znakiem zapytania czas na przygotowanie się do obrony, mimo że realizację obowiązku zapewnienia kontaktu z obrońcą bez udziału osób trzecich i przygotowanie do obrony zapewniają dyżury adwokackie.

Rozprawa w tym trybie różni się od trybu zwyczajnego przede wszystkim brakiem obowiązku uczestniczenia oskarżyciela publicznego. Obecność oskarżonego *de iure* przedstawia się, co do zasady, tak samo jak na rozprawie w trybie zwykłym, tzn. jest jego prawem. Rozpoznanie sprawy powinno nastąpić na pierwszym terminie, co wynika z założenia nieskomplikowania spraw rozpoznawanych w tym trybie. W razie, gdyby nie było to możliwe, ustawodawca przewiduje możliwość zarządzenia przerwy, która nie przekroczy 14 dni.

To co wymaga przytoczenia w ramach tego trybu, to kwestia zaskarżenia orzeczenia. Jest on w pewnym stopniu zmodyfikowany w stosunku do zwykłego trybu w dwóch kwestiach. Po pierwsze, chodzi o skrócenie terminów zaskarżenia. Ustawodawca przewiduje 3 dniowy termin – na złożenie wniosku o uzasadnienie wyroku sądu I instancji, na sporządzenie uzasadnienia jest termin 3 dniowy, a na wniesienie apelacji termin 7 dniowy. Terminem, który nie pojawia się w trybie zwykłym, jest miesięczny termin na rozpoznanie apelacji. Druga modyfikacja sprowadza się do możliwości przekazania sprawy prokuratorowi w przypadku uchylenia zaskarżonego wyroku, o czym stanowi art. 517i § 1 k.p.k. Wówczas sprawa trafia do trybu zwyczajnego. Poza polem rozważań autor pozostawia przepisy ustawy o zmianie ustawy o bezpieczeństwie imprez masowych z 31 sierpnia 2011 r.¹¹, które przewidują pewną odmianę postępowania przyspieszonego, jako że nie ma ona wpływu na rozważania tu zawarte.

---

¹¹ Ustawa z dnia 31 sierpnia 2011 r. o zmianie ustawy o bezpieczeństwie imprez masowych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. nr 217 poz. 1280 z późn. zm.).

Francuskie *l'enquête de flagrance*

We Francji postępowanie karne jest uregulowane w *code de procédure pénale* (CPP) z 31 grudnia 1957 r.¹² Kodeks ten zakłada trójpodział czynów zabronionych na wykroczenia (*contravention*), występki (*délit*) oraz zbrodnie (*crime*). Jest więc to podział zbliżony do polskiej regulacji, z tą różnicą, że postępowanie w sprawach o wykroczenia nie jest uregulowane w osobnym kodeksie, lecz na gruncie CPP. Podział ten ma swoje odzwierciedlenie we właściwości sądu. Dla wykroczeń właściwe są *tribunaux d'instance*, dla występków *tribunaux de grande instance*, natomiast dla zbrodni *court d'assises*. To co jest istotne, to podział na dwie formy postępowania przygotowawczego – dochodzenie oraz śledztwo. Dochodzenie z kolei występuje w dwóch formach – dochodzenie wstępne oraz dochodzenie w sprawie przestępstw ujawnionych na gorącym uczynku (dochodzenie *in flagranti*)¹³. Autor pomija analizę śledztwa, jako że nie nawiązuje ono do tematyki rozdziału. Dochodzenie w CPP ma charakter policyjny. Dochodzenie wstępne (*l'enquête préliminaire*) może być prowadzone z urzędu lub na zlecenie prokuratury przez policję sądową lub agentów policji wymienionych w art. 20 CPP. Działania tej policji sądowej są kierowane przez prokuratora, poprzez oficerów, funkcjonariuszy i agentów wyznaczonych do tego celu. Przedmiotem tej formy dochodzenia może być każdy czyn zabroniony, czyli zarówno zbrodnie, występki, jak i wykroczenia. Może ono przekształcić się w śledztwo. To co jednak jest istotą tych rozważań, to wskazanie na drugi rodzaj dochodzenia – *l'enquête de flagrance*, czyli to, które może być prowadzone zarówno w przypadku zbrodni, ale i występków – lecz tylko tych zagrożonych karą więzienia¹⁴. Definicję legalną wskazującą na czym polega owe *in flagranti* zawiera art. 53 CPP. Wskazuje się w nim, że ten rodzaj dochodzenia jest prowadzony, gdy czyn jest właśnie dokonywany lub właśnie został popełniony. Kolejne zdanie wskazuje, że także w tych przypadkach gdy w czasie bardzo krótkim (bezpośrednio) po dokonaniu czynu osoba podejrzana (warto zwrócić uwagę, że użyto sformułowania *la personne soupçonnée*, a nie *l'inculpé* ani *personne mise en examen*) jest ścigana w wyniku reakcji publicznej lub została znaleziona w posiadaniu rzeczy lub obecne są ślady lub poszlaki pozwalające sądzić, że uczestniczyła w popełnieniu przestępstwa¹⁵. Może być ono prowadzone maksymalnie osiem dni.

---

¹² *Code de procédure pénale*, Version consolidée au 2 novembre 2018, <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006071154&dateTexte=29990101> (online: 2.11.2018).

¹³ K. Eichstaedt [w:] Stefański R. (red.), *System prawa karnego. Postępowanie przygotowawcze*, Wolters Kluwer, Warszawa 2016, s. 1156.

¹⁴ *Ibidem*, s. 1158.

¹⁵ Tłum. własne: M. Rassat, *Droit pénal et procédure pénale*, Puf, Paris 1986, s. 134.

Ta forma dochodzenia jest prowadzona przez policję sądową oraz prokuratora, którzy mają takie same uprawnienia jak sędzia śledczy. Zgromadzone materiały są przesyłane po zakończeniu *l'enquête de flagrance* prokuratorowi, który umarza postępowanie bądź podejmuje decyzje o przeprowadzeniu śledztwa lub przekazuje sprawę sądowi do merytorycznego rozstrzygnięcia¹⁶.

Ciężar dowodu winy

Wnikając w strukturę ujęcia sprawcy „na gorącym uczynku” można założyć, że powoduje to *de facto* w jakimś stopniu naruszenie ciężaru dowodzenia. Warte rozważenia jest to, czy ograniczenie postępowania w taki sposób, w jaki jest to dokonywane w trybie przyspieszonym, nie byłoby zasadne także w przypadku pozostałych przestępstw. Trudno zgodzić się ze stanowiskiem, że w sferze dowodowej zbrodnie, jak i występki czymś się różnią, w tym sensie, że organ procesowy miałby dokładać mniejszej rzetelności – stanowiłoby to naruszenie prawa oskarżonego do rzetelnego procesu z art. 6 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka¹⁷. Zdaniem autora, należy więc uznać, że oczywistość dokonania czynu, wynikająca z „przyłapania na gorącym uczynku” może tak samo wystąpić przy zbrodni, jak i występkę. Trudno wysuwać argument jakoby długość procesu miała być jedynym czynnikiem, którym działamy na „procesowy papierek lakmusowy” wykazujący jego rzetelność. Co więcej, wydaje się zasadnym argument, że gdy nie ma wątpliwości co do popełnienia czynu, można by zapobiec w ten sposób wielu patologiom procesowym, jak np. doprowadzania do obstrukcji procesowej, w tym do takiej, która miałaby charakter polityczny.

Nawiązując do wcześniejszych rozważań, jakoby ujęcie *in flagranti* miało w sferze faktycznej przenosić ciężar udowodnienia winy, należy się pochylić nad zasadą domniemania niewinności wynikającą z art. 5 § 1 k.p.k. oraz nad koncepcją *onus probandi* z punktu widzenia doktrynalnego. Zgodnie z tą zasadą, oskarżonego (podejrzanego) uważa się za niewinnego, dopóki wina jego nie zostanie stwierdzona w trybie przewidzianym w ustawie. Wywodzi się ona z prawa rzymskiego, gdzie przyjmowano założenie uczciwości każdego obywatela (*praesumptio boni viri*), chyba że dowiedziona została jego nieuczciwość¹⁸. Historyczne ujęcie pozwala rozważyć

---

¹⁶ K. Eichstaedt [w:] R. Stefański (red.), *op. cit.*, s. 1158.

¹⁷ Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz.U. 1993 nr 61 poz. 284).

¹⁸ T. Grzegorzczak (red.), J. Tylman (red.), *Polskie Postępowanie Karne*, Wolters Kluwer, Warszawa 2014, s. 132.

pozycję oskarżonego z perspektywy trzech zasad: domniemania niewinności, domniemania winy oraz odrzuceniu wszelkich domniemań prawnych. Tylko to pierwsze rozwiązanie jednakże pozwala wpisać nasz system w ramy demokratycznego państwa prawnego. S. Waltoś wskazuje, że zasada ta zmusza oskarżyciela do poszukiwania i przedstawiania dowodów, chroni także niewinnego przed skazaniem, dalej że zobowiązuje organy procesowe do właściwej, poprawnej postawy wobec oskarżonego oraz powściągliwości w stosowaniu tymczasowego aresztowania oraz innych środków przymusu. Wywiera wpływ na kulturę społeczną – nakazuje bowiem respektowanie dobrego imienia innych i liczenie się ze słowami¹⁹. Rekonstrukcja tej normy prawnej opiera się także (a właściwie przede wszystkim) na przepisie art. 42 ust. 3 Konstytucji RP z 1997 r.²⁰, gdzie ustawodawca stanowi, że każdego uważa się za niewinnego, dopóki jego wina nie zostanie stwierdzona prawomocnym wyrokiem sądu. Zasada ta także wynika z szeregu aktów prawnych rangi międzynarodowej, które wiążą Polskę, wśród nich Europejska Konwencja Praw Człowieka (art. 6 ust. 2), Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych (art. 14 ust. 2)²¹, a na XII Kongresie Prawa Karnego w Hamburgu w 1979 uznano, że stanowi ona podstawową zasadą prawa karnego²².

Ponieważ zgodnie z art. 7 k.p.k. ustawodawca przyjmuje koncepcję swobodnej oceny dowodów, to trzeba uznać że ujęcie „na gorącym uczynku” w sposób dość silny oddziałuje na przekonanie organów procesowych, co do przypisania oskarżonemu sprawstwa czynu. Przeciwnie byłoby przy zastosowaniu koncepcji formalnej oceny dowodów, gdyby np. nie przyznał się do czynu, a przyznanie byłoby uznawane za *regina probationum*.

W doktrynie podkreśla się, że domniemanie niewinności nie jest domniemaniem typowym²³. Polegałoby ono bowiem na tym, że wskutek trudności udowodnienia faktu podstawowego, na którym miałoby się oprzeć rozstrzygnięcie sądowe, prawo zezwala, aby w miejsce podstawowej, lecz trudniejszej tezy dowodowej udowodniono inną, łatwiejszą do udowodnienia, a wówczas powstają skutki takie, jak gdyby udowodniona została teza podstawowa; kto zaś twierdzi inaczej, musi udowodnić trudniejszą, podstawową tezę przeciwną²⁴. Domniemanie, o którym mowa jest do-

---

¹⁹ S. Waltoś (red.), P. Hofmański (red.), *op. cit.*, s. 248.

²⁰ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483).

²¹ Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz.U. 1977 nr 38 poz. 167).

²² T. Grzegorzczak J. Tylman (red.), *op. cit.*, s. 134.

²³ W. Daszkiewicz, *Prawo karne procesowe: zagadnienia ogólne. Tom 1*, Oficyna Wydawnicza BRANTA, Poznań 1999, s. 80; T. Grzegorzczak (red.), J. Tylman (red.), *op. cit.*, s. 135.

²⁴ *Ibidem*.

mniemaniem szczególnego rodzaju w tym sensie, że oskarżony nie ma obowiązku niczego udowadniać, ponieważ od razu istnieje stan dla niego korzystny. Działa on dopóki nie zostanie udowodniona teza przeciwna – a więc obalone domniemanie. Ten typ domniemania doktryna, jak i orzecznictwo, określają mianem „prawd tymczasowych”, której jeśli się nie obali to staje się prawdą stałą²⁵.

Dla poparcia tezy przytoczonej przez autora, jakoby ujęcie *in flagranti* mogło *de iure* przyspieszyć postępowanie karne w sferze dowodowej, warto odnieść się do koncepcji obiektywistycznej i subiektywistycznej domniemania niewinności. Pierwsza z nich jest tą, którą uznaje się za obowiązującą. Sprowadza się ona do tego, że domniemanie niewinności jest normą prawną, która nakazuje uważać oskarżonego za niewinnego, dopóki wina jego nie zostanie udowodniona w trybie przewidzianym przez ustawę. Jest niewinny w rozumieniu prawa i tak powinny organy procesowe go traktować niezależnie od osobistego poglądu²⁶. Gdyby ten osobisty pogląd miał być realizacją normy prawnej, wówczas mielibyśmy do czynienia z koncepcją subiektywistyczną, której przyjęcie prowadziłoby do nieporozumień. Przyjmuje się bowiem na gruncie subiektywistycznego ujęcia, że norma prawna miałaby niejako narzucić przekonanie organom procesowym o braku winy – chodzi więc o ich subiektywne przekonanie. Wskutek odrzucenia tej koncepcji, dopuszcza się zatem wręcz normatywnie, że organy procesowe mogą od początku mieć przekonanie o winie sprawcy, a dowody mogą potwierdzić bądź zaprzeczyć tym przekonaniom. Jednakże, to co autor chce uargumentować, to że na skutek takiego przekonania subiektywnego, które przecież zawsze występuje, ciężar dowodu faktycznie (*de iure* oczywiście nie) zostaje przeniesiony, bowiem już od samego początku oskarżony pozostaje, pomimo trwania w sferze prawnej „tymczasowej prawdy” o jego niewinności – w gorszej sytuacji. Można by kolokwialnie ująć to w ten sposób, że udowodnienie winy pozostaje jedynie formalnością. Należy podkreślić jednak, że organ procesowy – sąd – powinien być otwarty na wszelkiego rodzaju zmiany w materiale, a więc nie powinien się przywiązywać do swoich początkowych przekonań. Nie będzie to wówczas stanowiło naruszenia zasady domniemania niewinności, jako że naruszenie to polegać może na wyciąganiu wniosków niekorzystnych dla skazanego z faktu wniesienia przeciw niemu oskarżenia o przestępstwo. Wywodzenie takich skutków jest możliwe dopiero wtedy, gdy osoba taka została skazana prawomocnym wyrokiem skazującym²⁷. Nie

---

²⁵ *Ibidem*; Wyrok SN z 18 stycznia 1991 r. o sygn. I KR 120/90; Wyrok SN z 8 stycznia 1988 r. o sygn. IV KR 175/87.

²⁶ T. Grzegorzczak (red.), J. Tylman (red.), *op. cit.*, s. 136.

²⁷ A. Sakowicz (red.), *Kodeks Postępowania Karnego. Komentarz*, C.H. Beck, Warszawa 2018, s. 40.

o wnioski chodzi, ale o przekonanie, którego zrodzenie się w świadomości organów procesowych jest nie do uniknięcia, a wręcz jest konieczne przy orzekaniu o winie lub jej braku. Funkcjonująca w doktrynie koncepcja humanistycznego sceptycyzmu również nie powinna zostać przy tym zachwiana. Polega ona na dwóch nakazach: pierwszy, który sprowadza się do tego, że należy traktować oskarżonego jak niewinnego; drugi, że należy odznaczać się krytycznym nastawieniem do wysuniętych wobec niego zarzutów, a zatem polega na posiadaniu przez organ postępowania na tyle krytycyzmu, aby powątpiewać w winę oskarżonego, do chwili udowodnienia twierdzenia²⁸. Można więc przyjąć, że ujęcie *in flagranti* nie tyle wyklucza potrzebę dowodzenia, co byłoby oczywistym nieporozumieniem, ale skraca je do minimum.

Należy także przeprowadzić tę samą argumentację na gruncie koncepcji ciężaru dowodu (*onus probandi*). Istota tej zasady sprowadza się do obciążenia autora dowodzonej tezy niekorzyścią, która może wynikać z nieudania się dowodu. Skutkiem przyjęcia zasady domniemania niewinności jest to, że to na oskarżycielu spoczywa ciężar udowodnienia winy oskarżonego, oskarżony nie musi natomiast udawadniać swej niewinności. Upadek dowodu oskarżyciela skutkuje więc upadkiem oskarżenia. Jednakże, czy „przyłapanie na gorącym uczynku” nie zwalnia *de facto* z konieczności udowodnienia (udowodnienie rozumiane tu jako pewien proces) winy? *Acta probant se ipsa*. Oczywiście pozostaje kwestia rozpatrzenia pozostałych elementów uznania czynu za przestępstwo oraz ustalenia, czy sprawca jest zdolny do ponoszenia winy w ogóle.

Co więcej, według koncepcji S. Śliwińskiego w pierwszej kolejności ciężar dowodu obciąża sąd, bowiem to on ma obowiązek dążenia do wykrycia prawdy. W drugiej kolejności zaś dopiero oskarżyciela publicznego. W koncepcji tej nieudanie się dowodu lub niekorzystne skutki wynikłe z braku dowodu zawsze ponosi oskarżyciel²⁹. Widać więc, że koncepcja *onus probandi* nie jest na gruncie postępowania karnego ujęta w sposób tak prosty jak w prawie cywilnym, co jest tym bardziej problematyczne, że nie jest uregulowana wprost.

---

²⁸ J. Skorupka (red.), *op. cit.*, s. 25.

²⁹ P. Wiliński [w:] W. Jasiński (red.), J. Skorupka (red.), *Ciężar dowodu i obowiązek dowodzenia w procesie karnym*, Wolters Kluwer, Warszawa 2017, s. 130.

Podsumowanie

Teza, która wynika z tego rozdziału być może nie jest jasna dlatego warto ująć ją *expressis verbis*: Autor przychylił się ku stwierdzeniu, że ujęcie sprawcy przestępstwa *in flagranti* powinno być szerzej wykorzystane w polskiej procedurze karnej celem jej przyspieszenia. Możliwości dokonania tego jest zapewne wiele – autor opracowania proponuje dwa, raczej alternatywne rozwiązania: na zasadzie (choć w innych ramach) obecnego postępowania przyspieszonego – poprzez rozszerzenie zakresu przedmiotowego wykorzystania tego trybu, bądź podobnie jak ma to miejsce na gruncie *code de procédure pénale* – poprzez szczególne regulacje w postępowaniu przygotowawczym. W każdym przypadku musi to być obudowane takimi przepisami, które pozwolą na zachowanie gwarancji oskarżonego i nie dopuszczą do umniejszenia jego prawa do rzetelnego procesu. Nie sposób jest bowiem postulować tego rodzaju zmiany, nie wskazując na zagrożenia z nimi związane. Praktycznie każda bowiem instytucja może być wykorzystana w taki sposób, który doprowadzi do patologii procesowej.

Piśmiennictwo

- Daszkiewicz W., *Prawo karne procesowe: zagadnienia ogólne. Tom 1*, Oficyna Wydawnicza BRANTA, Bydgoszcz 1999.
- Grzegorzczak T., Tylman J. (red.), *Polskie postępowanie karne*, Wolters Kluwer, Warszawa 2014.
- Jasiński W., Skorupka J. (red.), *Ciężar dowodu i obowiązek dowodzenia w procesie karnym*, Wolters Kluwer, Warszawa 2017.
- Paprzycki L. (red.), *Kodeks postępowania karnego. Tom II. Komentarz do art. 425-673*, Wolters Kluwer, Warszawa 2013.
- Podlaska D., Świątek Brzezińska M., *Słownik frazeologiczny języka polskiego*, Park, Warszawa-Bielsko-Biała 2011.
- Rassat M., *Droit pénal et procédure pénale*, Puf, Paris 1986.
- Sakowicz A. (red.), *Kodeks Postępowania Karnego. Komentarz.*, C.H. Beck, Warszawa 2018.
- Skorupka J. (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz.*, C.H. Beck, Warszawa 2018.
- Stefański R. (red.), *System prawa karnego. Postępowanie przygotowawcze*, Wolters Kluwer, Warszawa 2016.
- Waltoś S. (red.), Hofmański P. (red.), *Proces karny. Zarys systemu*, Wolters Kluwer, Warszawa 2018.

Akty prawne

- Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz.U. 1993 nr 61 poz. 284).
- Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz.U. 1977 nr 38 poz. 167).

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.
(Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483).

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego
(Dz.U. 1997 nr 89 poz. 555 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 31 sierpnia 2011 r. o zmienieniu ustawy o bezpieczeństwie imprez masowych
oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. nr 217 poz. 1280 z późn. zm.).

Orzecznictwo

Wyrok SN z 8 stycznia 1988 r. o sygn. IV KR 175/87.

Wyrok SN z 18 stycznia 1991 r. o sygn. I KR 120/90.

Źródła internetowe

Code de procédure pénale, Version consolidée au 2 novembre 2018,
<https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006071154&dateTexte=29990101> (online: 2.11.2018).

Autor
Łukasz Brzezowski
Uniwersytet Łódzki
Wydział Prawa i Administracji

3. PROSTA SPÓŁKA AKCYJNA – ZAŁOŻENIA PROJEKTU I ANALIZA POTRZEBY REFORMY

Aleksandra Nowacka

Słowa kluczowe: nowelizacja, prosta spółka akcyjna, PSA, spółki handlowe.

Wprowadzenie

W związku z planowaną reformą prawa handlowego pojawiło się wiele opinii na temat prostej spółki akcyjnej (PSA). Potrzebę zmian w tym zakresie argumentuje się działalnością tzw. *startupów*. Wśród definicji tego określenia jako przykład posłużyć może ta, którą odnajdziemy w Rozporządzeniu Ministra Infrastruktury i Rozwoju z dnia 13 lipca 2015 r. w sprawie udzielania przez Polską Agencję Rozwoju Przedsiębiorczości pomocy finansowej w ramach osi I Przedsiębiorcza Polska Wschodnia Programu Operacyjnego Polska Wschodnia 2014-2020. Mówi ona, że jest to „przedsiębiorstwo stworzone w celu poszukiwania powtarzalnego, skalowalnego i rentownego modelu biznesowego”¹. Przedsięwzięcia te są nastawione na innowację, ale przy tym wiążą się z dużym ryzykiem. Uzasadnienie projektu może sugerować jakoby nowa spółka miała być konstrukcją przeznaczoną tylko dla tego rodzaju działalności, co jednak nie jest prawdą. Wokół PSA mnożą się obawy, gdyż w projekcie można dostrzec rozwiązania odbiegające od głównych cech spółek kapitałowych, a do tej grupy kodeks spółek handlowych (dalej: k.s.h.) po nowelizacji będzie zaliczał nową spółkę². Doktryna wypracowała pewne zasady, dzięki którym odróżniamy spółki osobowe i kapitałowe. Mając je na uwadze, niektóre propozycje ustawodawcy mogą budzić niepewność, gdyż PSA jest tworem stojącym niejako „w poło-

---

¹ Rozporządzenie Ministra Infrastruktury i Rozwoju z dnia 13 lipca 2015 r. w sprawie udzielania przez Polską Agencję Rozwoju Przedsiębiorczości pomocy finansowej w ramach osi I Przedsiębiorcza Polska Wschodnia Programu Operacyjnego Polska Wschodnia 2014-2020 (Dz.U. z 2015 poz. 1007).

² Art. 1 pkt. 2 projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks spółek handlowych oraz niektórych innych ustaw z dnia 15 maja 2018 r., <http://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12311555/katalog/12507990#12507990>, (online: 4.11.2018).

wie drogi”. Pojawia się zatem pytanie o celowość nowelizacji oraz skutki proponowanych zmian. Opracowanie nie pretenduje jednak do ich szczegółowej analizy. Celem publikacji jest przedstawienie głównych motywów projektu oraz stworzenie zarysu wybranych zagadnień dyskutowanych na tle omawianej reformy.

Główne motywy projektu ustawy

Projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks spółek handlowych oraz niektórych innych ustaw został zgłoszony przez Ministerstwo Przedsiębiorczości i Technologii. Stanowi on część opracowanego przez Ministerstwo Rozwoju pakietu „100 zmian dla firm – pakiet ułatwień dla przedsiębiorców”. Został upubliczniony 16 maja 2018 r. na oficjalnej stronie internetowej Rządowego Centrum Legislacji (RCL). W czerwcu 2018 r. projektodawca otrzymał stanowiska poszczególnych instytucji zgłoszone w ramach opiniowania. W dniu redagowania niniejszego artykułu projekt znajduje się na etapie konsultacji publicznych.

W ramach uzasadnienia proponowanej nowelizacji oraz Oceny Skutków Regulacji Ministerstwo podaje motywy stworzenia projektu. Wśród nich wskazuje na znaczący udział tzw. *startupów* w działalności gospodarczej w Polsce. Projektodawca podkreśla, że zorganizowanie dogodnych warunków dla tego rodzaju przedsięwzięć, mogłoby spowodować korzyści w postaci zgromadzenia znaczącej ilości aktywów, stworzenia nowych miejsc pracy oraz wzrostu przychodów gospodarstw domowych. *Startupy* zgłaszają wiele problemów, które ograniczają ich rozwój. Wskazują na trudności w pozyskiwaniu kapitału zakładowego w początkowej fazie działalności czy na małe możliwości wyboru w ramach spółek kapitałowych. Ministerstwo powołuje się na badania opinii społecznej, z których wynika potrzeba wprowadzenia zmian w omawianym zakresie. Wskazuje na fakt, że najczęściej wybierany w Polsce rodzaj spółki – spółka z o.o. – nie przystoi do potrzeb przedsiębiorstwa typu *startup*. Z kolei prowadzenie działalności w formie spółki akcyjnej, uzasadnienie projektu określa jako „drogie i skomplikowane”. Kwestie powyższe, jak wskazują projektodawcy, powodują brak istnienia w prawie wystarczająco elastycznej i adekwatnej dla działalności innowacyjnej formy spółki. W uzasadnieniu wskazano, że choć impulsem dla zmian były problemy zgłaszane przez środowisko *startupowe*, to PSA nie będzie ograniczać się tylko do tego typu działalności – innowacyjne rozwiązania mają zachęcić w ogólności do rozpoczynania nowych inwestycji. Argumentując konieczność zmian Ministerstwo Rozwoju zwraca uwagę na aspekt komparatystyczny i istnienie podobnych regulacji w prawie obcym (np. we Francji, Niemczech, Holandii oraz w ramach systemu

common law). Projektodawca wiąże również członkostwo Polski w Unii Europejskiej z koniecznością poszerzenia katalogu spółek kapitałowych o PSA tak, aby prawo polskie przystawało do regulacji pozostałych sygnatariuszy³.

Ocena Skutków Regulacji wskazuje zaś na zbiór podstawowych cech, które mają wyróżniać PSA na tle innych spółek. Dokument ten wymienia następujące założenia: brak kapitału zakładowego; elastyczne zasady dotyczące kształtowania struktury spółki oraz jej likwidacji; ochrona wierzycieli opierająca się na badaniu wypłacalności spółki oraz obowiązku tworzenia kapitału zapasowego; możliwość wniesienia wkładu w postaci pracy i usług; wybór pomiędzy tradycyjnym (dualistycznym) a monistycznym modelem zarządzania; prosta rejestracja spółki oraz wykorzystanie w ramach jej funkcjonowania rozwiązań elektronicznych⁴.

Uwagi zgłoszone w procesie opiniowania

Stanowiska poszczególnych instytucji dotyczące projektu zostały przedłożone Ministerstwu w czerwcu 2018 roku. Z uwagi na ograniczone ramy artykułu, poniżej przedstawione zostaną tylko wybrane uwagi zgłoszone w procesie opiniowania.

W ramach opinii RCL, autorka chce zwrócić uwagę na podnoszoną w niej kwestię pozostawienia wspólnikom dużej swobody wyboru odnośnie zasad funkcjonowania spółki. RCL podnosi, że może to powodować problemy interpretacyjne, które nie będą mogły być rozwiązane poprzez odwołanie do dotychczasowej wykładni, gdyż PSA jest formą jak dotąd nieznaną⁵. Ministerstwo nie uwzględniło tej uwagi podnosząc, że krytykowana regulacja jest zgodna z zasadą swobody umów. Jak wskazują projektodawcy, taka swoboda jest konieczna, jeśli ma to być spółka wykorzystywana m.in. przez *startupy*. W opinii legislatorów różnorodność wnoszonych wkładów wymaga takie rozwiązanie, gdyż w przeciwnym razie mogłoby dojść do utraty kontroli nad spółką. Jak podkreśla Ministerstwo, chodzi w szczególności o swobodę kształtowania mechanizmów kontroli przez akcjonariuszy oraz

---

³ Uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks spółek handlowych oraz niektórych innych ustaw z dnia 15 maja 2018 r.; Ocena Skutków Regulacji, <http://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12311555/katalog/12507990#12507990>, (online: 4.11.2018).

⁴ Ocena Skutków Regulacji, *op. cit.*

⁵ Opinia Rządowego Centrum Legislacji z dnia 8.06.2018 r., <http://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12311555/katalog/12507990#12507990>, (online: 4.11.2018), s. 2.

o swobodę kształtowania akcji uprzywilejowanych⁶.

Swoje stanowisko w przedmiocie PSA wyraziła również Prokuratoria Generalna Rzeczypospolitej Polskiej. Wśród uwag szczegółowych warto zwrócić uwagę m.in. na kwestię odpowiedzialności cywilnoprawnej określonych osób. Wskazane zostało, że z uwagi na innowacyjność nowej konstrukcji ustawodawca powinien zastąpić w tej mierze instytucję odesłania do przepisów o spółce z o.o., konkretnym uregulowaniem odnoszącym się wprost do PSA⁷. Przepis ten ma zostać dopracowany pod względem legislacyjnym na etapie komisji prawniczej⁸. Prokuratoria wskazuje także, że „poważne wątpliwości budzi brak odesłania do art. 299 k.s.h. i art. 299 z 1 k.s.h.”, które odnoszą się do podstaw odpowiedzialności członków zarządu i likwidatorów spółki z o.o. Opiniodawca wskazuje, że nie ma podstaw stosowania w tym miejscu analogii do spółki akcyjnej z uwagi na bardziej rygorystyczne zasady, którym poddana została owa spółka. W ramach PSA nie ma zaś powodu łagodniejszego potraktowania wyżej wymienionych osób, z uwagi na co system odpowiedzialności cywilnoprawnej powinien być w omawianym zakresie podobny do unormowań odnośnie spółki z o.o.⁹. Ta sama uwaga znalazła się w opinii Zakładu Ubezpieczeń Społecznych¹⁰. Nie została ona jednak przez Ministerstwo uwzględniona. Projektodawca w odpowiedzi wskazuje, że „regulacja PSA zapewnia ochronę wierzycieli spółki w oparciu o zakaz wypłat pod tytułem korporacyjnym, które zagrażałyby wypłacalności spółki. Członkowie organów spółki odpowiadają za zwrot wypłaty solidarnie z jej odbiorcą, chyba że nie ponoszą winy”¹¹.

Swoje zdanie w przedmiocie projektu wyraził również Sąd Najwyższy (SN). W opinii wskazano, że projekt nowelizacji jest wyjątkowo obszerny, „co kontrastuje z nazwą proponowanej spółki”. SN podziela wątpliwości RCL odnośnie daleko idącej autonomii pozostawionej wspólnikom. Mimo iż opiniodawca dostrzega potrzebę zmian, to wskazuje jednocześnie na ewentualne wady takiego rozwiązania. SN wyraża też obawę o należyłą ochronę wierzycieli spółki, z uwagi na brak posiadania przez PSA kapitału zakłado-

---

⁶ Zestawienie uwag zgłoszonych w ramach opiniowania, <http://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12311555/katalog/12507990#12507990>, (online: 4.11.2018), s. 8.

⁷ *Opinia Prokuratury Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 11.06.2018 r.*, <http://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12311555/katalog/12507990#12507990>, (online: 4.11.2018), s. 10.

⁸ Zestawienie uwag zgłoszonych w ramach opiniowania, *op. cit.*, s. 26-27.

⁹ *Opinia Prokuratury Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 11.06.2018 r.*, *op. cit.*, s. 10-11.

¹⁰ *Opinia Zakładu Ubezpieczeń Społecznych z dnia 1.06.2018 r.*, <http://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12311555/katalog/12507990#12507990>, (online: 4.11.2018).

¹¹ Zestawienie uwag zgłoszonych w ramach opiniowania, *op. cit.*, s. 28.

wego. Zdając sobie sprawę z podzielonych opinii odnośnie zasadności jego utrzymywania wskazuje mimo to, że przy podjęciu odpowiednich zabiegów może on pełnić funkcję gwarancyjną. Opiniodawca zwraca także uwagę na negatywy monistycznego systemu zarządzania spółką. W opinii SN współistnienie spółek o różnej strukturze może powodować problemy praktyczne i wątpliwości co do pewności prawa¹². Można zwrócić uwagę na to, że w doktrynie pojawiły się głosy aprobujące system monistyczny w polskim prawie. Wskazano, że byłby to pewien krok na drodze ku rozwiązaniom nowoczesnym oraz, że taki model mógłby wpłynąć pozytywnie na kontakty naszych przedsiębiorców z inwestorami zagranicznymi. Zwraca się również w tym aspekcie uwagę na znaczenie zasady swobody umów¹³.

W związku z opinią Komisji Nadzoru Finansowego (KNF), autorka chce odnieść się do dwóch kwestii, a mianowicie do konstrukcji PSA z punktu widzenia alternatywnych spółek inwestycyjnych (ASI) oraz do aspektu ochrony wierzycieli¹⁴. Nawiązanie do uwag KNF w tym zakresie zostanie jednak poczynione w dalszej części opracowania.

Obowiązujący stan prawny a nowelizacja

Kodeks spółek handlowych w art. 1 ust. 2 wymienia, co na gruncie obowiązującego prawa możemy nazwać „spółką handlową”. Zgodnie z powyższym przepisem, spółkami handlowymi są: spółka jawna, spółka partnerska, spółka komandytowa, spółka komandytowo-akcyjna, spółka z ograniczoną odpowiedzialnością i spółka akcyjna¹⁵. K.s.h. nie wskazuje innych rodzajów spółek.

Według nowelizacji katalog spółek ma zostać wzbogacony o PSA kwalifikowaną jako spółka kapitałowa. Doktryna uznaje, że za nazwaniem danej spółki kapitałową, winno stać spełnienie pewnych zasad. Wskazać w tym miejscu należy na kryteria wyodrębnienia spółek kapitałowych i osobowych. Podział ten jest podstawą aktualnej systematyki k.s.h., zaś wskazanie

---

¹² *Opinia Sądu Najwyższego z dnia 19.06.2018 r.*, <http://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12311555/katalog/12507990#12507990>, (online: 4.11.2018), s. 2-3.

¹³ M. Matczyński, *Kilka uwag w kwestii wprowadzenia w prawie polskim monistycznego systemu zarządzania spółką akcyjną*, [w:] E. Rott-Pietrzyk, M. Jagielska, M. Pazdan, M. Szpunar (red.), *Rozprawy z prawa prywatnego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Wojciechowi Popiołkowi*, Wolters Kluwer, Warszawa 2017, s. 469-470.

¹⁴ *Opinia Komisji Nadzoru Finansowego z dnia 7.06.2018 r.*, <http://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12311555/katalog/12507990#12507990>, (online: 4.11.2018), s. 2-5.

¹⁵ Ustawa z dnia 15 września 2000 r. Kodeks spółek handlowych (Dz.U. 2000 nr 94 poz. 1037 z późn. zm.).

charakterystycznych cech spółek kapitałowych stanowi zadanie doktryny, która zwraca w tej mierze uwagę na właściwości, takie jak: kluczowa rola czynnika kapitałowego, posiadanie osobowości prawnej, oparcie działalności na zasadzie rządów większości oraz proporcjonalności uprawnień i obowiązków, brak odpowiedzialności wspólników za zobowiązania spółki i konieczność uiszczania jedynie świadczeń oznaczonych w umowie spółki, prowadzenie spraw spółki przez organ menadżerski oraz szczegółowe wymogi dotyczące instytucji kapitału zakładowego¹⁶.

Pamiętając o poczynionych wyżej uwagach, w dalszej części rozważań autorka skupi się na próbie dokładniejszej analizy wybranych problemów powtarzających się w ramach dyskusji na temat PSA.

Wybrane problemy dotyczące konstrukcji PSA

Jedną z pierwszych kwestii podnoszonych w trakcie dyskusji na temat PSA jest kapitał zakładowy. Projekt zakłada bowiem brak takowego zaś w jego miejsce używa sformułowania „kapitał akcyjny”. Od kilku lat można zaobserwować narastającą krytykę kapitału zakładowego. Odnosi się ona przede wszystkim do spółki z o.o. Przeciwnicy podkreślają, że nie spełnia on swych funkcji oraz jest barierą dla rozpoczęcia działalności. Wskazuje się, iż takie podejście wynika z inspiracji prawem anglosaskim, które często zwalnia spółki od wymogu posiadania kapitału zakładowego¹⁷. W doktrynie podniesiono, że trudno wyobrazić sobie założenie spółki kapitałowej bez minimalnego zabezpieczenia finansowego¹⁸. Z drugiej strony warto podkreślić kwestię, która została wskazana tak w doktrynie, jak i w uzasadnieniu projektu, dotyczącą arbitralnego charakteru kapitału zakładowego. Aspekt ten jawi się jako jego główna wada i przejawia w tym, że kapitał zakładowy nie pozostaje w związku z rozmiarem bądź sytuacją finansową działalności. Mimo to w projekcie nowelizacji z 2012 r. nie zrezygnowano z niego zupełnie. W literaturze wskazano, że gdyby kapitał zakładowy znajdował się w odpowiedniej proporcji do prowadzonej działalności, mógłby stanowić gwarancję wypłacalności spółki¹⁹. Trudno bronić stanowiska, że w obecnym kształcie kapitał zakładowy spełnia swoje zadania. Z drugiej jednak strony nie ma pewności, że całkowita jego likwidacja zni-

---

¹⁶ A. Opalski, *Kapitał zakładowy i akcje*, [w:] Z. Radwański (red.), *System Prawa Prywatnego t. 17B, Prawo spółek kapitałowych*, C.H. Beck, Warszawa 2016, s. 3-5.

¹⁷ *Ibidem*, s. 109.

¹⁸ A. Kappes, *Prosta spółka akcyjna – czy rzeczywiście prosta i czy potrzebna? Uwagi do projektu nowelizacji Kodeksu spółek handlowych, wprowadzającego prostą spółkę akcyjną (projektowane art. 300(1)-300(121) k.s.h.)*, „Przegląd Prawa Handlowego”, 2018, nr 5, s. 12.

¹⁹ *Ibidem*, s. 5.

weczy wskazaną przez projektodawców barierę wejścia na rynek. SN w uwagach do projektu podkreśla, że bagatelizacja instytucji kapitału zakładowego może doprowadzić do problemów w zakresie ochrony wierzycieli spółki. Przyznaje, że rozwiązania proponowane przez Ministerstwo są nowatorskie i jednocześnie atrakcyjne, wskazując iż mimo rozbieżności poglądów, w doktrynie podkreśla się, że odpowiednie dostosowanie regulacji dotyczącej się pokrywania wkładów mogłoby stanowić przesłankę za jego utrzymaniem²⁰. Istnieje też ryzyko ewentualnego gwałtownego wzrostu liczby prostych spółek akcyjnych na rynku w krótkim czasie. Takie wątpliwości są zrozumiałe z uwagi na to, że konstrukcja jest nowa i nie ma pewności, co do konsekwencji jej funkcjonowania. Można w tym miejscu powołać się na zaufanie do uczestników obrotu oraz wiarę w to, że nie będą nadużywać konstrukcji PSA. Z drugiej jednak strony, projekt ustawy nie ogranicza tej formy spółki do *startupów*. Być może, dla ograniczenia ewentualnego ryzyka, warto byłoby przemyśleć zawarcie w nowelizacji pewnych elementów zabezpieczających, takich jak określenie ram czasowych funkcjonowania w ramach PSA czy też ograniczenie podmiotowe a więc wskazanie, że PSA przeznaczona jest dla działalności typu *startup*. Wydaje się, że za takim wyszczególnieniem musiałyby podążyć ograniczenia ze względu na przedmiot prowadzonej działalności, co być może pozwoliłoby na lepsze zdefiniowanie *startupów*. Przytoczone powyżej rozwiązania, gdyby zostały zrealizowane, mogłyby usunąć część wątpliwości. W ramach zabiegu prawoporównawczego odwołać się tu można do regulacji niemieckiej dotyczącej *Unternehmergeellschaft (UG)*²¹, gdzie ustawodawca pozwala na założenie spółki praktycznie bez kapitału zakładowego, jednakże w kolejnych latach istnieje obowiązek uzupełnienia środków do wysokości wskazanej w ustawie. W perspektywie czasowej zaś takie rozwiązanie w zamyśle twórców miało prawdopodobnie prowadzić do przekształcenia tej spółki we właściwą formę niemieckiej spółki z o.o. – *Gesellschaft mit beschränkter Haftung (GmbH)*²². Być może podobny mechanizm w prawie polskim zmniejszyłby obawy, co do PSA.

W dalszej części zauważyć należy, że w ramach PSA wkładem może być także wniesiona praca i usługi. Projektodawcy uczynili zatem wyjątek od zasady niemożności wniesienia tego rodzaju wkładu do spółki kapitałowej. W uzasadnieniu do projektu nowelizacji podkreślono, że: „(...) coraz większe znaczenie we współczesnym obrocie gospodarczym ma kapitał ludzki – nowatorskie rozwiązania technologiczne na wczesnych etapach rozwoju, innowacyjność i przedsiębiorczość. Są to cechy, które współcześnie są naj-

---

²⁰ *Opinia Sądu Najwyższego z dnia 19.06.2018 r., op. cit., s. 2-3.*

²¹ Bundesgesetzblatt (BGBl.), Jahrgang 2008, Teil I, Nr 48.

²² A. Gawrysiak-Zabłocka, *Niemiecka ustawa o spółce z ograniczoną odpowiedzialnością – najnowsze zmiany*, „Zeszyty Prawnicze UKSW” 2008, nr 2, s. 194-196.

ważniejszym motorem wzrostu gospodarczego. Jednocześnie jednak te właściwości przedsiębiorców niezwykle trudno precyzyjnie wycenić – zwłaszcza na wczesnych etapach rozwoju działalności. Dlatego też w PSA należało dopuścić wnoszenie wkładów w postaci pracy lub usług²³. W tym miejscu wrócić należy do opinii projektu przedstawionej przez KNF, w której opiniodawca rozważa konstrukcję PSA z punktu widzenia ASI. KNF podkreśla, że ASI może być prowadzona w formie spółki kapitałowej w związku z czym nic nie stoi na przeszkodzie, aby PSA stanowiła tu jedną z dopuszczalnych form prawnych. Opiniodawca wskazuje jednak na zastrzeżenia dotyczące się takiego rozwiązania. Są one związane z faktem, że w ramach ASI, z uwagi na konieczność rzetelnej wyceny aktywów, przedmiotem wkładu nie może być praca i usługi, co jest dopuszczalne w ramach PSA. Komisja wskazuje również na to, że PSA może nie spełniać wymogów stawianych działalności w ramach ASI pod względem struktury wewnętrznej. Ministerstwo uwzględniło powyższe zastrzeżenie przyznając, iż forma PSA rzeczywiście nie jest dostosowana do takiej działalności²⁴. Można się wobec tego spodziewać, że ewentualne wejście w życie przepisów o PSA pociągnie za sobą modyfikację norm, określających formy prawne, które mogą być wykorzystywane w działalności ASI lub zarządzającego ASI. KNF ocenia ponadto negatywnie brak szczegółowych kryteriów wyceny wkładów w postaci pracy i usług. Z opinii wynika obawa, że takie ukształtowanie owej kwestii może doprowadzić do licznych nadużyć jak i problemów przy ewentualnym przekształceniu PSA w inny typ spółki handlowej, zwłaszcza kapitałowej – z uwagi na wymóg pokrycia kapitału zakładowego. Jak wskazuje Komisja „koncepcja wkładu do spółki w postaci świadczenia pracy lub usług winna być precyzyjnie przemyślana”²⁵. Z drugiej jednak strony, stanowisko prezentowane w uzasadnieniu projektu zdaje się być przekonujące, głównie z uwagi na *know how*, które w ramach *startupów* – rozumianych między innymi jako działalność innowacyjna – może mieć w istocie ponadprzeciętne znaczenie. W podobny sposób do tej uwagi odniosło się również Ministerstwo zaznaczając, że często nie ma możliwości dokonania wyceny „kapitału ludzkiego”, będącego istotnym założeniem całego projektu²⁶.

Kolejną sporną kwestią jest ochrona wierzycieli. W spółkach kapitałowych odpowiedzialność za zobowiązania ponosi spółka zaś wspólnicy są z tej odpowiedzialności, co do zasady, zwolnieni. W doktrynie wskazuje się, że zastosowanie owej zasady do spółki, od której nie wymagamy kapitału

---

²³ *Uzasadnienie projektu ustawy, op. cit.*, s. 1.

²⁴ *Zestawienie uwag zgłoszonych w ramach opiniowania, op. cit.*, s. 1.

²⁵ *Opinia Komisji Nadzoru Finansowego z dnia 7.06.2018 r., op. cit.*, s. 2-3.

²⁶ *Zestawienie uwag zgłoszonych w ramach opiniowania, op. cit.*, s. 6.

zakładowego jest dyskusyjne²⁷. Stanowisko takie wynika być może ze spotykanego niekiedy poglądu, zgodnie z którym kapitał zakładowy to cena, jaką płaci się za wyłączenie osobistej odpowiedzialności²⁸. Również w tym zakresie autorka chciałaby odnieść się do uwag KNF. W ocenie KNF liczne klauzule generalne projektu ustawy oraz rozproszony proces decyzyjny prowadzić może do przypadków zwolnienia się od odpowiedzialności. Krytyce poddano również konstrukcję kapitału zapasowego. Komisja zaznacza, że z kilku powodów nie daje ona dostatecznej gwarancji spłaty długu. Wskazano w tym miejscu na zmienność zobowiązań finansowych spółki w ciągu roku, jak i na sytuację, w której spółka nie będzie miała od początku istnienia zobowiązań, przez co nie będzie również w praktyce konieczności utrzymywania kapitału zapasowego. To z kolei doprowadzi do braku minimalnego zabezpieczenia nazwanego przez Komisję „poduszką finansową”. Ryzyko może przedstawiać się podobnie również w przypadku zobowiązań krótkoterminowych, gdyż data sporządzenia bilansu może zostać ustalona tak, że spółka w istocie nie będzie zobowiązana do tworzenia wspomnianego wyżej kapitału. Z racji zaś, że akcjonariusz będzie mógł pobierać także kapitał akcyjny, spółka hipotetycznie może zostać pozbawiona wszelkich środków finansowych²⁹. Ministerstwo pozostawiło przedstawione uwagi KNF do omówienia. Rozważania powyższe należy jednak prowadzić pamiętając o wskazanym wyżej braku relacji pomiędzy kapitałem zakładowym a majątkiem przedsiębiorstwa, co może być niewątpliwie podnoszone przez zwolenników konstrukcji PSA. Jak wskazuje uzasadnienie projektu „system kapitału zakładowego opiera się wyłącznie na kryteriach bilansowych, nie odnosi się natomiast do problemu utrzymania przez spółkę zdolności do wykonywania bieżących zobowiązań. Wierzycielom zależy tymczasem nie tylko na posiadaniu przez spółkę nadwyżki całości aktywów nad zobowiązaniami, ale z reguły przede wszystkim na zachowaniu wystarczającej płynności finansowej”³⁰. W odpowiedzi na opinię KNF Ministerstwo podkreśla zaś, że dostosowanie wysokości kapitału zapasowego do wielkości zadłużenia ma chronić wypłacalność spółki bardziej niż odebrana od rozmiarów przedsiębiorstwa kwota kapitału zakładowego. Projektodawcy zapewniają ponadto, że określone wypłaty nie będą dokonywane, jeśli spółka nie będzie dysponować wystarczającą kwotą kapitału zapasowego. W konsekwencji zaproponowane rozwiązania, w ocenie Ministerstwa, mają stanowić skuteczniejszą ochronę wierzycieli aniżeli ma to miejsce w ramach kapitału zakładowego³¹. Nie ma pewności, co do sku-

---

²⁷ A. Kappes, *op. cit.*, s. 13.

²⁸ A. Opalski, *op. cit.*, s. 105.

²⁹ *Opinia Komisji Nadzoru Finansowego z dnia 7.06.2018 r.*, *op. cit.*, s. 3-5.

³⁰ *Uzasadnienie projektu ustawy*, *op. cit.*, s. 10.

³¹ *Zestawienie uwag zgłoszonych w ramach opiniowania*, *op. cit.*, s. 12-14.

teczności proponowanych w projekcie testów wypłacalności jednakże nie jest zasadnym z góry przesądzać ich nieskuteczność. Przy zachowaniu odpowiednich warunków niewykluczone, że konstrukcja ta mogłaby okazać się wystarczającą dla zabezpieczenia spłaty zobowiązań. W ramach omawianej kwestii można ponadto odnieść się do pewnego aspektu natury psychologicznej. Jak bowiem podkreśla A. Kappes, być może warto poddać rozważeniu kwestię nazwy nowej spółki. „Prosta spółka akcyjna” to nadal „spółka akcyjna”, która jednak mimo swej nazwy odbiega od cech tradycyjnie przypisywanych spółkom akcyjnym. Wierzyciel, który nie dysponuje odpowiednią wiedzą w tym zakresie może w związku z tym zostać wprowadzony w błąd³².

Dalej uwzględniono także kilka odrębnych uwag dotyczących opisu struktury majątkowej PSA zawartych w uzasadnieniu. Obok kapitału akcyjnego ważny aspekt stanowią tu oderwane od niego akcje bez wartości nominalnej. W kwestii kapitału, Ministerstwo upatruje jego istoty w niezwiązaniu go ze środkami. Uzasadnienie wskazuje, że zmienność kapitału akcyjnego implikuje zakaz zamieszczania jego wysokości w umowie spółki. Powyższe propozycje mają uelastyczyć strukturę nowej konstrukcji w porównaniu do obecnych spółek kapitałowych. Podnosi się w tym miejscu m.in., że w PSA nie ma mechanizmu podwyższania bądź obniżania kapitału, dzięki czemu wkłady będą mogły być wycofywane bez potrzeby uruchamiania skomplikowanej procedury (wystarczy stosowny wpis do rejestru). System akcji „beznominałowych” ma z kolei doprowadzić do zmniejszenia kosztów i uproszczenia restrukturyzacji PSA. W uzasadnieniu wskazano, że pierwszym etapem restrukturyzacji jest obniżenie kapitału zakładowego poprzez zmniejszenie wartości nominalnej akcji, co w tym przypadku nie będzie konieczne. Projektodawcy zwracają także uwagę na ogólną prostotę kapitału tego rodzaju³³. W literaturze podniesiono już jednak kilka wątpliwości dotyczących struktury majątkowej PSA. Odnoszą się one choćby do braku górnej granicy uprzywilejowania akcji odnośnie dywidendy oraz prawa do głosu. Wskazano, że w pewnych sytuacjach może to zagrozić zasadzie proporcjonalności. Wyrażone zostały ponadto obawy dotyczące m.in. możliwości obejścia regulacji zakazującej PSA oferowania akcji w ramach oferty publicznej czy szczegółowych kwestii odnoszących się do sytuacji akcjonariuszy w PSA³⁴.

---

³² A. Kappes, *op. cit.*, s. 13.

³³ *Uzasadnienie projektu ustawy, op. cit.*, s. 9-13.

³⁴ A. Kappes, *op. cit.*, ss. 14-15.

Analiza potrzeby istnienia prostej spółki akcyjnej

Przyglądając się konstrukcji PSA pojawia się pytanie o rzeczywistą potrzebę jej utworzenia, jak i o możliwość reformy jednej z obecnych już w k.s.h. konstrukcji. Do aspektu tego odniósł się także SN wskazując ponadto, że podnoszone przez projektodawcę cele są osiąmane na poziomie spółek komandytowych lub komandytowo-akcyjnych z udziałem spółki z o.o.³⁵. Według opinii Ministerstwa planowane zmiany nie mogłyby jednak zostać wprowadzone w ramach dostosowania do potrzeb obrotu gospodarczego istniejących struktur. Podkreślono, iż spółka z o.o., jak i spółka akcyjna mają ugruntowane miejsce w prawie handlowym. Na tyżące się ich regulacje składają się przepisy bezwzględnie obowiązujące co powoduje konieczność interwencji legislacyjnej. Ponadto normy odnośnie spółki akcyjnej są ściśle powiązane z prawem Unii Europejskiej i podlegają harmonizacji, zaś zmiany w zakresie spółki z o.o. były by w świetle uzasadnienia zbyt skomplikowane, aby mogły dojść do skutku³⁶. Mimo że trudno odmówić projektodawcom chęci wyjścia naprzeciw oczekiwaniom społecznym, hybrydowa struktura PSA powoduje pewne zdezorientowanie. Być może doktrynie łatwiej byłoby zrozumieć motywy tworzenia nowej spółki, gdyby projekt nowelizacji ograniczał się do problemu *startupów*. PSA może zaś być, podobnie jak inne spółki kapitałowe, utworzona w każdym celu prawnie dopuszczalnym. W opinii Prokuratury Generalnej RP także wskazano na mankamenty uzasadnienia dla wprowadzenia nowego typu spółki. Jak twierdzi opiniodawca, odwoływanie się do oczekiwań wąskiej grupy podmiotów przy tworzeniu rozwiązań systemowych może być postrzegane jako wątpliwe. Prokuratoria wskazuje również na aspekt komparatystyczny – tylko w dwóch państwach obcych wdrożono PSA, zaś w pozostałych przypadkach zreformowano spółkę z o.o.³⁷. Również w literaturze podkreślono, że z prawnoporównawczego punktu widzenia nie ma wystarczających argumentów za utworzeniem tego rodzaju spółki. Wskazuje się tu bowiem na przykłady krajów, które znalazły mniej rewolucyjne rozwiązanie podobnych problemów. W Holandii doszło do zmiany kształtu istniejącej tam spółki z o.o., z kolei regulacja francuska jest o wiele bardziej skromna. Nowelizacja podobna do naszej pojawiła się w Grecji, jednak tam inne jest uzasadnienie zmian – nowa konstrukcja ma bowiem zastąpić całkowicie grecką spółkę z o.o.³⁸. U nas nie ma takiego celu, lecz mimo to istnieje ryzy-

---

³⁵ *Opinia Sądu Najwyższego z dnia 19.06.2018 r., op. cit., s. 1-2.*

³⁶ *Uzasadnienie projektu ustawy, op. cit., s. 5-6.*

³⁷ *Opinia Prokuratury Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 11.06.2018 r., op. cit., s. 12.*

³⁸ P.M. Wiórek, *O braku potrzeby wprowadzenia prostej spółki akcyjnej (PSA) z perspektywy prawnoporównawczej*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2018, nr 5, s. 8-9.

ko faktycznej „śmierci” tej spółki. Z wymienionych powodów doktryna prawa handlowego poddaje w wątpliwość celowość planowanych zmian.

Podsumowanie

Zaprezentowane rozważania stanowią zarys wybranych aspektów odnoszących się do planowanej nowelizacji. Podsumowując należy przede wszystkim rozważyć, czy problem o którym mówią legislatorzy jest realny, a jeśli tak, to czy lukę w prawie handlowym należy wypełnić hybrydową strukturą PSA. Najbardziej przyjazną początkującym przedsiębiorcom wydaje się być spółka z o.o., co zostało podkreślone w uzasadnieniu projektu. Nie należy przy tym zapominać również o istnieniu spółek osobowych. Jeśli bowiem nowelizacja zostanie dokonana, to za pewien czas może być już zbyt późno, aby odeprzeć ewentualne negatywne skutki zaistnienia nowej spółki na rynku. PSA, jak podnosi doktryna, zdaje się być strukturą niepewną. Z drugiej jednak strony trzeba przyznać, że wspomniane *know how* może okazać się tu niezwykle cennym kapitałem. Mimo wszelkich wątpliwości należy jednak liczyć, że ewentualne wejście w życie proponowanych zmian nie pociągnie za sobą negatywnych konsekwencji, zaś nowa konstrukcja – wbrew obawom ze strony opiniodawców i doktryny – okaże się rzeczywiście przydatną dla prowadzenia działalności gospodarczej.

Piśmiennictwo

- Gawrysiak-Zabłocka A., *Niemiecka ustawa o spółce z ograniczoną odpowiedzialnością – najnowsze zmiany*, „Zeszyty Prawnicze UKSW” 2008, nr 2.
- Kappes A., *Prosta spółka akcyjna – czy rzeczywiście prosta i czy potrzebna? Uwagi do projektu nowelizacji Kodeksu spółek handlowych, wprowadzającego prostą spółkę akcyjną (projektowane art. 300(1)–300(121) k.s.h.)*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2018, nr 5.
- Mataczyński M., *Kilka uwag w kwestii wprowadzenia w prawie polskim monistycznego systemu zarządzania spółką akcyjną*, [w:] E. Rott-Pietrzyk, M. Jagielska, M. Pazdan, M. Szpunar (red.), *Rozprawy z prawa prywatnego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Wojciechowi Popiołkowi*, Wolters Kluwer, Warszawa 2017.
- Opalski A., *Kapitał zakładowy i akcje*, [w:] Radwański Z. (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 17B, *Prawo spółek kapitałowych*, C.H. Beck, Warszawa 2016.
- Wiórek P.M., *O braku potrzeby wprowadzenia prostej spółki akcyjnej (PSA) z perspektywy prawnoporównawczej*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2018, nr 5.

Akty prawne

Ustawa z dnia 15 września 2000 r. Kodeks spółek handlowych
(Dz.U. 2000 nr 94 poz. 1037 z późn. zm.).

Rozporządzenie Ministra Infrastruktury i Rozwoju z dnia 13 lipca 2015 r. w sprawie udzielania przez Polską Agencję Rozwoju Przedsiębiorczości pomocy finansowej w ramach osi I Przedsiębiorcza Polska Wschodnia Programu Operacyjnego Polska Wschodnia 2014-2020 (Dz.U. z 2015 poz. 1007).

Źródła internetowe

Projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks spółek handlowych oraz niektórych innych ustaw z dnia 15 maja 2018 r.,

<http://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12311555/katalog/12507990#12507990>,
(online: 4.11.2018).

Uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks spółek handlowych oraz niektórych innych ustaw z dnia 15 maja 2018 r.; Ocena Skutków Regulacji,

<http://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12311555/katalog/12507990#12507990>,
(online: 4.11.2018).

Zestawienie uwag zgłoszonych w ramach opiniowania,

<http://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12311555/katalog/12507990#12507990>,
(online: 4.11.2018), s. 8.

Opinia Rządowego Centrum Legislacji z dnia 8.06.2018 r.,

<http://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12311555/katalog/12507990#12507990>,
(online: 4.11.2018), s. 2.

Opinia Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 11.06.2018 r.,

<http://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12311555/katalog/12507990#12507990>,
(online: 4.11.2018), s. 10.

Opinia Zakładu Ubezpieczeń Społecznych z dnia 1.06.2018 r.,

<http://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12311555/katalog/12507990#12507990>,
(online: 4.11.2018).

Opinia Sądu Najwyższego z dnia 19.06.2018 r.,

<http://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12311555/katalog/12507990#12507990>,
(online: 4.11.2018), s. 2-3.

Opinia Komisji Nadzoru Finansowego z dnia 7.06.2018 r.,

<http://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12311555/katalog/12507990#12507990>,
(online: 4.11.2018), s. 2-5.

Autor
Aleksandra Nowacka
Uniwersytet Łódzki
Wydział Prawa i Administracji

4. ANALIZA UPRAWNIENÍ NAUCZYCIELI DO WCZEŚNIEJSZEJ EMERYTURY

Karolina Niedzielska

Słowa kluczowe: emerytura, nauczyciel, warunki szczególne, organ rentowy.

Wprowadzenie

Polski ustawodawca uregulował uprawnienia nauczycieli związane z prawem do wcześniejszej emerytury w dwóch aktach normatywnych. Pierwszym z nich jest ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela¹ oraz ustawa z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych² w związku z Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego oraz wzrostu emerytur i rent inwalidzkich dla pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze³.

Szczególne uprawnienia nauczycieli wiążą się głównie z doniosłością związaną z edukacją oraz rolą nauczyciela w wychowaniu młodych ludzi. Tym samym należy zauważyć, że ten szczególny charakter został zauważony w Preambule do Karty Nauczyciela, gdzie czytamy: „Mając na względzie doniosłą rolę oświaty i wychowania w Rzeczypospolitej Polskiej, pragnąc dać wyraz szczególnej randze społecznej zawodu nauczyciela (...)”⁴.

Celem niniejszej pracy jest próba analizy wskazanych wyżej regulacji prawnych w zakresie przyznania prawa do wcześniejszej emerytury nauczycielom, prześledzenie przesłanek jakie winny zostać spełnione, aby osoba ubiegająca się o przyznanie świadczenia otrzymała decyzję pozytywną oraz ocena scharakteryzowanych instytucji.

---

¹ Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela (Dz.U. t.j. 2018 poz. 967), dalej: KN.

² Ustawa z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz.U. t.j. 2017 poz. 1383), dalej: ustawa emerytalna, o emeryturach i rentach z FUS.

³ Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego oraz wzrostu emerytur i rent inwalidzkich dla pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (Dz.U. 1983 nr 8 poz. 43), dalej: Rozporządzenie.

⁴ Preambuła do Karty Nauczyciela.

Definicja nauczyciela na gruncie Karty Nauczyciela

Karta Nauczyciela swoim zakresem podmiotowym obejmuje⁵ nauczycieli, wychowawców i innych pracowników pedagogicznych:

- 1) którzy są zatrudnieni w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach oraz placówkach doskonalenia nauczycieli działających na podstawie ustawy o systemie oświaty⁶;
- 2) którzy są zatrudnieni w zakładach poprawczych oraz schroniskach dla nieletnich;
- 3) którzy są zatrudnieni w publicznych kolegiach pracowników służb specjalnych;
- 4) nauczycieli mianowanych lub dyplomowanych zatrudnionych na stanowiskach, na których wymagane są kwalifikacje pedagogiczne,
- 5) nauczycieli zatrudnionych w publicznych szkołach i szkolnych punktach konsultacyjnych przy przedstawicielstwach dyplomatycznych, urzędach konsularnych i przedstawicielstwach wojskowych RP;
- 6) nauczycieli zatrudnionych w publicznych placówkach doskonalenia nauczycieli o zasięgu ogólnokrajowym, publicznych placówkach doskonalenia nauczycieli szkół artystycznych oraz publicznych placówkach doskonalenia nauczycieli przedmiotów zawodowych, którzy nauczają w szkołach rolniczych,
- 7) nauczycieli, którzy zatrudnieni są w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach prowadzonych przez osoby fizyczne oraz osoby prawne niebędące jednostkami samorządu terytorialnego, w przedszkolach niepublicznych, niepublicznych placówkach oraz szkołach niepublicznych o uprawnieniach szkół publicznych,
- 8) nauczycieli urlopowanych na podstawie przepisów ustawy o związkach zawodowych;
- 9) pracowników zatrudnionych, którzy pełnią funkcję instruktorów praktycznej nauki zawodu oraz kierowników praktycznej nauki zawodu, posiadający kwalifikacje określone dla nauczycieli praktycznej nauki zawodu oraz wykonujący pracę dydaktyczną i wychowawczą w wymiarze przewidzianym dla tych nauczycieli;
- 10) pracowników, którzy zatrudnieni są w Ochotniczych Hufcach Pracy na stanowisku wychowawców, pedagogów oraz na stanowiskach kierowniczych, posiadających ukończone studia wyższe z odpowiednim przygotowaniem pedagogicznym lub ukończony zakład kształcenia nauczycieli, wykonujący pracę dydaktyczną i wychowawczą co naj-

---

⁵ Cały katalog nauczycieli został wymieniony w art. 1 KN.

⁶ Ustawa o systemie oświaty z dnia 7 września 1991 r. (Dz.U. 2004 nr 256 poz. 2572 ze zm.).

mniej w połowie obowiązującego ich czasu pracy.

Natomiast Karta Nauczyciela oprócz wyżej wskazanego katalogu w art. 2 uwzględnia osoby, które pomimo że wykonują pracę w ścisłym rozumieniu art. 1 KN nauczycielami nie będą, np. żołnierze w czynnej służbie wojskowej oraz funkcjonariusze Policji i pożarnictwa.

Należy również zwrócić uwagę, że w zakresie rozumienia definicji nauczyciela na gruncie unormowań Karty Nauczyciela wypowiedział się Wojewódzki Sąd Administracyjny w Warszawie⁷. Sąd orzekł, że osoba posiadająca kwalifikacje nauczyciela, która jednocześnie nie jest zatrudniona w szkole lub innej placówce, nauczycielem nie jest.

Uprawnienia nauczyciela do wcześniejszej emerytury na gruncie Karty Nauczyciela

Przepis art. 86 KN, stanowi, że „nauczyciel oraz członek jego rodziny mają prawo do zaopatrzenia emerytalnego określonego w przepisach o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, z uwzględnieniem przepisów ustawy, z tym że nauczyciel zaliczany jest do pracowników wykonujących pracę w szczególnym charakterze”, artykuł ten jednoznacznie przesądza, że praca wykonywana przez nauczycieli ma charakter szczególny. Natomiast przepisem, który przewiduje możliwość przejścia na wcześniejszą emeryturę przez nauczyciela na gruncie KN jest art. 88, zgodnie z którym „nauczyciele mający trzydziestoletni okres zatrudnienia, w tym 20 lat wykonywania pracy w szczególnym charakterze, zaś nauczyciele szkół, placówek, zakładów specjalnych oraz zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich – dwudziestopięcioletni okres zatrudnienia, w tym 20 lat wykonywania pracy w szczególnym charakterze w szkolnictwie specjalnym, mogą – po rozwiązaniu na swój wniosek stosunku pracy – przejść na emeryturę. (...) Do okresu 20 lat wykonywania pracy w szczególnym charakterze zalicza się także okres skierowania, na podstawie odrębnych przepisów, do pracy pedagogicznej za granicą. (...) Nauczyciele urodzeni po dniu 31 grudnia 1948 r., a przed dniem 1 stycznia 1969 r. zachowują prawo do przejścia na emeryturę bez względu na wiek, jeżeli:

- 1) spełnili warunki do uzyskania emerytury, określone w ust. 1, w ciągu dziesięciu lat od dnia wejścia w życie ustawy z 17 grudnia 1998 r.

---

⁷ Zob. Wyrok WSA w Warszawie z dnia 16 lutego 2010 r., II SA/Wa 1730/09, Lex nr 592550; Zob. A. Barański, *Definicje ustawowe* [w:] A. Barański, M. Szymańska, J. Rozwadowska-Skrzeczyńska, *Karta Nauczyciela. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2016, s. 45.

o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych z wyjątkiem warunku rozwiązania stosunku pracy, oraz

- 2) nie przystąpili do otwartego funduszu emerytalnego albo złożyli wnioski o przekazanie środków zgromadzonych na rachunku w otwartym funduszu emerytalnym, za pośrednictwem Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, na dochody budżetu państwa”.

Powyższa regulacja „jest przepisem szczególnym w stosunku do przepisów ustawy o emeryturach i rentach z FUS i w zakresie uprawnień emerytalnych nauczycieli normuje wszystkie wymagania, których spełnienie uprawnia nauczyciela do przejścia na emeryturę w niższym wieku”⁸.

Wymóg rozwiązania stosunku pracy

Przechodząc do rozważań dotyczących konkretnych przesłanek uzyskania prawa do wcześniejszej emerytury przez nauczycieli, w pierwszej kolejności zostanie scharakteryzowany wymóg rozwiązania stosunku pracy. W tym miejscu należy przytoczyć wyrok Sądu Najwyższego⁹, zgodnie z którym: „Rozwiązanie stosunku pracy jest niezbędnym warunkiem nabycia prawa do emerytury nauczycielskiej bez względu na wiek również przez nauczycieli urodzonych po 31 grudnia 1948 r. a przed 1 stycznia 1969 r. Warunek rozwiązania stosunku pracy z art. 88 ust. 1 nie został wyłączony w regulacji z ust. 2 a tego przepisu Karty Nauczyciela”. Tym samym w sytuacji, gdy zainteresowany nauczyciel oświadczy na etapie wniosku lub też w toku wszczętego postępowania administracyjnego nie wykaże okoliczności rozwiązania stosunku pracy, organ rentowy wyda decyzję odmawiającą przyznania prawa do wcześniejszej emerytury.

Ustawa nie wprowadza ściśle określonego terminu w jakim miałyby nastąpić rozwiązanie stosunku pracy, ani też formy w jakiej powinno to nastąpić. Jednakże podkreślić należy tutaj ust. 2 a omawianego przepisu, który wskazuje jedynie ramy czasowe, tj. obowiązek rozwiązania stosunku pracy w okresie 10 lat po wejściu w życie ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, a więc po

---

⁸ Wyrok SN z dnia 25 czerwca 2010 r., II UK 64/10, Lex 607446. „Określenie pracy w szczególnym charakterze, użyte w art. 88 ust. 1 ustawy z 1982 r. – Karta Nauczyciela ma charakter autonomiczny i pełny. Co za tym idzie, zasad związanych z nabywaniem prawa do emerytury na ww. podstawie nie można odnosić, do reguł statuujących prawo do emerytury w obniżonym wieku w oparciu o art. 184 (...)”. Zob. Wyrok SA w Łodzi z dnia 13 czerwca 2014 r., III AUa 1627/13, Orzecznictwo Sądu Apelacyjnego w Łodzi rok 2015, nr 3, poz. 13.

⁹ Wyrok SN z dnia 10 listopada 2009 r., II UK 109/09, Lex nr 577841.

dniu 31 grudnia 2008 roku¹⁰.

Z pola widzenia jednak nie może umknąć ostatnia nowelizacja art. 88 KN i dodany ust. 1 a, zgodnie z którym nauczyciele, którzy spełnili warunki przytoczone oraz scharakteryzowane powyżej, mogą przejść na emeryturę również w przypadku rozwiązania z nimi stosunku pracy lub jego wygaśnięcia w okolicznościach, o których mowa w art. 20 ust. 1, 5 c i 7, a mianowicie w razie częściowej lub całkowitej likwidacji szkoły, wygaśnięcia stosunku pracy nauczyciela wraz z upływem sześciomiesięcznego okresu, w którym pozostawał on w stanie nieczynnym bądź też w razie odmowy nauczyciela w stanie nieczynnym podjęcia przez niego pracy. Ponadto w punkcie 2 omawianego ustępu polski ustawodawca wskazał na okoliczności, o których mowa w art. 225 ust. 1, 6, 7 i 10 oraz art. 226 ustawy prawo oświatowe. W przytoczonych przepisach została uregulowana sytuacja prawna nauczycieli obecnie likwidowanych gimnazjów, których zatrudnienie w latach reformy, tj. 2017/2018 oraz 2018/2019 nie jest możliwe.

Na kanwie ostatnich zmian dotyczący wieku emerytalnego należy wspomnieć, że zgodnie z przepisem art. 21¹¹ „określone zostały zasady skorzystania z możliwości przejścia na emeryturę na warunkach określonych w art. 88 ust. 2 a. Na podstawie powołanej regulacji, nauczyciele, którzy spełnili warunki określone w art. 88 ust. 2 a ustawy – Karta Nauczyciela oraz:

- 1) przed dniem wejścia w życie niniejszej ustawy osiągnęli wiek wynoszący 60 lat dla kobiet i 65 lat dla mężczyzn, a nie osiągnęli wieku, o którym mowa w art. 24 ust. 1 a i 1 b ustawy o emeryturach i rentach z FUS, w brzmieniu obowiązującym w dniu poprzedzającym dzień wejścia w życie niniejszej ustawy z zmieniającej, tj. do 30 września 2017 r., albo
- 2) od dnia wejścia w życie niniejszej ustawy do 31 sierpnia 2018 r. osiągną wiek wynoszący 60 lat dla kobiet i 65 lat dla mężczyzn
– mogą skorzystać z tego uprawnienia po uprzednim rozwiązaniu na swój wniosek stosunku pracy albo rozwiązaniu lub wygaśnięciu stosunku pracy w okolicznościach określonych w art. 20 ust. 1, 5 c i 7 Karty Nauczyciela oraz po zgłoszeniu wniosku o emeryturę do 31 sierpnia 2018 r.”¹².

---

¹⁰ Por. Wyrok SN z dnia 24 września 2009 r., II UK 27/09. Na marginesie rozważań należy wspomnieć, że ust. 2 a został dodany 1 stycznia 1999 roku na mocy art. 150 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych do art. 88 KN, który pierwotnie gwarantował prawo przejścia nauczycielom urodzonym w okresie po 31 grudnia 1948 roku do 1 stycznia 1969 roku na wcześniejszą emeryturę, bez względu na wiek w okresie 8 lat od dnia wejścia w życie ustawy o emeryturach i rentach z FUS.

¹¹ Ustawa z 16 listopada 2016 r. o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2017 r. poz. 38).

¹² A. Piszko, *Karta Nauczyciela. Komentarz*, Infor, Warszawa 2017, s. 385.

Okres zatrudnienia w szczególnym charakterze

Przechodząc do rozważań w zakresie stażu pracy nauczycieli należy wskazać, że wymagany okres jakim winien legitymować się nauczyciel określony art. 88 ust. 1 KN powinien być udowodniony na dzień 31 grudnia 2008 roku, a więc 10 lat od dnia wejścia w życie ustawy emerytalnej. „Okres 20 lat wykonywania pracy w szczególnym charakterze, o którym mowa w art. 88 ust. 1 ustawy z 1982 r. – Karta Nauczyciela, to okres wykonywania pracy przez nauczyciela pozostającego w tym czasie ze szkołą w stosunku pracy na podstawie umowy o pracę lub mianowania”¹³.

Nauczyciele w trakcie swojego zatrudnienia mogą korzystać z różnego rodzaju dni wolnych od pracy, będą to urlopy wypoczynkowe, czas wolny od pracy związany z uprawnieniami wynikającymi z rodzicielstwa oraz ze szczególnego rodzaju urlopu, jakim jest urlop dla poratowania zdrowia¹⁴.

Biorąc pod uwagę przesłankę wymaganego 20-letniego okresu zatrudnienia w warunkach szczególnych jako nauczyciel, nie będzie można kwalifikować wszystkich okresów zwolnień, urlopów, przerw w pracy zawodowej. W pierwszej kolejności będą to urlopy dla poratowania zdrowia¹⁵. Nie ulega wątpliwości, że ten specyficzny rodzaj urlopu wiąże się z odpoczynkiem, możliwością regeneracji, podreperowania zdrowia nauczyciela, a więc w swojej istocie nie będzie miał nic wspólnego z pracą w szczególnym charakterze. Również okres urlopu wychowawczego nie będzie mógł

---

¹³ Wyrok SA w Gdańsku z dnia 29 maja 2014 r., III AUa 1605/13, Lex nr 1477046. Warto dodać, że w orzecznictwie ugruntował się pogląd, że osoba, która posiada uprawnienia nauczycielskie, ma w tym kierunku odpowiednie wykształcenie, lecz nie pracuje w zawodzie, w rozumieniu przepisów prawa takim nauczycielem nie będzie. Zob. Wyrok WSA w Warszawie z dnia 16 lutego 2010 r., II SA/Wa 1730/09, Lex nr 592550, Zob. także A. Barański, *op. cit.*, s. 45.

¹⁴ Inaczej: Wyrok SN z dnia 16 lipca 2009 r., II UK 388/08, Legalis. Regulacja dotycząca urlopu dla poratowania zdrowia została zawarta w art. 73 KN. Zgodnie z tym przepisem nauczycielowi, który przepracował przynajmniej 7 lat w szkole przysługuje prawo urlopu dla poratowania zdrowia. Urlop ten udzielany jest w celu przeprowadzenia określonego, zalecanego leczenia i może być udzielony przez dyrektora szkoły jednorazowo w wymiarze nieprzekraczającym roku. W literaturze przedmiotu wskazuje się, że: „urlop dla poratowania zdrowia jest uprawnieniem nauczycieli, polegającym na nieświadczeniu pracy, w czasie którego zachowują oni prawo do zasadniczej części wynagrodzenia. Jest on udzielany:

- 1) w celu przeprowadzenia zaleconego leczenia:
- a) choroby zagrażającej wystąpieniem choroby zawodowej lub
- b) choroby, w której powstaniu czynniki środowiska pracy lub sposób wykonywania pracy odgrywają istotną rolę lub
- 2) na leczenie uzdrowiskowe lub rehabilitację uzdrowiskową”. K. Stradomski, *Ochrona zdrowia* [w:] K. Lisowski, K. Stradomski, *Karta Nauczyciela. Komentarz*, C.H. Beck, Warszawa 2018, s. 451.

¹⁵ Wyrok SN z dnia 17 kwietnia 2009 r., I UK 308/08, niepublikowany.

zostać zaliczony do okresu pracy nauczyciela jako pracy w szczególnym charakterze¹⁶. Oczywiście wskazane okres będą liczyły się do ogólnego stażu pracy¹⁷.

Ponadto do 20 letniego okres zatrudnienia w szczególnym charakterze będzie mógł liczyć się jedynie okres, kiedy to nauczyciel wykonywał pracę w wymiarze co najmniej połowy obowiązującego wymiaru zajęć¹⁸.

Uprawnienia nauczycieli do wcześniejszej emerytury na podstawie Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego oraz wzrostu emerytur i rent inwalidzkich dla pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze zostało wydane na podstawie art. 55 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 roku o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin¹⁹. Pomimo że przytoczona ustawa już nie obowiązuje, Rozporządzenie wydane na jej podstawie jest aktualne i stosowane w codziennej praktyce organu rentowego.

Zgodnie z § 15 ww. Rozporządzenia nauczyciel, wychowawca lub inny pracownik pedagogiczny wykonujący pracę nauczycielską wymienioną w art. 1 pkt 1-7 KN, określoną w tej ustawie jako praca zaliczona do I kategorii zatrudnienia nabywa prawo do emerytury na zasadach określonych w § 4 i jest uważany za wykonującego pracę w szczególnym charakterze.

---

¹⁶ Postanowienie SN z dnia 6 maja 2008 r., I UK 1/08, Lex nr 829086. Wyrok SN z 6 czerwca 2006, I UK 338/05, Legalis.

¹⁷ „Przy ustalaniu prawa do wcześniejszej emerytury, co do zasady nie jest możliwe zliczanie okresów pracy nauczyciela z innymi okresami pracy nawet uznanymi w myśl rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego oraz wzrostu emerytur i rent inwalidzkich dla pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (Dz.U. nr 8 poz. 43 ze zm.) za okresy pracy w szczególnym charakterze (lub w szczególnych warunkach)”. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie – III Wydział Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z 2012-10-23, III AUa 446/12, Legalis.

¹⁸ Wynika to wprost z przepisu art. 91 b ust. 1 KN, zgodnie z którym do nauczycieli, którzy zatrudnieni są w wymiarze niższym niż połowa obowiązującego wymiaru zajęć nie stosuje się przepisów Karty Nauczyciela, czyli art. 54-61, 71, 72, 72 i 86-91.

¹⁹ Ustawa z dnia 14 grudnia 1982 roku o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (Dz.U. nr 40 poz. 267).

W pierwszej kolejności należy zauważyć, że § 15 Rozporządzenia ogranicza krąg nauczycieli, którzy będą uprawnieni do wcześniejszej emerytury. Omawiany przepis w swoim brzmieniu odwołuje się do pierwotnych postanowień art. 1 Karty Nauczyciela²⁰. Rozporządzenie nie jest w kręgu zainteresowania ustawodawcy, co przekłada się w efekcie na brak nowelizacji i dostosowania tejże regulacji do obecnej rzeczywistości prawnej.

Tym samym zgodnie z art. 1 KN, w brzmieniu pierwotnym, prawo do emerytury z tytułu pracy w szczególnym charakterze będą mieli:

- 1) „nauczyciele, wychowawcy i inni pracownicy pedagogiczni państwowych szkół i innych placówek oświatowych i szkoleniowych, wychowawczych, opiekuńczo-wychowawczych, utworzonych i działających na podstawie ustawy z dnia 15 lipca 1961 r. o rozwoju systemu oświaty i wychowania (Dz.U. Nr 32 poz. 160, z 1971 r. nr 12 poz. 115, z 1972 r. nr 16 poz. 114 i z 1975 r. nr 45 poz. 234);
- 2) nauczyciele i wychowawcy placówek leczniczych, leczniczo-wychowawczych i leczniczo-opiekuńczych;
- 3) nauczyciele, wychowawcy i inni pracownicy pedagogiczni zakładów poprawczych, schronisk dla nieletnich, rodzinnych ośrodków diagnostyczno-konsultacyjnych oraz szkół przy zakładach karnych;
- 4) pracownicy pedagogiczni bibliotek szkolnych i pedagogicznych, ośrodków metodycznych i placówek poradnictwa wychowawczo-zawodowego;
- 5) nauczyciele zatrudnieni w szkołach, placówkach kształcenia artystycznego dzieci i młodzieży, placówkach wychowawczych i placówkach opiekuńczo-wychowawczych, prowadzonych przez związki spółdzielcze, instytucje i organizacje społeczne prowadzące statutową działalność oświatowo-wychowawczą i kształcenie artystyczne;
- 6) nauczyciele zatrudnieni w organach administracji państwowej na stanowiskach wymagających kwalifikacji pedagogicznych w zakresie ustalonym ustawą;
- 7) nauczyciele zatrudnieni w organizacjach politycznych i społecznych oraz w związkach zawodowych na stanowiskach wymagających kwalifikacji pedagogicznych w zakresie ustalonym ustawą”.

Prima facie jest to o wiele węższy katalog nauczycieli, niż obecnie znajdujący się w art. 1 KN. Ponadto nie ulega wątpliwości, że odzwierciedla on sytuację polityczno-społeczną panującą w chwili wejścia w życie omawianych przepisów, a więc latami 80. ubiegłego wieku.

Z drugiej strony, omawiana regulacja może być korzystniejsza dla osoby, która chce skorzystać z prawa do wcześniejszej emerytury z tytułu wyko-

---

²⁰ Chodzi tutaj o ustawę Karta Nauczyciela obowiązującą w brzmieniu: Dz.U. z 1982 nr 3 poz. 19; nr 25 poz. 287; nr 31 poz. 214 i z 1983 nr 5 poz. 33.

nywania pracy w szczególnym charakterze – pracy nauczyciela. Przesłanki dotyczące tego świadczenia omówiono poniżej.

Zgodnie z przepisem art. 46 ustawy emerytalnej „prawo do emerytury na warunkach określonych w art. 29, 32, 33 i 39 przysługuje również ubezpieczonym urodzonym po dniu 31 grudnia 1948 r. a przed dniem 1 stycznia 1969 r., jeżeli spełniają łącznie następujące warunki: nie przystąpili do otwartego funduszu emerytalnego albo złożyli wniosek o przekazanie środków zgromadzonych na rachunku w otwartym funduszu emerytalnym, za pośrednictwem Zakładu, na dochody budżetu państwa; warunki do uzyskania emerytury określone w tych przepisach spełnią do dnia 31 grudnia 2008 r.”.

Zgodnie z § 15 w zw. z § 4 Rozporządzenia pracownik, który wykonywał pracę w szczególnym charakterze – pracę nauczyciela, nabywa prawo do emerytury, jeżeli spełnia łącznie następujące warunki:

- 1) osiągnął wiek emerytalny wynoszący: 55 lat dla kobiet i 60 lat dla mężczyzn;
- 2) wiek emerytalny osiągnął w czasie zatrudnienia lub w ciągu 5 lat od ustania zatrudnienia;
- 3) ma wymagany okres zatrudnienia, w tym co najmniej 15 lat pracy w szczególnym charakterze – pracy nauczyciela.

W pierwszej kolejności należy zauważyć, że wyżej wymienione przesłanki zainteresowany nauczyciel, mając na uwadze treść już wyżej cytowanego przepisu art. 46 ustawy emerytalnej, winien spełnić do dnia 31 grudnia 2008 roku. Tym samym, z pola widzenia nie może umknąć fakt, że regulacja ta stała się archaizmem minionego systemu prawnego i obecnie jest rzadko stosowana w praktyce.

Kolejną różnicą pomiędzy omawianymi regulacjami jest wymiar etatu. Nauczyciel ubiegający się o przyznanie prawo do wcześniejszej emerytury na podstawie omawianych przepisów winien pracować w charakterze nauczyciela w pełnym wymiarze czasu pracy. Wynika to z treści § 2 ust. 1 Rozporządzenia, zgodnie z którym „okresami pracy uzasadniającymi prawo do świadczeń w wysokości i na zasadach określonych w rozporządzeniu są okresy, w których praca w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze jest wykonywana stale i w pełnym wymiarze czasu pracy obowiązującym na danym stanowisku pracy”.

Podsumowanie

Podsumowując powyższe rozważania stwierdzić należy, że omówiona regulacja jest z jednej strony korzystniejsza dla zainteresowanych nauczycieli, którzy chcą przejść na wcześniejszą emeryturę, w szczególności

z uwagi na krótszy staż pracy w charakterze nauczyciela, który wynosi 15 lat, jednak z uwagi na regulację zawartą w art. 46 ustawy emerytalnej, bardzo wąski krąg ubezpieczonych będzie mógł skorzystać z omówionych we wcześniejszym rozdziale regulacji. Na marginesie podkreślić należy, że regulacja ta jest mniej korzystna z uwagi na fakt, że wprowadza w przeciwieństwie do Karty Nauczyciela²¹, wymóg spełnienia kumulatywnie dwóch przesłanek, tj. osiągnięcia określonego wieku oraz legitymowania się określonym stażem pracy w szczególnym charakterze i ogólnym stażem pracy. Zaś Karta Nauczyciela przewiduje przejście na wcześniejszą emeryturę bez względu na wiek po udowodnieniu określonego stażu pracy. Ponadto, należy wskazać, że „możliwość uwzględnienia okresów zatrudnienia w wymiarze co najmniej połowy pełnego wymiaru czasu pracy odnosić należy wyłącznie do emerytury uzyskiwanej na podstawie art. 88 ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela (...)”²² Tym samym zasada ta nie będzie odnosić się do regulacji dotyczącej możliwości ubiegania się przez nauczyciela o przyznanie prawa do wcześniejszej emerytury z tytułu wykonywania pracy w szczególnym charakterze.

Piśmiennictwo

- Antonów K. (red.), *Emerytury i renty z FUS. Emerytury pomostowe. Okresowe emerytury kapitałowe. Komentarz*, Lex a Wolters Kluwer Business, Warszawa 2014.
- Antonów K. (red.), *Ustawa o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Komentarz*, ABC a Wolters Kluwer Business, Warszawa 2009.
- Antonów K., *Prawo do emerytury*, Zakamycze, Kraków 2003.
- Barański A., Szymańska M., Rozwadowska-Skrzeczyńska J., *Karta Nauczyciela. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2016.
- Gersdorf M., Gudowska B. (red.), *Społeczne ubezpieczenia wypadkowe i chorobowe. Komentarz*, C.H. Beck, Warszawa 2012.
- Gudowska B., Ślęzak K. (red.), *Emerytury i renty z Funduszu Ubezpieczeń społecznych. Emerytury pomostowe. Komentarz*, C.H. Beck, Warszawa 2013.
- Jędrasik-Jankowska I., *Emerytura i inne świadczenia związane z wiekiem*, Lexis Nexis, Warszawa 2007.
- Jędrasik-Jankowska I., *Pojęcia i kontrukcje prawne ubezpieczenia społecznego*, Lexis Nexis, Warszawa 2018.
- Kopeć A., Maciejko W., Wojewódka M., *Świadczenia emerytalne. Komentarz*, C.H. Beck, Warszawa 2008.
- Kwapisz K., *Ustawa o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Komentarz*, Lexis Nexis, Warszawa 2013.
- Lisowski K., Stradomski K., *Karta nauczyciela, Komentarz*, C.H. Beck, Warszawa 2018.

---

²¹ Postanowienia art. 88 KN dają uprawnienia nauczycielom do przejścia na wcześniejszą emeryturę bez względu na wiek, po spełnieniu wymagań związanych ze stażem pracy.

²² Wyrok SA w Łodzi z dnia 13 czerwca 2014 r., III AUa 1627/13, Orzecznictwo Sądu Apelacyjnego w Łodzi rok 2015, nr 3, poz. 13.

Piszko A., *Karta Nauczyciela Komentarz*, Inter, Warszawa 2017.

Śnieżek B., *Karta nauczyciela. Komentarz do ustawy*, Park Prawo, Warszawa 2011.

Walczak K., Wojewódka M. (red.), *Prawo pracy. Dla sędziów i pełnomocników*, C.H. Beck, Warszawa 2015.

Akty prawne

Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela (Dz.U. z 1982 nr 3 poz. 19; nr 25 poz. 287; nr 31 poz. 214 i z 1983 nr 5 poz. 33, t.j. Dz.U. 2016 poz. 1379).

Ustawa z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (Dz.U. nr 40 poz. 267).

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego oraz wzrostu emerytur i rent inwalidzkich dla pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (Dz.U. 1983 nr 8 poz. 43).

Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. 2004 nr 256 poz. 2572 ze zm.).

Ustawa z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (t.j. Dz.U. 2017 poz. 1383 ze zm.).

Ustawa z dnia 30 października 2002 r. o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych (t.j. Dz.U. 2017 poz. 1773 ze zm.).

Ustawa z dnia 16 listopada 2016 r. o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2017 poz. 38).

Orzecznictwo

Postanowienie SN z dnia 6 maja 2008 r., I UK 1/08, Lex nr 829086. Wyrok SN z 6 czerwca 2006, I UK 338/05, Legalis.

Wyrok SN z dnia 10 listopada 2009 r., II UK 109/09, Lex nr 577841.

Wyrok SN z dnia 24 września 2009 r., II UK 27/09.

Wyrok SN z dnia 16 lipca 2009 r., II UK 388/08, Legalis.

Wyrok SN z dnia 17 kwietnia 2009 r., I UK 308/08, niepublikowany.

Wyrok WSA w Warszawie z dnia 16 lutego 2010 r., II SA/Wa 1730/09, Lex nr 592550.

Wyrok WSA w Warszawie z dnia 16 lutego 2010 r., II SA/Wa 1730/09, Lex nr 592550.

Wyrok SN z dnia 25 czerwca 2010 r., II UK 64/10, Lex 607446.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie – III Wydział Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z 2012-10-23, III AUa 446/12, Legalis.

Wyrok SA w Łodzi z dnia 13 czerwca 2014 r., III AUa 1627/13, Orzecznictwo Sądu Apelacyjnego w Łodzi rok 2015, nr 3 poz. 13.

Wyrok SA w Gdańsku z dnia 29 maja 2014 r., III AUa 1605/13, Lex nr 1477046.

Wyrok SA w Łodzi z dnia 13 czerwca 2014 r., III AUa 1627/13.

Autor
mgr Karolina Niedzielska

5. ODPOWIEDZIALNOŚĆ PRAWNOMIĘDZYNARODOWA PAŃSTW A ODPOWIEDZIALNOŚĆ PRAWNOMIĘDZYNARODOWA JEDNOSTEK

Karolina Radkowska

Słowa kluczowe: odpowiedzialność prawnomiędzynarodowa państw, odpowiedzialność prawnomiędzynarodowa jednostek, zbrodnia międzynarodowa, delikt międzynarodowy.

Wprowadzenie

Przez czyn zakazany przez prawo międzynarodowe (*internationally wrongful act*) należy rozumieć każde naruszenie prawa międzynarodowego zarówno powszechnego, jak i partykularnego, poprzez bezprawne działanie (*action*) lub bezprawne zaniechanie (*omission*)¹. Wśród czynów zakazanych wyróżnia się, co do zasady, dwie kategorie zachowań naruszających normy prawa międzynarodowego: zbrodnie międzynarodowe (*les crimes internationaux*) i delikty międzynarodowe (*les délit internationaux*). Czynu zakazanego może dopuścić się każdy podmiot prawa międzynarodowego, w tym państwo, organizacja międzynarodowa, czy strona wojująca (podmioty zbiorowe) oraz jednostka.

Celem niniejszego opracowania jest wskazanie cech charakterystycznych dla odpowiedzialności prawnomiędzynarodowej państw i jednostek oraz zasygnalizowanie różnic między nimi.

Odpowiedzialność prawnomiędzynarodowa państw

Podmiot prawa międzynarodowego, który dopuścił się czynu międzynarodowo bezprawnego ponosi odpowiedzialność prawnomiędzynarodową. Odpowiedzialność międzynarodową należy zdefiniować jako powstanie nowego stosunku prawnego w konsekwencji popełnienia czynu zakazane-

---

¹ A. Zbaraszewska, *Dylematy międzynarodowej odpowiedzialności państw*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2007, z. 1, s. 47.

go. O treści tego stosunku decydują normy wtórne (*secondary rules*) określające skutki prawne zachowania podmiotu niezgodnego z normami pierwotnymi (*primary rules*)². Tym samym, system prawa o odpowiedzialności międzynarodowej ma charakter wtórny w stosunku do norm prawa narodów³. Do powstania odpowiedzialności międzynarodowej podmiotów zbiorowych prawa międzynarodowego, niezbędne jest kumulatywne wystąpienie dwóch elementów:

- naruszenia zobowiązania międzynarodowego,
- możliwości przypisania tego naruszenia podmiotowi prawa międzynarodowego⁴.

Naruszenie zobowiązania międzynarodowego stanowi działanie państwa niezgodne z treścią konkretnego zobowiązania. Dla uznania danego czynu za międzynarodowo bezprawny nie ma znaczenia, jakie było źródło naruszonego zobowiązania – norma zwyczajowa, norma traktatowa, zasada ogólna prawa międzynarodowego, akt jednostronny, czy też decyzja organów organizacji międzynarodowych w danej sprawie.

Pojęcie naruszenia zobowiązania międzynarodowego będącego zbrodnią międzynarodową państwa nadal wzbudza kontrowersje. Aby je wyjaśnić, należy sięgnąć do art. 19.2 projektu kodyfikacji zasad międzynarodowej odpowiedzialności państw za czyny bezprawne autorstwa Komisji Prawa Międzynarodowego z 1976 r. (dalej jako: „Projekt”) ⁵. Zgodnie z definicją opracowaną przez R. Ago, zbrodnią międzynarodową państwa jest „taki bezprawny czyn, który powoduje naruszenie zobowiązania międzynarodowego tak istotnego dla ochrony fundamentalnych interesów społeczności międzynarodowej, że jego naruszenie traktowane jest przez całą społeczność jako zbrodnia”⁶. Jako przykłady *international crimes*, wymienia się w punkcie 3 art. 19 tego Projektu⁷:

- 1) poważne naruszenia zobowiązań istotnych dla utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa (zakaz agresji);
- 2) poważne naruszenia zobowiązań istotnych dla ochrony prawa do samostanowienia narodów (zakaz utrzymywania reżimu kolonialnego);

---

² A. Zbaraszewska, *op. cit.*, s. 47.

³ W. Czapliński, A. Wyrozumska, *Prawo międzynarodowe publiczne. Zagadnienia systemowe*, C.H. Beck, Warszawa 2014, s. 588.

⁴ W. Góralczyk, J. Sawicki, *Prawo międzynarodowe publiczne w zarysie*, Wolters Kluwer, Warszawa 2015, s. 169.

⁵ *Report of the Commission to the General Assembly on the work of its twenty-eight session, „Yearbook of the International Law Commission 1976 r.”, Part Two*, p. 95.

⁶ *Ibidem*, pp. 95-96.

⁷ *Ibidem*, p. 95.

- 3) poważne naruszenia zobowiązań istotnych dla ochrony praw człowieka (zakaz niewolnictwa, ludobójstwa, apartheidu);
- 4) poważne naruszenia zobowiązań o zasadniczym znaczeniu dla ochrony naturalnego środowiska człowieka (zakaz zanieczyszczania na masową skalę atmosfery i mórz)⁸.

Pozostałe międzynarodowo bezprawne czyny traktowane są w świetle dalszej treści art. 19 Projektu jako delikty międzynarodowe. Zaproponowany przez R. Ago podział *internationally wrongful acts* na zbrodnie i delikty różnicuje tym samym kategorie czynów bezprawnych ze względu na ich wagę (*gravity*). Zastosowana w projekcie terminologia spotkała się jednakże z niechęcią państw, jako prowadząca do ustanowienia nowego rodzaju zbiorowej odpowiedzialności karnej. W projekcie konwencji z 2001 r.⁹, za sprawą J. Crawforda zmodyfikowano agowskie pojęcie do kwestii *international crimes* poprzez zastąpienie kontrowersyjnego pojęcia „zbrodni międzynarodowej” terminem „serious breaches of obligations under peremptory norm of general international law”, a więc poważnego naruszenia zobowiązań wynikających z bezwzględnie obowiązujących norm prawa międzynarodowego. Imperatywną normą powszechnego prawa międzynarodowego jest natomiast w świetle art. 53 Konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów z 1969 r. „norma przyjęta i uznana przez międzynarodową społeczność państw jako całość za normę, od której żadne odstępstwo nie jest dopuszczalne i która może być zmieniona tylko późniejszą normą powszechnego prawa międzynarodowego mającą ten sam charakter”¹⁰.

Państwo nie może usprawiedliwiać swojego postępowania odwołując się do ustawodawstwa wewnętrznego – uznanie danego czynu za legalny w świetle prawa wewnętrznego pozostaje bez znaczenia. Co więcej, państwo odpowiada za działania wszystkich swoich organów: ustawodawczych, wykonawczych oraz sądowniczych, bez względu na przyznaną im pozycję w strukturze państwa. W konsekwencji nieistotne jest, czy do naruszenia zobowiązania międzynarodowego doszło na szczeblu centralnym, czy na poziomie samorządu terytorialnego¹¹. Także postępowanie osób prywatnych bądź instytucji niebędących częścią struktury aparatu państwowego może zostać przypisane państwu w sytuacji, gdy prawo wewnętrzne upoważnia takie jednostki do wykonywania władzy państwowej.

---

⁸ Za: A. Zbaraszewska, *op. cit.*, s. 53.

⁹ *Report of the International Law Commission on the work of its fifty-third session, 23 April – 1 June and 2 July – 10 August 2001, Official Records of the General Assembly, Fifty-sixth, „Yearbook of the International Law Commission 2001”, Vol. II (2), Document A/56/10, p. 22.*

¹⁰ Konwencja Wiedeńska o Prawie Traktatów sporządzona w Wiedniu dnia 23 maja 1969 r. (Dz.U. 1990 nr 74 poz. 439).

¹¹ A. Zbaraszewska, *op. cit.*, s. 50.

Tak samo kwalifikowane są zachowania osób działających zgodnie z wytycznymi, czy instrukcjami organów państwowych, a więc pod kierunkiem lub kontrolą państwa. Odpowiedzialność państwa nie obejmuje, co do zasady, czynów osób prywatnych niedziałających w imieniu państwa. W praktyce jednakże, można odnotować przypadki powstania odpowiedzialności międzynarodowej państwa w związku z zaniechaniem przez państwo podjęcia określonych środków zapobiegawczych, które uniemożliwiłyby naruszenie przez jednostkę prawa.

Państwo, które dopuściło się czynu zakazanego przez prawo międzynarodowe, ma obowiązki:

- 1) zaprzestania swego bezprawnego czynu;
- 2) udzielenia gwarancji niedopuszczania do podobnych naruszeń w przyszłości;
- 3) naprawienia wyrządzonej szkody.

Pełna rekompensata szkody może natomiast przybrać formę:

- 1) restytucji;
- 2) wyrównania szkody, jeśli restytucja jest z jakichś przyczyn niemożliwa;
- 3) zadośćuczynienia w formie dającej stronie poszkodowanej satysfakcję¹².

W zależności od rodzaju oraz rozmiaru spowodowanej szkody, formy te mogą występować osobno bądź łącznie. Podmiot, który doznał szkody na skutek deliktu międzynarodowego, ma natomiast roszczenie prawne o jej naprawienie¹³. Obok zagadnienia odpowiedzialności za czyny zakazane przez prawo międzynarodowe, wyróżnić należy także pojęcie odpowiedzialności za działania dozwolone, które mogą wyrządzić szkodę podmiotom prawa międzynarodowego (np. wykorzystywanie energii jądrowej, czy działalność kosmiczna), a które oparte są na koncepcji ryzyka. I tak, zgodnie z art. II Konwencji o międzynarodowej odpowiedzialności za szkody wyrządzone przez obiekty kosmiczne „państwo wypuszczające jest bezwzględnie zobowiązane do zapłacenia odszkodowania za szkodę, którą wypuszczony przez nie obiekt kosmiczny wyrządził na powierzchni ziemi lub statkowi powietrznemu podczas lotu”¹⁴.

---

¹² M. Rogacka-Rzewnicka, *Prawo międzynarodowe karne: rozwój i perspektywy sądownictwa międzynarodowego w sprawach karnych*, „Studia Iuridica” 2003, tom XLI, s. 222.

¹³ W. Góralczyk, J. Sawicki, *op. cit.*, s. 169.

¹⁴ Konwencja o międzynarodowej odpowiedzialności za szkody wyrządzone przez obiekty kosmiczne, sporządzona w Moskwie, Londynie i Waszyngtonie dnia 29 marca 1972 r. (Dz.U. 1973 nr 27 poz. 154).

Odpowiedzialność prawnomiędzynarodowa jednostek

Jeszcze w 1944 r., A. Levy twierdził, że element odpowiedzialności jednostki jest dla prawa międzynarodowego obcy¹⁵. Jednakże po wydarzeniach II wojny światowej, wraz z rozwojem praw człowieka, prawo międzynarodowe zaczęło się stopniowo uwalniać od państwowocentryzmu, konkretyzując system międzynarodowych gwarancji praw człowieka wyrażających zasadę ochrony jednostki, a tym samym odpowiedzialności za pogwałcenie jej praw¹⁶. Idea odpowiedzialności jednostki została zrealizowana po raz pierwszy w postępowaniach przeciwko zbrodniarzom wojennym II wojny światowej, na mocy deklaracji moskiewskiej z 1943 r.¹⁷ Zasada indywidualnej odpowiedzialności stanowi tym samym kolejne (obok odpowiedzialności podmiotów zbiorowych) podmiotowe źródło odpowiedzialności prawnomiędzynarodowej. Ma ona charakter klasycznej odpowiedzialności karnej unormowanej w prawie konwencjonalnym i dotyczy szczególnie ciężkich naruszeń prawa międzynarodowego przez osoby fizyczne.

Karna odpowiedzialność jednostki opiera się głównie na zasadach odpowiedzialności indywidualnej, *nullum crimen sine lege, ne bis in idem* oraz *nulla poena sine lege*, a także odpowiedzialności dowódców i innych przełożonych i irrelewantności pełnionej funkcji publicznej, które zostały przyjęte podczas konferencji dyplomatycznej do spraw opracowania Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego w dniu 19 czerwca 1998 r., jako swoisty kompromis pomiędzy jej uczestnikami, reprezentującymi państwa o systemie prawa kontynentalnym i *common law*¹⁸.

Podstawowa dla karnej odpowiedzialności jednostki zasada „nie ma zbrodni bez ustawy” została zawarta w art. 22 Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego (dalej także jako: „MTK”), stanowiącego że żaden człowiek nie powinien być pociągnięty do odpowiedzialności karnej poprzez popełnienie czynu niepodlegającego jurysdykcji tegoż Trybunału¹⁹. Defini-

---

¹⁵ A.G.D. Levy, *Criminal Responsibility of Individuals and International Law*, „The University of Chicago Law Review” 1945, p. 332.

¹⁶ M. Królikowski, *Odpowiedzialność karna jednostki za sprawstwo zbrodni międzynarodowej*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2011, s. 31.

¹⁷ *Foreign relations of the United States Diplomatic Papers, Conferences at Malta and Yalta 1945*, United States Department of State, Government Printing Office, Washington 1955, pp. 547-996.

¹⁸ M. Płachta, *Statut Stałego Międzynarodowego Trybunału Karnego: podstawowe zasady kompetencyjne, organizacyjne i procesowe*, „Państwo i Prawo” 1998, nr 12, s. 26.

¹⁹ Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego sporządzony w Rzymie dnia 17 lipca 1998 r. (Dz.U. 2003 nr 78 poz. 708).

cja zbrodni międzynarodowej powinna być tym samym tłumaczona dosłownie, bez rozszerzania w drodze analogii, a niejasności należy rozstrzygać na korzyść osoby podejrzanej, oskarżonej bądź skazanej²⁰. Według zasady *nulle poena sine lege*, osobie skazanej przez Trybunał może zostać wymierzona kara jedynie na podstawie Statutu Trybunału. Przepis art. 24 Statutu uzupełnia te zasady o zasadę *non-retroactivity ratione personae* – żaden człowiek nie może być karany na podstawie niniejszego Statutu, zanim ten wejdzie w życie, a w przypadku zmiany prawa, stosować należy prawo korzystniejsze dla osoby podejrzanej, oskarżonej lub skazanej. O pogwałcenie powyższych zasad wielokrotnie oskarżano system norymberski, jako że czyny karalne zostały uznane za takie w umowie Londyńskiej z 1945 r.²¹ (dalej także jako: „Karta Trybunału Norymberskiego”), a więc dopiero po ich popełnieniu. Karty Trybunału Norymberskiego nie kwestionowano jednakże w zakresie zbrodni wojennych i zbrodni przeciwko ludzkości, lecz zbrodni przeciwko pokojowi.

Zasadę odpowiedzialności indywidualnej wyraża art. 25 Statutu MTK. Osoba fizyczna²², która popełniła zbrodnie mieszczącą się w granicach jurysdykcji Międzynarodowego Trybunału Karnego i trybunałów *ad hoc* tworzonych przez Radę Bezpieczeństwa Organizacji Narodów Zjednoczonych, ponosi indywidualną odpowiedzialność i podlega karze, jeśli:

- 1) popełnia zbrodnię sama, wspólnie z inną osobą lub za pośrednictwem innej osoby bez względu na to, czy ta inna osoba ponosi odpowiedzialność karną;
- 2) zleca, namawia bądź nakłania do popełnienia takiej zbrodni, zarówno w przypadku jej dokonania jak i usiłowania;
- 3) w celu ułatwienia popełnienia takiej zbrodni pomaga, nakłania bądź w inny sposób bierze udział w dokonaniu lub usiłowaniu, włącznie z dostarczeniem środków do jej popełnienia;
- 4) w jakikolwiek inny sposób przyczynia się do popełnienia lub usiłowania popełnienia takiej zbrodni przez grupę osób działających ze wspólnym zamiarem;
- 5) w przypadku zbrodni ludobójstwa bezpośrednio i publicznie podżega do popełnienia ludobójstwa;

---

²⁰ E. Socha, *Karna odpowiedzialność jednostki w prawie międzynarodowym*, „Kwartalnik Prawa Publicznego” 2002, nr 2/4, s. 110.

²¹ Porozumienie międzynarodowe w przedmiocie ścigania i karania głównych przestępców wojennych Osi Europejskiej, podpisane w Londynie dnia 8 sierpnia 1945 r. (Dz.U. 1947 nr 63 poz. 367).

²² Art. 6 Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego dla Jugosławii oraz art. 5 Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego dla Ruandy oraz art. 25 Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego określają kompetencje Trybunału *ratione personae* jako *personal jurisdiction*.

6) usiłuje popełnić taką zbrodnię, poprzez podjęcie działań rozpoczynających jej dokonanie, jednak do takiego dokonania nie dochodzi z powodów niezależnych od zamiaru osoby. Jednak osoba, która zaniecha wysiłków podjętych w celu popełnienia zbrodni lub w inny sposób zapobiega jej dokonaniu nie podlega karze a mocy Statutu MTK, jeżeli osoba ta całkowicie i dobrowolnie odstępuje od przestępczego zamiaru²³.

Trybunał nie sprawuje tym samym jurysdykcji nad osobami, które w czasie popełniania zbrodni nie ukończyły osiemnastego roku życia²⁴, a jego Statut ma zastosowanie do wszystkich na tych samych zasadach, poza przypadkami wykluczającymi odpowiedzialność karną. Także stanowiska urzędowe i związane z piastowaniem ich immunitety nie mogą stanowić podstawy do zwolnienia z odpowiedzialności bądź redukcji kary.

Jednostka nie może zostać nadto pociągnięta do odpowiedzialności za ten sam czyn wielokrotnie. Zarówno postanowienia Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego dla Jugosławii, jak i Międzynarodowego Trybunału Karnego dla Ruandy przewidują, że nikt nie może być pociągnięty do odpowiedzialności przed sądem narodowym za czyny, za które odpowiadał przez Trybunałem Międzynarodowym²⁵. Wyjątek w tym zakresie może stanowić sytuacja, w której sąd narodowy zakwalifikował czyny dotyczące poważnego naruszenia międzynarodowego prawa humanitarnego jako zwykłe przestępstwa, celem ochrony oskarżonego od odpowiedzialności międzynarodowej, a proces nie był bezstronny i niezależny i przeprowadzony z zachowaniem należytej staranności. Procedurę unikania podwójnego procesu za te same czyny uregulowano między innymi w Regulaminie Międzynarodowego Trybunału Karnego dla Jugosławii²⁶.

W związku z liczbą zbrodni popełnionych w byłej Jugosławii przez dowódców wojskowych, Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego uzupełniono o przepisy dotyczące odpowiedzialności dowódców i innych przełożonych. Tym samym, dowódca wojskowy lub osoba występująca w tym

---

²³ E. Socha, *op. cit.*, s. 111.

²⁴ Porozumienie międzynarodowe w przedmiocie ścigania i karania głównych przestępców wojennych Osi Europejskiej, podpisane w Londynie dnia 8 sierpnia 1945 r. (Dz.U. 1947 nr 63 poz. 367).

²⁵ Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego dla Jugosławii, <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/InternationalTribunalForTheFormerYugoslavia.aspx> (online: 31.10.2018) i Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego dla Ruandy, <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/StatuteInternationalCriminalTribunalForRwanda.aspx> (online: 31.10.2018).

²⁶ Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego dla Jugosławii, <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/InternationalTribunalForTheFormerYugoslavia.aspx> (online: 31.10.2018).

charakterze odpowiada za zbrodnie popełnione przez siły zbrojne będące pod jego faktycznym dowództwem i nadzorem albo w stosunku do których sprawuje on efektywną władzę lub nadzór, gdy:

- dowódca wojskowy lub inna osoba albo wiedziała, albo – w istniejących okolicznościach – powinna była wiedzieć, że siły te popełniają lub mają zamiar popełnić takie zbrodnie;
- dowódca wojskowy lub inna osoba nie podjęła wszelkich, niezbędnych i stosownych środków pozostających w jej dyspozycji, aby zapobiec lub powstrzymać popełnienie zbrodni albo, aby przekazać sprawę kompetentnym władzom do zbadania i wszczęcia postępowania karnego²⁷.

Przepisy Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego stanowią nadto, że popełnienie zbrodni podlegającej jurysdykcji Trybunału na skutek wykonania polecenia rządu bądź rozkazu przełożonego wojskowego lub cywilnego, nie zwalnia sprawcy z odpowiedzialności karnej, chyba że:

- na sprawcy ciążył obowiązek wykonania polecenia rządu lub rozkazu przełożonego;
- sprawca nie wiedział, że rozkaz był bezprawny;
- rozkaz nie był oczywiście bezprawny (należy przy tym zaznaczyć, że rozkazy popełnienia zbrodni ludobójstwa oraz zbrodni przeciwko ludzkości są oczywiście bezprawne)²⁸.

Szczególny element odpowiedzialności jednostki stanowi stosunek psychiczny sprawcy do popełnionego czynu, a więc strona podmiotowa. W myśl Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego, osoba ponosi odpowiedzialność i tym samym podlega karze, jeśli popełnia zbrodnie z zamiarem i rozeznanie. Poprzez zamiar należy rozumieć uczestnictwo w dokonaniu czynu, zaś przez rozeznanie – świadomość, że okoliczności istnieją lub że ich konsekwencje będą miały miejsce przy normalnym biegu wydarzeń²⁹. Do okoliczności wyłączających odpowiedzialność karną należą natomiast:

- choroba psychiczna lub takie upośledzenie, które zakłóca zdolność rozpoznawania bezprawności i natury czynu lub zdolności pokierowania swoim postępowaniem;
- stan odurzenia, który zakłóca zdolność rozpoznania znaczenia czynu lub pokierowania postępowaniem, chyba że osoba ta dobrowolnie wprowadziła się w stan odurzenia i wiedziała lub zlekceważyła ryzyko,

---

²⁷ E. Socha, *op. cit.*, s. 113.

²⁸ *Ibidem*, s. 113.

²⁹ Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego sporządzony w Rzymie dnia 17 lipca 1998 r. (Dz.U. 2003 nr 78 poz. 708).

- że w takich okolicznościach istnieje duże prawdopodobieństwo, że weźmie udział w popełnieniu zbrodni przewidzianych Statutem;
- działanie mające na celu obronę siebie lub innych osób, a w przypadku zbrodni wojennych własności, która jest dla tych osób niezbędna do przetrwania lub niezbędna w przeprowadzeniu misji wojskowej przeciwko groźnemu i bezprawnemu użyciu sił³⁰.

Podsumowanie

O ile odpowiedzialność państw za czyny zakazane nadal opiera się przede wszystkim na prawie zwyczajowym (wciąż trwają bowiem prace Komisji Prawa Międzynarodowego Organizacji Narodów Zjednoczonych nad projektem kodyfikacji zasad odpowiedzialności państw), po wydarzeniach II wojny światowej, doszło do stopniowego uwolnienia się prawa międzynarodowego od państwowocentryzmu i skonkretyzowania systemu międzynarodowych gwarancji praw człowieka wyrażających zasadę ochrony jednostki, a tym samym odpowiedzialności za pogwałcenie jej praw. Odpowiedzialność prawnomiędzynarodowa jednostek ma charakter klasycznej odpowiedzialności karnej unormowanej w prawie konwencjonalnym i dotyczy szczególnie ciężkich naruszeń prawa międzynarodowego przez osoby fizyczne, a jej zakres kształtowany był przez statuty kolejnych trybunałów. Pojęcie naruszenia zobowiązania międzynarodowego, będącego zbrodnią międzynarodową państwa nadal wzbudza jednak kontrowersje.

Piśmiennictwo

- Czapliński W., Wyrozumska A., *Prawo międzynarodowe publiczne. Zagadnienia systemowe*, C.H. Beck, Warszawa 2014.
- Góralczyk W., Sawicki J., *Prawo międzynarodowe publiczne w zarysie*, Wolters Kluwer, Warszawa 2015.
- Jurewicz J., *Jurysdykcja przedmiotowa Międzynarodowego Trybunału Karnego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2008.
- Królikowski M., *Odpowiedzialność karna jednostki za sprawstwo zbrodni międzynarodowej*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2011.
- Levy A.G.D., *Criminal Responsibility of Individuals and International Law*, „The University of Chicago Law Review” 1945.
- Płachta M., *Statut Stałego Międzynarodowego Trybunału Karnego: podstawowe zasady kompetencyjne, organizacyjne i procesowe*, „Państwo i Prawo” 1998, nr 12.

---

³⁰ Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego sporządzony w Rzymie dnia 17 lipca 1998 r. (Dz.U. 2003 nr 78 poz. 708).

- Rogacka-Rzewnicka M., *Prawo międzynarodowe karne: rozwój i perspektywy sądownictwa międzynarodowego w sprawach karnych*, „Studia Iuridica” 2003, tom XLI.
- Socha E., *Karna odpowiedzialność jednostki w prawie międzynarodowym*, „Kwartalnik Prawa Publicznego” 2002, nr 2/4.
- Zbaraszewska A., *Dylematy międzynarodowej odpowiedzialności państw*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2007, z. 1.

Akty prawne i inne

- Foreign relations of the United States Diplomatic Papers, Conferences at Malta and Yalta 1945*, United States Department of State, Government Printing Office, Washington 1955.
- Konwencja o międzynarodowej odpowiedzialności za szkody wyrządzone przez obiekty kosmiczne, sporządzona w Moskwie, Londynie i Waszyngtonie dnia 29 marca 1972 r. (Dz.U. 1973 nr 27 poz. 154).
- Konwencja w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa, uchwalona przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 9 grudnia 1948 r. (Dz.U. 1952 nr 2 poz. 9).
- Porozumienie międzynarodowe w przedmiocie ścigania i karania głównych przestępców wojennych Osi Europejskiej, podpisane w Londynie dnia 8 sierpnia 1945 r. (Dz.U. 1947 nr 63 poz. 367).
- Konwencja Wiedeńska o Prawie Traktatów sporządzona w Wiedniu dnia 23 maja 1969 r. (Dz.U. 1990 nr 74 poz. 439).
- Report of the Commission to the General Assembly on the work of its twenty-eight session*, „Yearbook of the International Law Commission” 1976, Part Two.
- Report of the International Law Commission on the work of its fifty-third session, 23 April – 1 June and 2 July – 10 August 2001, Official Records of the General Assembly, Fifty-sixth*, „Yearbook of the International Law Commission 2001”, Vol. II (2), Document A/56/10.
- Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego sporządzony w Rzymie dnia 17 lipca 1998 r. (Dz.U. 2003 nr 78 poz. 708).
- Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego dla Jugosławii,
<http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/InternationalTribunalForTheFormerYugoslavia.aspx> (online: 31.10.2018).
- Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego dla Ruandy,
<http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/StatuteInternationalCriminalTribunalForRwanda.aspx> (online: 31.10.2018).

Autor

mgr Karolina Radkowska

Uniwersytet Wrocławski

Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii

6. SAMORZĄD STUDENTÓW 2.0 – SZANSE I ZAGROŻENIA W ŚWIELE USTAWY PRAWO O SZKOLNICTWIE WYŻSZYM I NAUCE

Justyna Rokita-Kasprzyk

Słowa kluczowe: Konstytucja dla Nauki, Ustawa 2.0, samorząd studentów, szkolnictwo wyższe, prawo o szkolnictwie wyższym i nauce.

Wprowadzenie

Samorząd studentów, zgodnie z art. 110 ust. 1 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce¹ (dalej: „ustawa” albo „Konstytucja dla Nauki”), tworzą wszyscy studenci danej uczelni zaś Parlament Studentów Rzeczypospolitej Polskiej tworzą przedstawiciele wszystkich samorządów studenckich z Polski. Początki przepisów prawnych regulujących działalność samorządów studenckich, sięgają ustawy o szkolnictwie wyższym z 1982 r., która wprost w swoich przepisach wskazywała samorząd studencki jako jedną z instytucji funkcjonujących na uczelniach wyższych². Przepisy dotyczące uprawnień samorządów studenckich i Parlamentu Studentów RP ewaluowały, nadając tym instytucjom coraz szerszy zakres autonomii oraz coraz mocniej ugruntowując ich pozycję w całym systemie działalności uczelni wyższych w Polsce. W niniejszym opracowaniu podjęto próbę dokonania oceny zmian wprowadzonych Konstytucją dla Nauki pod względem uregulowań dotyczących kompetencji samorządów studenckich oraz Parlamentu Studentów RP, w zakresie ich wpływu na działalność uczelni. Celem opracowania jest wskazanie nieznanych dotąd, w obowiązujących przepisach, uprawnień przedstawicieli studentów wraz z ich oceną pod kątem ewentualnych szans oraz zagrożeń jakie niosą one dla stabilnego działania szkół wyższych w Polsce i realizowanego przez nie procesu kształcenia.

---

¹ Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. 2018 poz. 1668).

² Ustawa z dnia 4 maja 1982 r. o szkolnictwie wyższym (Dz.U. 1982 nr 14 poz. 113).

Samorząd Studentów po 1 października 2018 r.

Zmiany w zakresie funkcjonowania uczelni

Konstytucja dla nauki, podobnie jak ustawy ją poprzedzające³, wprost w swoich przepisach, reguluje funkcjonowanie samorządu studenckiego, stanowiąc kto go tworzy, przez jakie organy w szczególności działa oraz w jakim zakresie prowadzi swoją działalność (art. 110 ustawy). Samorząd studencki jest wyłącznym reprezentantem ogółu studentów uczelni i jako taki ma szczególny obowiązek działania zawsze na korzyść studentów oraz realizowanego przez nich procesu kształcenia. Zgodnie z art. 110 ust. 4 ustawy samorząd studencki prowadzi w uczelni działalność w zakresie spraw studenckich, w tym socjalno-bytowych i kulturalnych. Te zadania samorządu nie uległy zmianie w ustawie, gdyż dotychczas obowiązujący akt, tj. ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym⁴ w art. 202 ust. 5 nadawała organizacji tożsame uprawnienia. Uczelnia zapewnia warunki niezbędne do funkcjonowania samorządu studenckiego, w tym infrastrukturę i środki finansowe, którymi samorząd studencki dysponuje w ramach swojej działalności. Konstytucja dla Nauki systematyzuje i porządkuje przepisy dotyczące organu naczelnego zrzeszającego przedstawicieli samorządów studenckich z Polski, jakim jest Parlament Studentów Rzeczypospolitej Polskiej (dalej: „PSRP”). Regulacje w tym zakresie umiejscowiono w dziale IX ustawy „Instytucje przedstawicielskie środowiska szkolnictwa wyższego i nauki oraz organy pomocnicze ministra”, co świadczy o doniosłości tej instytucji, która została zrównana z naczelnymi instytucjami środowiska szkolnictwa wyższego i nauki. Parlament Studentów RP powstał w 1995 roku wskutek przerodzenia XXII Ogólnopolskiego Porozumienia Samorządów Studenckich w I Zjazd Parlamentu Studentów Rzeczypospolitej Polskiej i jest oficjalnym reprezentantem środowiska studenckiego w kraju. Ponadto art. 329 ust. 1 ustawy stanowi, że PSRP jest instytucją przedstawicielską środowiska szkolnictwa wyższego i nauki ob-

---

³ Szkolnictwo wyższe w Polsce dotychczas doczekało się co najmniej kilkuset aktów regulujących jego funkcjonowanie. Najważniejszymi – z punktu wszechstronności uregulowań – były ustawy: Ustawa z dnia 4 maja 1982 r. o szkolnictwie wyższym (Dz.U. 1982 nr 14 poz. 113), Ustawa z dnia 12 września 1990 r. o szkolnictwie wyższym (Dz.U. 1990 nr 65 poz. 385), Ustawa z dnia 5 listopada 1958 r. o szkolnictwie wyższym i o pracownikach naukowych (Dz.U. 1958 nr 68 poz. 336), Ustawa z dnia 15 grudnia 1951 r. o szkolnictwie wyższym (Dz.U. 1952 nr 6 poz. 38), Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz.U. 2005 nr 164 poz. 1365) oraz najnowsza Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. 2018 poz. 1668).

⁴ Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz.U. 2005 nr 164 poz. 1365).

ok takich instytucji jak: RGNiSW (Rada Główna Nauki i Szkolnictwa Wyższego), Konferencja Rektorów Akademickich Szkół Polskich, Konferencja Rektorów Publicznych Uczelni Zawodowych, Konferencja Rektorów Zawodowych Szkół Polskich, KRD (Krajowa Rada Doktorantów). Na mocy ust. 2 przywołanego wyżej przepisu, organy władzy publicznej zasięgają opinii instytucji przedstawicielskich, w sprawach: zasad działania i kierunków rozwoju systemu szkolnictwa wyższego i nauki, zarządzania uczelniami oraz w sprawach studentów, doktorantów i kadry naukowej, projektu budżetu państwa w części dotyczącej szkolnictwa wyższego i nauki, projektów aktów prawnych dotyczących systemu szkolnictwa wyższego i nauki. Wprowadzenie takich uregulowań nadaje wyjątkowego charakteru organizacjom studenckim, których głos ustawodawca wprost zalicza, w przepisach ustawy, do głosów istotnych, mających wpływ na najbardziej newralgiczne kwestie z zakresu funkcjonowania szkół wyższych. Instytucje przedstawicielskie stanowią *novum* w odniesieniu do przepisów ustawy z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym, która nie przewidywała tego rodzaju instytucji.

Konstytucja dla Nauki stanowi także dodatkowe umocowanie organów samorządu studenckiego poprzez wprowadzenie przepisu, na mocy którego w skład nowego organu – rady uczelni, obligatoryjnie wchodzi przewodniczący samorządu studenckiego (art. 19 ustawy). W tym zakresie, jak twierdzi Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego uwzględniono głos środowiska studenckiego, który domagał się, aby jedno miejsce w radzie uczelni została zarezerwowana dla przedstawicieli studenckich⁵. Jak zauważają przedstawiciele środowiska akademickiego zmiana ta – ze względu na rolę jaką ten organ ma pełnić na uczelni – jest niezwykle istotna dla środowiska studenckiego⁶, gdyż jego przedstawiciele będą mieć realny wpływ na najważniejsze kwestie, dotyczące procesu funkcjonowania swojej *Alma Mater*. Zgodnie z art. 18 ustawy, rada uczelni odpowiedzialna jest bowiem za uchwalanie strategii uczelni; opiniowanie projektu statutu; sprawowanie nadzoru nad gospodarką finansową uczelni; opiniowanie planu rzeczowo-finansowego i sprawozdania z jego wykonania; sprawowanie nadzoru nad zarządzaniem uczelnią, a także wskazywanie kandydatów na rektora. Wydaje się zatem, że odtąd przedstawiciele studentów na bieżąco będą ze wszystkimi najważniejszymi zmianami, jakie mogą zostać podjęte na uczelni, ponieważ mają oni zapewnionych przedstawicieli zarówno w Senacie – co nie uległo zmianie w porównaniu do poprzedniej ustawy

---

⁵ Konstytucja dla Nauki zapewni ochronę praw studentów, <http://konstytucjadlanauki.gov.pl/konstytucja-dla-nauki-zapewnia-ochrone-praw-studentow> (online: 05.11.2018).

⁶ Tak P. Gutowski, #Konstytucja dla Nauki – Ustawa 2.0 – Prawa i obowiązki studenta, <http://irks.pl/ustawa20cz1/> (online: 05.11.2018).

– oraz w nowej radzie uczelni. Warto podkreślić, że członkostwa w radzie uczelni nie można łączyć z pełnieniem funkcji organu tej lub innej uczelni, członkostwem w radzie innej uczelni ani zatrudnieniem w administracji publicznej (art. 20 ust. 3 ustawy), a zatem przedstawiciel studentów zasiadający w radzie uczelni nie będzie mógł być jednocześnie członkiem senatu uczelni. W składzie senatu uczelni zarówno w uczelni akademickiej, jak i zawodowej, studenci i doktoranci stanowią nie mniej niż 20% składu senatu przy czym liczbę studentów i doktorantów ustala się proporcjonalnie do liczebności obu tych grup w uczelni, z tym że każda z tych grup jest reprezentowana przez co najmniej jednego przedstawiciela (art. 29 ustawy). Takie rozwiązanie zbieżne jest z rozwiązaniami obowiązującymi do 1 października 2018 r. Zgodnie bowiem z art. 61 ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym „Udział przedstawicieli studentów i doktorantów w senacie uczelni nie może być mniejszy niż 20%. Liczbę przedstawicieli studentów i doktorantów ustala się proporcjonalnie do liczebności obu tych grup w uczelni, z tym że studenci i doktoranci są reprezentowani co najmniej przez jednego przedstawiciela każdej z tych grup”⁷. Podkreślenia wymaga jednak fakt, że przewodniczący samorządu studenckiego nie może zasiadać w senacie uczelni ze względu na swoje członkostwo w radzie uczelni. Takie rozwiązanie, o ile należy uznać je za zasadne, może budzić problemy natury organizacyjnej, w szczególności na małych uczelniach, na których niejednokrotnie liczba studentów zaangażowanych w działalność samorządową jest mała i często brakuje osób niezbędnych do zajęcia odpowiednich miejsc w organach uczelni. Dodatkowo ustawa nie precyzuje, co w sytuacji, gdy na uczelni funkcjonują dwa organy naczelne – uchwałodawczy i wykonawczy – który z tych przewodniczących winien zajmować miejsce w radzie uczelni. Podkreślenia wymaga fakt, że w art. 110 ust 2. ustawa wymienia dwa organy samorządu studenckiego jako te, przez które samorząd działa – przewodniczącego i organ uchwałodawczy – jest to katalog otwarty, jednak umiejscowienie tych właśnie organów wprost w przepisach ustawy świadczy o ich szczególnym charakterze. Wydaje się jednak, że kwestia ta, mianowicie który z przewodniczących – w przypadku istnienia dwóch naczelnych organów samorządu studenckiego – winien pełnić funkcje członka rady uczelni, powinna zostać uregulowana w Regulaminie Samorządu Studenckiego, określającym kompetencje poszczególnych jego organów, poprzez wyraźny rozdział kompetencji pomiędzy poszczególnych przewodniczących.

Członkowie rady uczelni nie mogą także, zgodnie z brzmieniem art. 20 ust. 3 ustawy, być zatrudnieni w administracji publicznej, pod pojęciem której kryje się szeroki katalog organów państwowych i samorządowych.

---

⁷ Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz.U. 2017 poz. 2183).

Problemem może stać się sytuacja, w której zakaz z art. 20 ust. 3 ustawy będzie obejmował również zakłady administracyjne gdyż do takich – według niektórych poglądów doktryny – zalicza się uczelnie publiczne. Zdaniem M. Pyter „Z punktu widzenia ustrojowego uczelnia jest zakładem administracyjnym, wyposażonym we władztwo zakładowe wobec jego użytkowników (...). Z punktu widzenia podmiotowości prawnej uczelnia jest jednostką organizacyjną wyposażoną w osobowość prawną (zob. komentarz do art. 12), co pozwala jej na samodzielne uczestniczenie w obrocie prawnym”⁸. Jednakże, w uzasadnieniu wyroku Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Olsztynie z dnia 20 marca 2007 r. o sygn. akt II SA/Ol 588/06⁹ powołującego się na wyrok NSA z 12 czerwca 2001 r. (sygn. akt I SA 2521/00, niepublikowany), znajdziemy tezę, iż „Uczelnia publiczna nie jest zatem organem administracji publicznej, a jedynie jednostką organizacyjną nie będącą organem państwowym ani samorządowym, która została powołana do wykonywania zadań publicznych i jest uprawniona do nawiązywania stosunków administracyjnoprawnych”. Niejasność interpretacyjna, stawia pod dużym znakiem zapytania katalog organów i instytucji, w których członkowie rady uczelni nie mogą być zatrudnieni, zaś z perspektywy osób pełniących funkcje Przewodniczącego Samorządu Studentów ograniczenia te powodują znaczne zawężenie możliwości zatrudnienia w trakcie studiów, o które studenci – ze względu na możliwość zdobycia ważnej praktyki – mocno zabiegają już w trakcie kształcenia na uczelni wyższej. Z jednej strony, powyższe regulacje, jednakowe dla wszystkich członków rady uczelni, znajdują uzasadnienie. Z drugiej strony, ich słuszność dla pewnego rodzaju szczególnego członka tego organu, jakim niewątpliwie jest student – Przewodniczący Samorządu Studentów, wydaje się być nieadekwatna.

Od 1 października 2018 r. istotne zmiany w przepisach nastąpiły także w przypadku opłat za usługi edukacyjne. Nowa ustawa w art. 80 ust. 2 i 3 stanowi, iż odtąd opłaty te ustalane będą każdorazowo przed rozpoczęciem rekrutacji na studia oraz, że do czasu ukończenia studiów przez osoby przyjęte na studia na dany rok akademicki uczelnia nie będzie mogła zwiększyć wysokości ustalonych dla nich opłat ani wprowadzić nowych opłat (nie dotyczy to zwiększania wysokości opłat za prowadzenie zajęć nieobjętych programem studiów oraz za korzystanie z domów studenckich i stołówek studenckich). Co istotne ustalenie opłat wymaga zasięgnięcia opinii samorządu studenckiego. Uprawnienie to jest kolejnym istotnym uprawnieniem uzyskanym przez przedstawicieli studentów w procesie

---

⁸ M. Pyter, *Prawo o szkolnictwie wyższym. Komentarz*, C.H. BECK, Warszawa 2012, komentarz do art. 12.

⁹ Wyroku Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Olsztynie z dnia 20 marca 2007 r. o sygn. akt II SA/Ol 588/06.

zarządzania uczelnią. Co do zasady, zabrakło jednak w ustawie przepisów stanowiących, co w przypadku negatywnej opinii samorządu w zakresie proponowanych stawek opłat bądź, co w przypadku niewyrażenia takiej opinii. Jak się wydaje praktyka pokaże skalę problematyki tej kwestii i być może stanie się ona przedmiotem nowelizacji. Bez względu na ewentualne braki ustawodawcze w tym zakresie przyjęcie takich uregulowań jest dużą szansą dla środowisk studenckich do zagwarantowania wszystkim studentom transparentnych oraz stabilnych opłat, jak również pozwolą uniknąć nadmiernie wygórowanych rachunków wystawianych dotychczas przez niektóre uczelnie.

Zgodnie z nowelizacją przedstawiciele studentów będą mogli zabrać także głos, w procesie tworzenia kryteriów oceny okresowej dla poszczególnych grup pracowników i rodzajów stanowisk oraz trybu i podmiotu dokonującego oceny okresowej. Zgodnie z art. 128 ust. 3 ustawy kryteria te określa rektor po zasięgnięciu opinii senatu, związków zawodowych, samorządu studenckiego oraz samorządu doktorantów. Opinia jest przedstawiana w terminie wskazanym we wniosku o jej wyrażenie, nie krótszym niż 30 dni. W przypadku bezskutecznego upływu tego terminu, wymóg zasięgnięcia opinii uważa się za spełniony. Kryteria nie mogą dotyczyć obowiązku uzyskania stopnia doktora, stopnia doktora habilitowanego lub tytułu profesora. Kryteria przedstawia się nauczycielowi akademickiemu przed rozpoczęciem okresu podlegającego ocenie. Istotna w przedmiotowej kwestii jest sprawa, że od tej pory studenci będą mogli forsować ocenę nauczycieli akademickich pod względem kryteriów, z ich strony, najbardziej istotnych. Przyjęcie takiego rozwiązania pokazuje tendencje do zważenia potrzeb społeczności studenckiej oraz ukierunkowania procesu kształcenia na realne potrzeby studentów.

Sprawy studenckie

Istotną kwestią wprowadzoną przepisami „Konstytucji dla Nauki” jest także obowiązek badania rocznego sprawozdania finansowego PSRP, przez firmę audytorską¹⁰. Brzmienie art. 338 ust. 11 ustawy wyraża tendencję do wprowadzenia transparentności wydatków PSRP, co znajduje uzasadnienie w kontekście przeszłości tej organizacji. Brak jedynie uregulowań dotyczących terminu realizacji obowiązku oraz ewentualnych kar za jego niedopełnienie może sprawić, że waga tego obowiązku zostanie umniejszona, co byłoby wielce niekorzystne. W ustawie nie uregulowano także, kto i na jakich zasadach ma wybierać firmę dokonującą audytu oraz co w sytuacji,

---

¹⁰ Art. 338 ust. 11 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. 2018 poz. 1668).

gdy audyt wykaże nieprawidłowości w sprawozdaniu. Słusznym wydaje się twierdzenie, że szczegółowe regulacje w tym zakresie powinny zostać uregulowane w Statucie PSRP określającym organizację i sposób działania PSRP.

Konstytucja dla Nauki zachowuje dotychczasowe przywileje studentów i zapewnia, jak się wydaje, stabilny system pomocy materialnej, w którym tak jak dotychczas samorząd studentów odgrywa istotną rolę. Zgodnie z przepisami ustawy, tak jak w dotychczas obowiązującym stanie prawnym, świadczenia pomocy materialnej tj. stypendium socjalne, stypendium dla osób niepełnosprawnych, zapomoga oraz stypendium rektora na wnioski samorządu studenckiego będą przyznawane przez komisję stypendialną i odwoławczą komisję stypendialną. Większość członków komisji mają stanowić studenci. Także uprawnienia samorządów studenckich w zakresie opiniowania programów studiów oraz regulaminu studiów zostały w ustawie utrzymane. Regulamin świadczeń dla studentów (dotychczasowy regulamin przyznawania pomocy materialnej), zgodnie z art. 95 ust. 2 ustawy, ustala rektor w porozumieniu z samorządem studenckim. Ponownie jednak ustawodawca nie przewidział w przepisach ustawy sytuacji, w której do porozumienia nie dojdzie. Jak również nie określono, w jakiej formie porozumienie powinno zostać zawarte. Przepisy z zakresu pomocy materialnej wchodzi w życie z dniem 1 października 2019 r. Niezmienione zostały także uprawnienia nadane samorządom studenckim w zakresie postępowań dyscyplinarnych, w których będą mieć swoich przedstawicieli. Przewodniczący PSRP nadal będzie wchodził w skład Prezydium Polskiej Komisji Akredytacyjnej zaś 4 studentów, wybieranych przez PSRP, będzie zasiadać w Radzie Głównej Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

Podsumowanie

Ustawa o szkolnictwie wyższym i nauce, która powstawała przez ponad 2,5 roku, była konsultowana ze środowiskiem akademickim, w tym także z przedstawicielami organizacji studenckich. Miała ona na celu „stworzenie jak najlepszych warunków do rozwoju polskiej nauki oraz kształcenia przyszłych elit i kadr”¹¹. Czy to założenie Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego sprawdziło się oraz to czy nowa ustawa zlikwiduje dotychczasowe problemy w funkcjonowaniu uczelni wyższych pod względem braku możliwości zabrania głosu przez przedstawicieli studentów w zakresie związanym z przepisami organizacyjnymi a także w zakresie praw i obowiązków studentów oraz systemie pomocy materialnej, okaże się po pew-

---

¹¹ *Konstytucja dla Nauki zapewni ochronę praw studentów, op. cit.*

nym czasie jej obowiązywania. Natomiast już dzisiaj wiadomo, że przed obecnymi kadencjami Samorządów Studenckich, od października 2018 r. nastąpiło mnóstwo wyzwań związanych z odpowiednim przeszkoleniem osób wytypowanych do poszczególnych organów uczelni, z zakresu nowych przepisów. Pamiętać bowiem należy, że uprawnienia do aktywnego uczestnictwa w życiu i funkcjonowaniu uczelni zależą i wymagają posiadania odpowiedniej wiedzy merytorycznej wynikającej z poszczególnych przepisów, o czym studenci nie mogą zapomnieć. Samorzady studenckie uzyskały szereg uprawnień dających realny wpływ na realizowane procesy kształcenia. Parlament Studentów RP uzyskał realny wpływ na stanowienie przepisów powszechnie obowiązujących w zakresie szkolnictwa wyższego, co jednoznacznie wskazuje na tendencję do patrzenia na studentów jako ważnych i aktywnych beneficjentów systemu szkolnictwa wyższego w Polsce. Jest to sygnał, że ta grupa społeczności akademickiej także powinna mieć wpływ na procesy, które jej dotyczą, gdyż składa się z osób mających odpowiednią wiedzę i doświadczenie a ponadto, że jest to grupa, której interesy należy chronić.

Piśmiennictwo

Pyter M., *Prawo o szkolnictwie wyższym. Komentarz* C.H. Beck, Warszawa 2012.

Akty prawne

Ustawa z dnia 4 maja 1982 r. o szkolnictwie wyższym
(Dz.U. 1982 nr 14 poz. 113 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz.U. 2005 poz. 2183).

Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce
(Dz.U. 2018 poz. 1668).

Orzecznictwo

Wyroku Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Olsztynie z dnia 20 marca 2007 r.
o sygn. akt II SA/Ol 588/06;

Źródła internetowe

Gutowski P., *#Konstytucja dla Nauki – Ustawa 2.0 – Prawa i obowiązki studenta*,
<http://irks.pl/ustawa20cz1/> (online: 05.11.2018).

Konstytucja dla Nauki zapewni ochronę praw studentów,
<http://konstytucjadlanauki.gov.pl/konstytucja-dla-nauki-zapewnia-ochrone-praw-studentow> (online: 05.11.2018).

Autor
mgr Justyna Rokita-Kasprzyk
radca prawny
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej

7. ZARZUT NARUSZENIA PRAWA MATERIALNEGO W PROCESIE CYWILNYM

Bartosz Mielczarek

Słowa kluczowe: proces cywilny, prawo materialne, zarzuty apelacyjne.

Wprowadzenie

Naruszenie prawa materialnego, jako podstawa zaskarżenia, jest znane w polskim procesie cywilnym od wieku. Podstawę tę przewidywały przepisy kodeksu postępowania cywilnego z 1930 r.¹ jako związaną z instytucją kasacji, a także przepisy obecnego Kodeksu postępowania cywilnego w związku z instytucją rewizji (sprzed noweli z 1 lipca 1996 r.)². Obecnie podstawa ta ma zastosowanie m.in. w postępowaniu kasacyjnym, na co wskazuje treść art. 398³ § 1 Kodeksu postępowania cywilnego³, który stanowi, że skargę kasacyjną można oprzeć na podstawie naruszenia prawa materialnego poprzez błędną jego wykładnię, lub niewłaściwe zastosowanie oraz naruszeniu przepisów postępowania, jeżeli uchybienie mogło mieć wpływ na wynik sprawy. Można przyjąć, że zależność prawa materialnego i prawa procesowego najbardziej uwidacznia się w postępowaniu kasacyjnym, albowiem skarga kasacyjna została tak ukształtowana, że służy wyłącznie na kontroli legalności zaskarżonego orzeczenia⁴. Inaczej kwestia ta wygląda w postępowaniu apelacyjnym, w którym sąd podejmuje się ustalenia zarówno podstawy faktycznej, jak i prawnej rozstrzygnięcia⁵. Przede wszystkim jest to spowodowane specyfiką apelacji jako środka zaskarżenia, w którym dopuszczalne jest powołanie przez skarżącego nowych faktów i dowodów. Sąd II instancji kontrolując zaskarżone orzeczenie, działa

---

¹ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 29 listopada 1930 r. (Dz.U. 1930 nr 83 poz.652).

² T. Ereciński, *Apelacja i kasacja w procesie cywilnym*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1996, s. 14.

³ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. 1964 nr 43 poz. 296) dalej: k.p.c.

⁴ T. Wiśniewski, *Przebieg procesu cywilnego*, Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa 2013, s. 401.

⁵ T. Wiśniewski [w:] T. Ereciński (red.), *System prawa procesowego*, Wydawnictwo Lexis Nexis, Warszawa 2013, s. 201.

jako sąd merytoryczny, który stosownie do okoliczności może rozpoznać sprawę od początku, chociażby poprzez uzupełnienie materiału dowodowego, czy powtórne przeprowadzenie dowodów⁶. Nie ulega jednak wątpliwości, że pomiędzy normami procesowymi i materialnymi istnieje ścisły związek. Można przyjąć, że prawo procesowe cywilne nie może istnieć bez prawa materialnego, albowiem proces cywilny nie jest instytucją abstrakcyjną, istniejącą oddzielnie, lecz spełnia funkcje mające na celu realizację i ochronę stosunków cywilnoprawnych⁷. Nieaktualne jest natomiast stwierdzenie, iż przepisy postępowania mają charakter służebny w stosunku do prawa materialnego. W ślad za T. Wiśniewskim⁸ należy przyznać, że istnienie stosunku materialnoprawnego pomiędzy stronami jest obojętne dla nadania sprawie cywilnej biegu, albowiem prawo do sądu przysługuje każdemu, bez względu na stosunek prawny łączący go ze stroną przeciwną.

Niniejsza publikacja ma na celu przedstawienie istoty naruszenia prawa materialnego, jako zarzutu apelacyjnego w procesie cywilnym. Sądy polskie mają obowiązek wziąć pod uwagę z urzędu naruszenie prawa materialnego. Jest to szczególnie istotne, albowiem zapewnia stronie gwarancję wydania orzeczenia zgodnego z obowiązującymi przepisami prawa. Dla całościowego wyjaśnienia zagadnienia konieczna jest analiza poglądów doktryny i judykatury, które ukształtowały się na przestrzeni lat.

Istota i charakter prawny apelacji w procesie cywilnym

Omówienie zagadnienia zarzutów apelacyjnych wymaga poczynienia uwag na temat istoty i charakteru prawnego apelacji jako zwyczajnego środka zaskarżenia w procesie cywilnym⁹. W polskim systemie prawa procesowego cywilnego w ujęciu teoretycznym został wprowadzony system apelacji pełnej (*appelatio cum beneficio novorum*), który charakteryzuje się tym, że sąd rozpoznaje i rozstrzyga sprawę na podstawie materiału procesowego zgromadzonego zarówno przed sądem I instancji, jak i w postępowaniu apelacyjnym. W takim przypadku można przyjąć, że postępowanie przed sądem II instancji jest dalszym merytorycznym stadium postępowania

---

⁶ T. Ereciński [w:] T. Ereciński (red.), *Kodeks Postępowania cywilnego*, Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa 2016, s. 70.

⁷ J. Jodłowski, Z. Resich, J. Lapierre, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz, *Postępowanie cywilne*, Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa 2014, s. 27.

⁸ T. Wiśniewski, *Przebieg procesu cywilnego*, op. cit., s. 30.

⁹ B. Bładowski, *Środki odwoławcze w postępowaniu cywilnym*, Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa 2013, s. 27.

nia. Podkreślił to również Sąd Najwyższy w uchwale składu siedmiu sędziów z dnia 23 marca 1999 r., w której przyjęto, że sąd II instancji nie może poprzestać na ustosunkowaniu się do zarzutów skarżącego, lecz musi – niezależnie od ich treści – dokonać ponownie własnych ustaleń, a następnie poddać je ocenie pod kątem prawa materialnego¹⁰. Rozpoznawczy charakter apelacji pełnej znajduje umocowanie przede wszystkim w art. 378 § 1 k.p.c., wyraźnie stwierdzającym, że sąd II instancji „rozpoznaje sprawę”, a nie sam środek odwoławczy, co ma miejsce np. w wypadku skargi kasacyjnej.

Zgodnie z art. 368 k.p.c. apelacja powinna czynić zadość warunkom przewidzianym dla pisma procesowego, a ponadto zawierać zgodnie z § 1 pkt 2) i 3) tego artykułu zwięzłe przedstawienie i uzasadnienie zarzutów¹¹. Nie ulega więc wątpliwości, że w razie braku określenia stawianych przez skarżącego zarzutów, apelacja będzie dotknięta brakami formalnymi¹². Kwestia ta doczekała się wypowiedzi Sądu Najwyższego w postanowieniu z dnia 29 maja 2015 r., który wskazuje, iż sąd II instancji nie może zwrócić apelacji sądowi I instancji, jeżeli dostrzeże braki, do których strona nie była wzywana, ale musi zażądać ich usunięcia. Przewidziane w art. 373 k.p.c. postępowanie wstępne przed sądem odwoławczym jest postępowaniem kontrolnym w stosunku do postępowania przeprowadzonego na podstawie art. 370 k.p.c.¹³.

Kodeks postępowania cywilnego jednocześnie nie wymienia zarzutów apelacji, a więc przyczyn, dla których taki środek odwoławczy może być wniesiony. Wobec tego należy przyjąć, że jest to katalog otwarty. W szczególności zarzuty mogą dotyczyć nierozpoznania istoty sprawy, naruszenia prawa materialnego przez jego błędną wykładnię, lub niewłaściwe zastosowanie, naruszenia przepisów postępowania. Jedynie w postępowaniu uproszczonym ustawodawca wprowadził katalog zarzutów, na którym może opierać się apelacja. Mogą być to zarzuty dotyczące jedynie naruszenia prawa materialnego przez jego błędną wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie, oraz naruszenia przepisów postępowania, jeżeli mogło mieć ono wpływ na wynik sprawy.

Na potrzeby niniejszych rozważań, należy sprecyzować, czym właściwie są zarzuty. W języku potocznym słowo zarzut kojarzy się jednoznacznie negatywnie. Według definicja słownikowej „zarzut” to termin zawierający

---

¹⁰ Uchwała SN z dnia 23 marca 1999 r., III CZP 59/98 OSNC 1999, nr 7-8, poz.124.

¹¹ K. Piasecki, *Wyroki sądów pierwszej instancji, sądów apelacyjnych oraz Sądu Najwyższego w sprawach cywilnych, handlowych i gospodarczych*, Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa 2007, s. 150.

¹² Postanowienie SN – Izba Cywilna z dnia 20 stycznia 2015 r. V CZ 94/14, Legalis, nr 1180631.

¹³ Postanowienia SN z dnia 29 maja 2015 r., V CZ 22/15, Legalis nr 1331227.

ujemną ocenę czegoś, zastrzeżenie, pretensję do kogoś¹⁴. W doktrynie natomiast pojawiają się różne poglądy. Według T. Wiśniewskiego przytoczenie przez stronę zarzutu apelacyjnego jest to „wysunięcie zastrzeżenia w odniesieniu do sposobu postępowania sądu I instancji lub też co do wydanego przez ten sąd wyroku, który narusza jej prawa”¹⁵. Inny pogląd natomiast wskazuje, że przez zarzut, na którym opiera się apelacja należy rozumieć „wszystko to, co bezpośrednio i pośrednio zdaniem skarżącego, wpływa na negatywną jego zdaniem treść orzeczenia”¹⁶. Z. Radwański¹⁷ z kolei wskazuje, że zarzut oznacza twierdzenie pozwanego zmierzające do wygrania sprawy. Nie ulega więc wątpliwości, że za zarzuty apelacyjne uważa się takie twierdzenia skarżącego, które wskazują na wszelkie błędy, których dopuścił się sąd I instancji, a które miały jakikolwiek wpływ na treść negatywnego dla niego rozstrzygnięcia. Charakterystyka pojęcia zarzutu jest istotna, chociażby z tego względu, że zarzuty apelacyjne wyznaczają podstawy apelacji.

W nauce¹⁸ przyjmuje się podział błędów, których może dopuścić się sąd, jako błędy w orzekaniu (*errores in iudicando*) i błędy w postępowaniu (*errores in procedendo*). Błędy w postępowaniu mogą polegać jedynie na naruszeniu przepisów postępowania, jeżeli uchybienie mogło mieć wpływ na wynik sprawy, natomiast błędy w orzekaniu mogą stanowić zarówno naruszenie prawa materialnego poprzez błędną ich wykładnię, lub niewłaściwe zastosowanie, jak i naruszenie przepisów postępowania. Mogą być to błędy co do prawa (*errores iuris in iudicando*), a także błędy co do faktów (*errores facti in iudicando*). Nie ulega wątpliwości, że wszystkie wymienione wyżej błędy mogą stanowić podstawę apelacji w procesie cywilnym, albowiem skarżący może powołać się także na błędy dotyczące stanu faktycznego. Na ten temat wypowiedział się również Sąd Najwyższy¹⁹, który w uzasadnieniu uchwały składu 7 sędziów, mającej moc zasady prawnej, stwierdził, iż w art. 368 § 1 pkt 2 i 3 k.p.c., określającym wymagania konstrukcyjne apelacji, ustawodawca w żaden sposób nie sprecyzował natury zarzutów, które można podnosić także w postępowaniu apelacyjnym. W przeciwieństwie do podstaw rewizyjnych lub kasacyjnych zarzuty mogą być zatem sformułowane w sposób dowolny. W postępowaniu apelacyjnym apelant

---

¹⁴ E. Sobol, *Słownik języka polskiego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002, s. 1242.

¹⁵ T. Wiśniewski [w:] T. Ereciński (red.), *System prawa procesowego t.3 cz.1*, Wydawnictwo LexisNexis, Warszawa 2013, s. 178.

¹⁶ J. Jodłowski, K. Weitz i in., *Postępowanie cywilne, op. cit.*, s. 437.

¹⁷ Z. Radwański, *Prawo cywilne – część ogólna*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 1999, s. 91.

¹⁸ W. Broniewicz, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa 2016, s. 320.

¹⁹ Uchwała SN z dnia 31 stycznia 2008 r., III CZP 49/07, Legalis nr 92438.

może zmienić zarzuty, a także sformułować nowe, pod warunkiem, że mieszczą się w granicach zaskarżenia²⁰. Wynika to z założenia, iż sąd w postępowaniu odwoławczym jest instancją merytoryczną, a nie kontrolną²¹.

Słusznie również wskazuje T. Ereciński²² podkreślając, że z istoty pełnej apelacji wynika brak ograniczenia przyczyn zaskarżenia do konkretnie wymienionych. Zarzutem może być każda wada postępowania lub wyroku sądu I instancji. W literaturze²³ przyjęto wyodrębnienie trzech grup podstaw, na których może opierać się apelacja. Należą do nich: 1) naruszenie prawa procesowego, 2) wadliwe rozstrzygnięcie stanu faktycznego, 3) wadliwe rozstrzygnięcie problemu prawnego.

Rolą zarzutów jest jedynie wskazanie przez skarżącego w ramach zasady dyspozycyjności kierunku kontroli rozstrzygnięcia sądu I instancji²⁴. Na potrzeby niniejszej publikacji konieczne jest omówienie różnic pomiędzy pojęciami „granice apelacji” a „granice zaskarżenia”. Trafnie w tym względzie wypowiedział się Sąd Najwyższy²⁵ w wyroku z 25 kwietnia 2008 r., który stwierdził, iż pojęcia „granice apelacji” i „granice zaskarżenia” nie są tożsame. Pojęcie granic zaskarżenia w postępowaniu apelacyjnym należy rozumieć zgodnie z art. 368 § 1 pkt. 1 k.p.c. Chodzi tu o wskazanie podmiotowych i przedmiotowych granic zaskarżenia wyroku sądu I instancji, czyli wskazanie, czy konkretny wyrok zaskarżony jest w całości, czy w części, a jeśli w części, to w jakiej. Natomiast szerszym pojęciem jest pojęcie granic apelacji, które poza granicami zaskarżenia, obejmują również przytoczone zarzuty, niekiedy nowe fakty i dowody, a także wnioski apelacyjne. W postanowieniu²⁶ z dnia 17 listopada 2011 r. Sąd Najwyższy również stwierdził, iż niezależnie od treści zarzutów i wniosków apelacyjnych oraz merytorycznego charakteru orzekania przez sąd II instancji, sąd nie może rozpoznać sprawy co do orzeczenia, lub jego części, które nie zostały zaskarżone i w konsekwencji stały się prawomocne.

Nie ulega więc wątpliwości, iż dla sprecyzowania zarzutu naruszenia prawa materialnego konieczne jest poczynienie wielu uwag dotyczących

---

²⁰ H. Pietrkowski, *Czynności procesowe zawodowego pełnomocnika w sprawach cywilnych*, Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa 2017, s. 706.

²¹ S. Jaworski, *Apelacja cywilna i karne. Komentarz praktyczny z orzecnictwem*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2016, s. 36.

²² T. Ereciński, *Apelacja w postępowaniu cywilnym*, Wydawnictwo LexisNexis, Warszawa 2012, s. 75.

²³ A. Oklejak, *Apelacja w procesie cywilnym*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1994, s. 64.

²⁴ H. Pietrkowski, *Metodyka pracy sędziego w sprawach cywilnych*, Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa 2017, s. 648., zob. M. Kłos, [w:] K. Piasecki, A. Marciniak (red.), *Kodeks postępowania cywilnego Tom II*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2016, s. 40.

²⁵ Wyrok SN z dnia 11 kwietnia 2008 r., II CSK 615/07, Legalis Nr 177622.

²⁶ Postanowienie SN z dnia 17 listopada 2011 r., III CSK 14/11, Legalis Nr 464192.

apelacji, jako środka zaskarżenia w procesie cywilnym. *De lege lata* nie wprowadzono katalogu przyczyn, na których może opierać się skarżący. W doktrynie słusznie przyjmuje się, że wobec tego za wadliwość należy uznać wszystko, co bezpośrednio i pośrednio miało wpływ na negatywne dla apelanta rozstrzygnięcie. System apelacji przyjęty w polskim porządku prawnym daje możliwość przeanalizowania przez sąd całego zebranego w sprawie materiału, a skarżący ma możliwość powołania przed sądem nowych faktów i dowodów. Oczywiście nie może odbywać się to z uszczerbkiem dla zasady koncentracji materiału procesowego. Nie mniej jednak, w dalszej części zwrócono uwagę na możliwość weryfikacji przez sąd II instancji prawidłowości zastosowania prawa materialnego. Ma to niebagatelne znaczenie, albowiem w razie wadliwości w zakresie stosowania prawa materialnego, może to być przyczynkiem do wniesienia skargi kasacyjnej, a w konsekwencji wszczęcia postępowania pozainstancyjnego przed Sądem Najwyższym.

Pojęcie prawa materialnego

Dla całościowego wyjaśnienia omawianej kwestii konieczne jest sprecyzowanie pojęcia prawa materialnego, albowiem w praktyce skarżący powinien sprecyzować, których przepisów zawartych w aktach prawnych bezpośrednio dotyczy podniesiony zarzut naruszenia prawa materialnego. W doktrynie²⁷ przyjmuje się, iż przez prawo materialne należy rozumieć normy prawne wypływające ze źródeł prawa określonych w art. 87 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej²⁸. Dotyczy to przede wszystkim przepisów samej Konstytucji RP, ustaw, umów międzynarodowych, rozporządzeń, aktów prawa miejscowego obowiązujących na obszarze działania organów, które je ustanowiły. Nie ulega więc wątpliwości, że przez prawo materialne należy rozumieć zarówno prawo krajowe, jak i normy prawa obcego. Przyjmuje się, że sąd polski powinien również stosować prawo obce z urzędu i to niezależnie od tego, czy strony się na nie powołały²⁹. Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 9 maja 2007 r.³⁰ przyznał, że w sprawie, w której zachodzi potrzeba stosowania prawa materialnego zagranicznego, sąd drugiej instancji stosuje prawo obce z urzędu niezależnie od podnie-

---

²⁷ M. Manowska, *Apelacja w postępowaniu cywilnym*, Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa 2013, s. 103.

²⁸ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483).

²⁹ T. Ereciński, *Prawo obce w sądowym postępowaniu cywilnym*, Wydawnictwo Lexis Nexis, Warszawa 1981, s. 190.

³⁰ Wyrok SN z 9 maja 2007 r., II CSK 60/07, Biul. SN 2007, nr 9, s. 8.

sienia tej kwestii po raz pierwszy w apelacji oraz niezależnie od wykazania przez stronę skarżącą treści prawa obcego. Sąd bierze również pod uwagę z urzędu zmiany w stanie prawnym powstałe po orzeczeniu Trybunału Konstytucyjnego³¹.

Pojęcie prawa materialnego obejmuje również swoim zakresem prawo materialne Unii Europejskiej. Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej w wyroku z dnia 14 grudnia 1995 r.³² stwierdził, iż prawo wspólnotowe wyklucza stosowanie tych przepisów procedury krajowej, które w pewnych okolicznościach w postępowaniu głównym, zakazują sądowi krajowemu, przed którym zawisła sprawa należąca do jego jurysdykcji, rozpatrzenie z urzędu, czy przepis krajowy jest zgodny z prawem wspólnotowym, nawet jeżeli zarzut taki nie został podniesiony przed upływem określonego terminu przez stronę postępowania. Nie ulega więc wątpliwości, że naruszenie zasady pierwszeństwa prawa wspólnotowego może stanowić w pewnych okolicznościach zarzut apelacyjny³³. Dodatkowo można zaznaczyć, że rozwój europejskiego prawa procesowego cywilnego zmierza przede wszystkim do wzajemnego respektowania skutków orzeczeń sądów państw członkowskich³⁴.

Wskazuje się również, iż z mocy brzmienia art. 9 § 1 kodeksu pracy³⁵ przepisami prawa materialnego są również postanowienia układów zbiorowych pracy i innych opartych na ustawie porozumień zbiorowych, regulaminów i statutów określających prawa i obowiązki stron stosunku pracy. M. Manowska słusznie wskazuje, iż „o tym, czy dany przepis jest przepisem o charakterze materialnym, czy procesowym, decyduje nie akt prawny, w którym został umiejscowiony, ale przedmiot regulacji”³⁶. Za naruszenie prawa materialnego uważa się także, naruszenie nadających się do bezpośredniego stosowania konwencji międzynarodowych, których stroną jest Polska³⁷.

---

³¹ M. Pilich, *Wpływ orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego na Kodeks postępowania cywilnego*, [w:] T. Ereciński, K. Weitz (red.), *Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego a Kodeks postępowania cywilnego*, Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa 2010, s. 328.

³² Wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 14 grudnia 1995 r. C-312/93, Legalis, nr 76849.

³³ T. Wiśniewski, *System prawa procesowego...*, *op. cit.*, s. 202.

³⁴ K. Weitz, P. Grzegorzczak, *Europejskie prawo procesowe cywilne i kolizyjne*, wyd.1, Wydawnictwo LexisNexis, Warszawa 2012, s. 121.

³⁵ Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy (Dz.U. z 2018 r. poz. 108).

³⁶ M. Manowska, *Apelacja...*, *op. cit.*, s. 104.

³⁷ T. Ereciński, *Apelacja w postępowaniu...*, *op. cit.*, s. 77.

Zarzut naruszenia prawa materialnego

W literaturze prawniczej³⁸ przyjmuje się słusznie, że naruszenie prawa materialnego może nastąpić poprzez niewłaściwe jego zastosowanie lub błędną wykładnię. Dotyczy to w szczególności przypadków, gdy: 1) sąd dokonał błędnej wykładni istniejącej normy prawa materialnego; 2) sąd zastosował nieistniejącą normę prawa materialnego, np. w przypadku zastosowania uchylonego przepisu; 3) sąd I instancji prawidłowo ustalił stan faktyczny i do tak ustalonego stanu faktycznego przypisał niewłaściwą normę prawa materialnego.

Dla jasnego sprecyzowania naruszenia prawa materialnego konieczne jest rozgraniczenie zarzutu dokonania przez sąd błędnej wykładni od zarzutu niewłaściwego zastosowania normy prawa materialnego. Judykatura stoi na stanowisku, iż zarzut naruszenia prawa materialnego może dotyczyć albo błędnej wykładni przepisu, albo niewłaściwego zastosowania (alternatywa rozłączna), a nie łącznie błędnej wykładni i niewłaściwego zastosowania. Pogląd ten potwierdził Sąd Najwyższy który w wyroku z dnia 2 kwietnia 2003 r.³⁹, wskazał, iż naruszenie prawa materialnego może nastąpić w dwojaki sposób: przez błędną jego wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie. Pierwszy sposób naruszenia prawa materialnego polega na mylnym zrozumieniu treści zastosowanego przepisu. Ta postać naruszenia obejmuje także ustalenie treści ogólnych pojęć prawnych, do których niewątpliwie należy pojęcie „podstęp”. Naruszenie prawa przez niewłaściwe zastosowanie to kwestia prawidłowego odniesienia normy prawa materialnego do ustalonego stanu faktycznego, sprawa właściwego skonfrontowania okoliczności stanu faktycznego z hipotezą odnośnej normy prawnej i poddanie tego stanu ocenie prawnej na podstawie treści tej normy.

Naruszenie prawa materialnego może polegać również na zastosowaniu przez sąd nieistniejącej normy prawa materialnego. Może ona zachodzić w przypadku, gdy ustawodawca często wprowadza nowelizacje obowiązującego stanu prawnego. Na szczególne uwzględnienie zasługuje sytuacja, w której zachodzi zmiana stanu prawnego w toku postępowania międzyinstancyjnego. Sąd Najwyższy wypowiedział się na temat w wyroku z dnia 16 maja 2006 r.⁴⁰ stwierdzając, iż postępowanie apelacyjne, mimo że jest postępowaniem merytorycznym, ma charakter kontrolny. Zmiana stanu pra-

---

³⁸ Zob. Z. Krzeziński, *Wnoszenie apelacji*, C.H. Beck, Warszawa 1999, s. 42, *Ibidem*, W. Broniewicz, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Wolters Kluwer, Warszawa 2016, s. 321, S. Jaworski, *Apelacje cywilne i karne. Komentarz praktyczny*, C.H. Beck, Warszawa 2016, s. 38.

³⁹ Wyrok SN z 2 kwietnia 2003 r., I CKN 160/01, Lex nr 78813.

⁴⁰ Wyrok SN z dnia 6 maja 2006 r., I PK 210/05, Legalis nr 77926.

wnego w toku postępowania międzyinstancyjnego nie daje podstaw do zmiany orzeczenia wydanego zgodnie z prawem.

M. Manowska⁴¹ wskazuje również na kwestie rozróżnienia błędnego ustalenia stanu faktycznego przez sąd od błędu w stosowaniu prawa materialnego. Należy przede wszystkim odróżnić sytuację, w której w sprawie wadliwie ustalono stan faktyczny, co dopiero pociągnęło za sobą błędną subsumpcję, od sytuacji, w której ustalony stan faktyczny oceniono w świetle niewłaściwej normy prawnej. Ta sama autorka⁴² wskazuje, że w pierwszym przypadku właściwe jest podniesienie zarzutów natury procesowej, które zmierzają do wykazania błędnego ustalenia przez sąd orzekający stanu faktycznego, a następnie podniesienie zarzutu naruszenia prawa materialnego, natomiast w drugim przypadku wystarczy podniesienie wyłącznie zarzutu naruszenia prawa materialnego. Pogląd ten podzielił również Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 8 sierpnia 2012 r.⁴³, który wskazał, iż naruszenie prawa materialnego przez jego niewłaściwe zastosowanie następuje również w wypadku, gdy wyrok nie zawiera ustaleń faktycznych odnoszących się do przesłanek normy materialnoprawnej. Nie jest bowiem możliwe prawidłowe zastosowanie prawa materialnego i dokonanie jego sądowej wykładni bez ustalenia podstawy faktycznej rozstrzygnięcia.

Należy również pamiętać, że nawet gdy sąd II instancji podzieli ustalenia i kwalifikację prawną sądu II instancji, czy też przyjmuje ustalenia jako własne, nie zwalnia to sądu z indywidualnego odniesienia się do zarzutów apelacji. Pogląd ten podzielił Sąd Najwyższy w wyroku z 9 maja 2013 r.⁴⁴, w którym stwierdził, że sąd apelacyjny jest nie tylko sądem merytorycznym, czyli samodzielnie ustala stan faktyczny (art. 382 k.p.c.) oraz suwerennie rozstrzyga spór na tle prawa materialnego, ale przede wszystkim odnosi się do zarzutów apelacji. W tym wyraża się istota II instancji, tzn. apelant ma prawo, aby jego zarzuty zostały rozpoznane. Konsekwentnie ma też prawo do poznania oceny tych zarzutów dokonanej przez sąd apelacyjny.

Nie oznacza to natomiast, że sąd II instancji wiąże zarzuty naruszenia prawa materialnego. Kwestia ta doczekała się wypowiedzi Sądu Najwyższego w uchwale 7 sędziów z dnia 31 stycznia 2008 r.⁴⁵, w której stwierdzono, że kognicja sądu apelacyjnego obejmuje uwzględnianie z urzędu wszystkich uchybień dotyczących prawa materialnego popełnionych przez sąd I instancji, choćby nie zostały wyszczególnione w apelacji. Sąd również stwierdził, że ignorowanie – wobec braku stosownych zarzutów – wystę-

---

⁴¹ M. Manowska, *Apelacja...*, *op. cit.*, s. 107.

⁴² *Ibidem*, s. 107.

⁴³ Wyrok SN z dnia 8 sierpnia 2012 r., I UK 84/12, Legalis nr 612854.

⁴⁴ Wyrok SN z 9 maja 2013 r., II PK 255/12, Legalis nr 736777.

⁴⁵ Uchwała 7 sędziów SN z dnia 31 stycznia 2008 r., III CZP 49/07, Legalis nr 92438.

pujących w sprawie i dostrzeżonych przez sąd drugiej instancji naruszeń prawa materialnego prowadziłyby do afirmacji orzeczeń niezgodnych z prawem i wprowadzania ich do obrotu prawnego z pieczęcią prawomocności nadaną przez sąd odwoławczy. Oznacza to, że sąd drugiej instancji ma pełną swobodę jurysdykcyjną, ograniczoną jedynie granicami zaskarżenia. Zdaniem Sądu Najwyższego, na tym właśnie polega istota przyjętego w polskim procesie cywilnym modelu apelacji pełnej, uzasadniającej i legitymizującej istnienie kasacji, wówczas ułożonej na trzecim szczeblu instancji. W konsekwencji może, a jeżeli je dostrzeże – powinien, naprawić wszystkie naruszenia prawa materialnego, niezależnie od tego, czy zostały wyknięte w apelacji, pod warunkiem, że mieszczą się w granicach zaskarżenia.

Pogląd ten został również podzielony przez Sąd Najwyższy w wyroku SN z 4 grudnia 2015 r.⁴⁶, który stwierdził, że rozpoznanie sprawy oznacza, że sąd II instancji w granicach zaskarżenia dokonuje samodzielnej, jurysdykcyjnej oceny dochodzonego roszczenia. Oznacza to nie tylko to, że podniesione w apelacji zarzuty naruszenia prawa materialnego nie ograniczają swobody sądu II instancji, ale także to, że sąd ten musi rozważyć każdą materialnoprawną podstawę dochodzonego roszczenia.

Nie ulega jednak wątpliwości, że podniesione w apelacji zarzuty powinny korespondować jednocześnie z wnioskami apelacyjnymi. W razie bowiem naruszenia prawa materialnego, wniosek apelacyjny powinien zawierać żądanie zmiany zaskarżonego wyroku i orzeczenie, co do istoty sprawy⁴⁷.

Podsumowanie

W polskim porządku prawnym istnieje ścisła zależność pomiędzy prawem materialnym i procesowym. Nie oznacza to jednak, że przepisy postępowania pełnią rolę służebną w stosunku do przepisów prawa materialnego.

W razie dokonania przez sąd błędnej wykładni lub niewłaściwego zastosowania przepisów prawa materialnego, osobie legitymowanej do wniesienia środka zaskarżenia przysługuje zarzut naruszenia prawa materialnego. Naruszenie to może w szczególności polegać na zastosowaniu przez sąd I instancji nieistniejącego przepisu prawa materialnego, mylne zrozumienie sensu przepisu prawnego, czy też niewłaściwe zastosowanie

---

⁴⁶ Wyrok SN z dnia 4 grudnia 2015 r., I CSK 991/14, Legalis Nr 1396458.

⁴⁷ A. Zieliński, *Wyroki sądu II instancji w postępowaniu cywilnym*, C.H. Beck, Warszawa 2014, s. 152.

normy prawa materialnego do prawidłowo ustalonego stanu faktycznego. Na przestrzeni lat w orzecznictwie ukształtował się pogląd, że sąd II instancji rozpoznający sprawę powinien z urzędu uwzględniać wszelkie naruszenia prawa materialnego, aby zapobiec afirmacji orzeczeń niezgodnych z prawem oraz wprowadzeniu ich do obrotu prawnego. Pogląd ten wydaje się słuszny, albowiem gwarantuje stronom postępowania takie rozstrzygnięcie sporu pomiędzy nimi, które każdorazowo będzie odpowiadało prawu, nawet bez powoływania się na tę przyczynę zaskarżenia. Nie oznacza, to jednak, że strony mogą zaniechać powołania w apelacji zarzutów dotyczących naruszenia prawa materialnego, czy przepisów postępowania. Istotne jest, aby strona w apelacji zwróciła uwagę sądu II instancji na każde uchybienie. Sąd II instancji powinien indywidualnie zbadać każdy zarzut powołany przez skarżącego i dokonać jego oceny prawnej.

Piśmiennictwo

- Bladowski B., *Środki odwoławcze w postępowaniu cywilnym*, Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa 2013.
- Broniewicz W., *Postępowanie cywilne w zarysie*, Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa 2016.
- Ereciński T. [w:] T. Ereciński (red.), *Kodeks Postępowania cywilnego*, Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa 2016.
- Ereciński T., *Apelacja i kasacja w procesie cywilnym*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1996.
- Ereciński T., *Apelacja w postępowaniu cywilnym*, Wydawnictwo LexisNexis, Warszawa 2012.
- Ereciński T., *Prawo obce w sądowym postępowaniu cywilnym*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 1981.
- Jaworski S., *Apelacja cywilne i karne. Komentarz praktyczny z orzecznictwem*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2016.
- Jaworski S., *Apelacje cywilne i karne. Komentarz praktyczny*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2016.
- Jodłowski J., Resich Z., Lapierre J., Misiuk-Jodłowska T., Weitz K., *Postępowanie cywilne*, Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa 2014.
- Kłos M., [w:] K. Piasecki, A. Marciniak (red.), *Kodeks postępowania cywilnego Tom II*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2016.
- Krzemiński Z., *Wnoszenie apelacji*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 1999.
- Manowska M., *Apelacja w postępowaniu cywilnym*, Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa 2013.
- Oklejak A., *Apelacja w procesie cywilnym*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1994.
- Piasecki K., *Wyroki sądów pierwszej instancji, sądów apelacyjnych oraz Sądu Najwyższego w sprawach cywilnych, handlowych i gospodarczych*, Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa 2007.
- Pietrkowski H., *Metodyka pracy sędziego w sprawach cywilnych*, Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa 2017.

Pilich M., *Wpływ orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego na Kodeks postępowania cywilnego*, w: *Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego a Kodeks postępowania cywilnego*, pod. red. T. Ereciński, K. Weitz, Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa 2010.

Radwański Z., *Prawo cywilne – część ogólna*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 1999.

Sobol E., *Słownik języka polskiego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002.

Weitz K., Grzegorzczak P., *Europejskie prawo procesowe cywilne i kolizyjne*, Wydawnictwo LexisNexis wyd.1, Warszawa 2012.

Wiśniewski T. [w:] T. Ereciński (red.), *System prawa procesowego t.3 cz.1*, Wydawnictwo LexisNexis, Warszawa 2013.

Wiśniewski T., *Przebieg procesu cywilnego*, Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa 2013.

Zieliński A., *Wyroki sądu II instancji w postępowaniu cywilnym*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2014.

Akty prawne

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.
(Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483).

Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnie
(Dz.U. 1964 nr 43 poz. 296).

Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy (Dz.U. z 2018 r. poz. 108).

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 29 listopada 1930 r.
(Dz.U. 1930 nr 83 poz.652).

Orzecznictwo

Wyrok SN z dnia 4 grudnia 2015 r., I CSK 991/14, Legalis Nr 1396458.

Uchwała 7 sędziów SN z dnia 31 stycznia 2008 r., III CZP 49/07, Legalis nr 92438.

Wyrok SN z 9 maja 2013 r., II PK 255/12, Legalis nr 736777.

Wyrok SN z dnia 8 sierpnia 2012 r., I UK 84/12, Legalis nr 612854.

Wyrok SN z 2 kwietnia 2003 r., I CKN 160/01, Lex nr 78813.

Wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 14 grudnia 1995 r. C-312/93, Legalis, nr 76849.

Wyrok SN z 9 maja 2007 r., II CSK 60/07, Biul. SN 2007, nr 9. s. 8.

Postanowienie SN z dnia 17 listopada 2011 r., III CSK 14/11, Legalis Nr 464192.

Wyrok SN z dnia 11 kwietnia 2008 r., II CSK 615/07, Legalis Nr 177622.

Postanowienie SN – Izba Cywilna z dnia 8 lipca 1998 r., III CKN 577/97, Legalis nr 141113.

Uchwała SN z dnia 31 stycznia 2008 r., III CZP 49/07, Legalis nr 92438.

Postanowienia SN z dnia 29 maja 2015 r., V CZ 22/15, Legalis nr 1331227.

Postanowienie SN – Izba Cywilna z dnia 20 stycznia 2015 r. V CZ 94/14, Legalis, nr 1180631.

Uchwała SN z dnia 23 marca 1999 r., III CZP 59/98 OSNC 1999, nr 7-8, poz.124.

Autor
Bartosz Mielczarek
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

ISBN 978-83-66187-18-4 (PDF)
ISBN 978-83-66187-17-7 (oprawa miękka)

